

Naturstyrelsen

Projektbeskrivelse og forvaltningsplan for Naturnationalpark Hanstholm

September 2026

UDKAST

Udgiver: Naturstyrelsen

Grundkort: Geodatastyrelsen

Fotos:
Ole Noe

Resumé

Naturnationalpark Hanstholm etableres i henhold til Lov 1177 af 8. juni 2021 (Adgang til etablering af naturnationalparker og obligatorisk digital kommunikation m.v.).

Målet med naturnationalparkerne er at fremme natur og biodiversitet ved at understøtte økosystemer med naturlige processer og dynamikker og minimal brug af forvaltningsindgreb

Naturnationalpark Hanstholm har et samlet areal på 4.833 ha. Naturnationalparken udgøres primært af det godt 3.800 ha store Hanstholm Vildtreservat bestående af forskellige lysåbne klitnaturtyper samt klitplantagerne i Tved og Vilsbøl mod øst og syd. Mod vest grænser området op til Vesterhavet. Der er tale om et sammenhængende og stort naturareal med en betydelig variation af naturtyper, topografi og jordbundsforhold.

Udpegningen af Naturnationalpark Hanstholm i 2022 omfattede et samlet areal på ca. 5.090 ha. Det er efterfølgende besluttet, at ca. 250 ha plantage med intensivt friluftsliv omkring hovedindgangene udgår af naturnationalparken, så naturnationalparkens endelige areal er de nævnte 4.833 ha. De 250 ha der udgår af naturnationalparken vil fortsat være urørt skov, og derved stadig bidrage til udviklingen af hele områdets samlede biodiversitet. Den oprindelige politiske beslutning fra 2022 om, at der alene skal hegnes og udsættes store planteædere i et ca. 1.800 ha stort område i skovene øst og syd for vildtreservatet, er ligeledes ændret i maj 2025. Det betyder, at hele naturnationalparken indhegnes, så vildtreservat og skovarealerne bindes sammen, og så store planteædere udsættes i hele naturnationalparkens område.

I etableringsfasen vil der være særlig fokus på at genskabe mere naturlige hydrologiske forhold samt øge mængden af dødt ved. Herudover skal udbredelsen af ikke-hjemmehørende træarter reduceres, og der vil blive gennemført naturgenopretningsindsatser for at nedbryde den ensartede skovopbygning, som længerevarende forstlig drift har medført. Alle disse tiltag iværksættes for at fremskynde den biodiversitetsmæssige udvikling, herunder etableres en mere lysåben og varieret skov.

De lysåbne naturområder har stor naturmæssig værdi og er kortlagt beskyttet habitatnatur og er desuden levested for en lang række sjældne dyre- og plantearter. På disse arealer vil det fortsat være muligt i en periode at rydde opvækst af oversøiske træarter som sitkagran og contortafyr, så længe disse spreder sig invasivt i den lysåbne natur. Det samme gælder fortsat fjernelse af invasive arter som rynket rose og glansbladet hæg. Måltrettet brug af ild og indledende indsatser for at skabe sanddynamik i klitnaturen er også mulige tiltag for at fremme biodiversiteten.

Store, tunge og mobile arter som heste og kvæg, samt arten Europæisk Bison vurderes velegnede til et liv i Naturnationalpark Hanstholm. Der udsættes i første omgang heste og kvæg. Heste etableres i en reproducerende bestand, eksempelvis med konikheste og/eller exmoor ponyer. Der etableres indledningsvist to adskilte bestande af kvæg. Der udsættes en bestand af reproducerende kvæg i et ca. 300 ha stort hegn i naturnationalparkens sydlige del ved Nors sø. Herfra flyttes ikke-reproducerende individer over i det store hegn i resten af naturnationalparken. Der udsættes hårdføre kvægracer som eksempelvis Tauros eller skotsk højlands-kvæg. Hvis rammevilkårene for mærkning af kalve og andre regler eller erfaringer muliggør reproducerende kvæg i det store hegn, kan der i hele naturnationalparken etableres en reproducerende bestand af kvæg

Projektbeskrivelsen og forvaltningsplanen giver endvidere mulighed for senere/efterfølgende at udsætte Europæisk Bison, hvis det vurderes relevant.

Naturnationalparken hegnes med et almindeligt lavt trådhegn i ca. 1.20 meters højde, der kan holde heste og kvæg inde, og som samtidig giver de vilde dyr mulighed for fri passage. Hegnet føres så vidt muligt over kystvejen/rute 181, så de store planteædere får adgang til kysten på hele naturnationalparkens vestlige strækning. Denne løsning er den tilstræbte og ideelle, men vil afhænge af om det skønnes trafiksikkerhedsmæssigt forsvarligt at inddrage kystvejen og om der kan findes den rigtige løsning for så vidt angår hegning mod havet. Hvis denne løsning ikke er mulig, planlægges der med to mulige alternative hegnsforløb, enten langs vegetationsgrænsen mod havet eller øst for cykelsti og Kystvejen.

Mulighederne for friluftsliv vil matche den øgede forvildning af naturen i området. Den nuværende model med at friholde vildtreservatet for faciliteter fastholdes. Gennem et princip om *udsigt og overblik* forbedres mulighederne for på afstand at betragte og nyde naturen i reservatet. Inden for heget i skovene arbejdes med et princip om *nærhed og forvildning*, så man her får bedre mulighed for sansning af en vildere natur.

Naturnationalparken vil bidrage til spændende naturoplevelser, ro og fordybelsesmuligheder for friluftslivet generelt. Dette vil samtidig understøtte naturturismen i området. Størstedelen af de nuværende friluftsfaciliteter fastholdes som udgangspunkt, og der suppleres med forskellige nye faciliteter i de ovennævnte intensive friluftsområder uden for indgangene såsom observationspunkter, parkerings- og informationsfaciliteter ved indgangene, afmærkede vandruter ved indgangene til naturnationalparken samt shelters. Et særligt fokus er at forbedre adgangsforholdene for bevægelseshæmmede. Der sikres en hensigtsmæssig omlægning og sammenbinding af stier og markerede ruter.

Der gennemføres monitoringsprogrammer, der undersøger effekten på biodiversitet samt Naturnationalpark Hanstholm påvirkning af den rekreative anvendelse og oplevelse i området. Desuden overvåges tilstanden af kultur- og fortidsminder med henblik på fortsat at sikre disse. Endelig anvendes en fast procedure til overvågning af de store planteædende pattedyr, og dyrevelfærden evalueres.

Dialog, inddragelse og proces

Forud for udarbejdelse af dette udkast til projektbeskrivelse og forvaltningsplan er der foregået en inddragelse af offentligheden, blandt andet med de to nationale arbejdsgrupper: den videnskabelige arbejdsgruppe og interessentarbejdsgruppen samt den lokale bestyrelse og den tidligere lokale projektgruppe for Naturnationalpark Hanstholm.

Der er afholdt offentlig naturvandring den 1. november 2021, den 25. april 2022 og 2. oktober 2022 med deltagelse af i alt godt 400 personer. Naturstyrelsen har desuden deltaget i ca. 30 dialogmøder om naturnationalparker. De væsentligste temaer (bl.a. valg af dyr, hegnsføring, friluftsliv og naturgenopretning) har været drøftet i de to nationale arbejdsgrupper og i den lokale bestyrelse. De forskellige gruppers input og refleksioner er inddraget i udarbejdelsen af dette faglige oplæg, som er Naturstyrelsens første udkast til projektbeskrivelse og forvaltningsplan, der er sendt i offentlig høring i 9 uger fra den 1. september 2026. Alle - både borgere, kommuner og organisationer - har her mulighed for at kommentere forslaget.

Efter høringsperioden vil høringssvar og ændringer blive drøftet i bestyrelserne. Naturstyrelsen udarbejder herefter revideret projektbeskrivelse, forvaltningsplan og høringsnotat, der inkl. bestyrelsens overvejelser forelægges minister og regeringsordførere med henblik på politisk godkendelse.

Elektronisk kortfunktion

I tilknytning til dette udkast til projektbeskrivelse og forvaltningsplan er der udarbejdet en kortfunktion, hvor det er muligt med en større detaljeringsgrad at se både de aktuelle forhold (udbredelse af beskyttede naturtyper, kortlagt Natura 2000 habitatnatur, fredede områder, fortidsminder, træartsfordeling, fordeling mellem skov og lysåben natur mv.) og de foreslåede tiltag (rydning af invasive arter, genopretning af naturlig hydrologi, planlagte friluftsfaciliteter mv.). Kortfunktionen tilgås via dette link: <https://gis.nst.dk/portal/apps/experiencebuilder/experience/?id=23062327137140939b0001863c3dcf34>. I højre side finder man denne lagliste , hvor de forskellige temaer, som er beskrevet nærmere i projektbeskrivelsen, kan klikkes til og fra.

UDKAST

Indhold

Resumé 3

1.	Indledning	8
2.	Projektbeskrivelse Eksisterende forhold	13
2.1	Skov	14
2.2	§25 Særlig værdifuld skov.	15
2.3	§ 3-beskyttet natur og andre lysåbne arealer	15
2.4	Natura 2000 - habitatnaturtyper	17
2.5	Natura 2000 – Bilag II, Bilag IV-arter, ynglefugle og trækfugle	21
2.6	Øvrige fredede arter og rødlistede arter	24
2.7	Landskabelige og hydrologiske forhold	26
2.8	Rekreative forhold	28
2.9	Fredede og beskyttede fortidsminder	31
2.10	Forholdet til lovgivning	32
2.11	Forholdet til øvrig planlægning for området	33
2.12	Forholdet til national sikkerhed	34
2.13	Inddragelse af offentligheden	34
3.	Projektbeskrivelse Planlagte tiltag og anlæg	36
3.1	Naturnationalparkens geografiske afgrænsning	36
3.2	Store planteædende pattedyr	37
3.2.1	Valg og fravalg af store planteædende pattedyr	37
3.2.2	Græsningstryk	42
3.3	Etablering af hegn	44
3.4	Friluftsfaciliteter samt veje, stier og ruter	46
3.5	Trafiksikkerhedsmæssige foranstaltninger	50
3.6	Tiltag på tilgrænsende arealer	51
3.7	Naturgenopretning og biodiversitetsfremmende tiltag	51
3.7.1	Rydning og strukturfældning	53
3.7.2	Veteranisering og dødt ved	56
3.7.3	Styrkelse af skovbryn og overgange	56
3.7.4	Fremme forekomsten af hjemmehørende buske og træer	57
3.7.5	Fremme af lysåbne skovområder	57
3.7.6	Genopretning af naturlig hydrologi	57
3.7.7	Bekæmpelse af ikke-hjemmehørende invasive arter	59
3.7.8	Specifikke indsatser rettet mod arter eller særligt værdifulde naturarealer samt igangværende projekter	61
3.7.9	Konvertering af landbrugsjord til ny natur	61
3.8	Øvrige tiltag	61
3.9	Forventede klimaeffekter	61
4.	Forvaltningsplan	63
4.1	Udviklingsmål	63
4.2	Principper for forvaltning af dyr, der kan passere ind og ud af naturnationalparken	63

4.3	Principper for forvaltning af dyr udsat i naturnationalparken	63
4.4	Principper for forvaltning af friluftsliv og rekreative faciliteter	67
4.5	Principper for forvaltning af faciliteter og aktiviteter på tilstødende arealer	68
4.6	Principper for forvaltning af naturgenopretnings tiltag	69
4.6.1	Principper for forvaltning af vandmiljøet	70
4.7	Principper for forvaltning af fredede og beskyttede fortidsminder	70
4.8	Principper for forvaltning af trafiksikkerhed	71
4.9	Principper for overvågning af udviklingen i området	71
Bilag 1. Artstabeller		74

UDKAST

1. Indledning

Dette dokument udgør Naturstyrelsens faglige udkast til projektbeskrivelse og forvaltningsplan for Naturnationalpark Hanstholm, som 1. september 2026 er sendt i offentlig høring i 9 uger.

Naturnationalpark Hanstholm bliver dermed én ud af de første 15 naturnationalparker i Danmark. Hovedformålet med naturnationalparkerne er at styrke områdernes natur og biodiversitet ved at give mulighed for etablering af større sammenhængende naturområder, hvor naturen i højere grad end i dag kan udvikle sig på egne præmisser, og hvor der udsættes store planteædende pattedyr, som bidrager til naturens udvikling i området. Herved tilstræbes så vidt muligt naturlige økosystemer. Naturnationalparkerne skal samtidig give mere spændende naturoplevelser og dermed mulighed for mere friluftsliv og øget turisme i de pågældende områder.

Naturnationalparken skal forvaltes med natur og biodiversitet som hovedhensyn, hvor skov- og landbrugsdriften ophører¹. For at understøtte naturlige processer og dynamikker etableres der helårsgræsning med store og forskellige planteædende pattedyr. Bestanden tilpasses det naturlige fødegrundlag, og der anvendes som udgangspunkt ikke støttestof (tidligere kaldet tilskudsfodring). Desuden skal den naturlige hydrologi genoprettes. Mængden af dødt ved øges gennem veteranisering og fældning af træer for at nedbryde den ensartede skovopbygning, som længerevarende forstlig drift har medført – og dermed fremskyndes den biodiversitetsmæssige udvikling, hvor vekselvirkningen mellem skov og større lysåbne arealer giver det bedste grundlag for at biodiversiteten kan udvikle sig positivt. Desuden tilbageføres en del af arealerne til et mere naturligt udgangspunkt bl.a. ved at fjerne oversøiske træarter og nedbringe arealet med europæisk ikke-hjemmehørende træarter. Endelig bekæmpes invasive arter, som f.eks. rynket rose.

I december 2020 indgik den daværende S-regering, Radikale Venstre, Socialistisk Folkeparti, Enhedslisten og Alternativet aftale om Natur- og Biodiversitetspakken, herunder etablering af yderligere op til 13 nye naturnationalparker ud over de allerede igangsatte naturnationalparker i Fussingø og Gribskov. Baggrunden for den politiske aftale, der danner rammen for naturnationalparker på statens arealer, var et ønske om at styrke Danmarks natur og biodiversitet.

I april 2021 besluttede den daværende S-regering sammen med aftalepartierne bag Natur- og Biodiversitetspakken, hvor de tre næste naturnationalparker skulle placeres. Det drejer sig om Almindingen på Bornholm, Stråsø mellem Herning og Holstebro, samt Tranum ved Jammerbugten. I juni 2021 vedtog den daværende S-regering, SF, Radikale Venstre, Enhedslisten, Konservative Folkeparti, Liberal Alliance og Alternativet i Folketinget lovgrundlaget for etableringen af naturnationalparker på statens arealer². I aftalen om Natur- og Biodiversitetspakken er der også afsat bevillinger til naturnationalparkerne. Det gælder både i etableringsfasen til projektledelse, hegn, dyr, færste, friluftsfaciliteter, naturgenopretning, mv., og det gælder den varige drift herunder indtægtstab, når skovdrift, jagt og eksterne græsningsaftaler inkl. EU-tilskud ophører samt formidling, monitoring, det løbende tilsyn med hegn og dyr osv.

I marts 2022 besluttede den daværende S-regering sammen med aftalepartierne bag Natur- og Biodiversitetspakken, hvor de ti næste naturnationalparker skulle placeres. Det drejer sig

¹ [Se naturbeskyttelseslovens kapitel 8a](#)

² [Ibid.](#)

om Læsø Klitplantage (Læsø Kommune), Hanstholm i Thy (Thisted Kommune), Husby Klitplantage i Vestjylland (Holstebro Kommune), Kompedal Plantage i Midtjylland (Silkeborg Kommune), Mols Bjerge i Djursland (Syddjurs Kommune), Harrild i Midtjylland (Ikast-Brandeborg Kommune og Herning Kommune), Draved i Sønderjylland (Tønder Kommune), Hellebæk i Nordsjælland (Helsingør Kommune), Bidstrupskovene på Midsjælland (Lejre Kommune) og Ulvsø på Møn (Vordingborg Kommune).

I SVM-regeringens regeringsgrundlag af december 2022 står der bl.a., at der skal etableres lokale bestyrelser for naturnationalparkerne, at dispensationsmuligheden fra dyrevelfærdsloven skal evalueres og at der kan udpeges yderligere fem områder, hvor der kan etableres naturnationalparker. I februar 2024 blev der nedsat bestyrelser for de 15 første naturnationalparker. I november 2024 blev der indgået "Aftale om Implementering af et Grønt Danmark" mellem den daværende regering (Socialdemokratiet, Venstre og Moderaterne), Socialistisk Folkeparti, Liberal Alliance, Det Konservative Folkeparti og Radikale Venstre. Heraf fremgår, at der skal etableres yderligere 6 naturnationalparker samt 1 bynær naturnationalpark.

Naturnationalpark Hanstholm én af de 10.

Naturnationalpark Hanstholm er beliggende i Thy mellem Hanstholm og Klitmøller og består af Hanstholm Vildtreservat, Tved Klitplantage og store dele af Vilsbøl Klitplantage. Området omfatter et areal på ca. 4.833 ha. Området består fra vest mod øst af hævet havbund med klitter og klitsletter, næringsfattige søer, klitplantagerne Vilsbøl og Tved, kalkkystskrænter samt sandoverføgen moræne. Med et areal på ca. 3.873 ha, er Hanstholm Vildtreservat den største samlede mosaik af klitnatur i Danmark. Vildtreservatet er voksested for en lang række karakteristiske plantearter, der findes mange lobeliesøer og her findes Danmarks største samlede bestand af ynglende tinksmed og en stor bestand af ynglende traner. Det var her, der i 2012 for første gang i 199 år blev set en fritlevende ulv i Danmark.

I Naturnationalpark Hanstholm er udsætning af flere arter af store planteædere som skal leve så vildt som muligt et centralt forvaltningstiltag, der skal medvirke til at sikre, forbedre og øge biodiversiteten. Der udsættes heste, kvæg og evt. senere Europæisk bison. Der vil blive etableret et lavt trådhegn, der dels sikrer, at de store planteædende pattedyr bliver inden for hegningen, men også giver fri bevægelighed for de vildtlevende dyr.

Naturnationalpark Hanstholm vil tilbyde spændende naturoplevelser med fokus på den stille naturoplevelse. Mulighederne for adgang og anvendelse af områderne i naturnationalparken vil blive forbedret med nye eller renoverede faciliteter for friluftslivet. Der sikres faciliteter både inden for hegn og rundt langs hegn, hvor der på dele af strækningen etableres et sammenhængende system af ride-, vandre- og cyklemuligheder. Dyrelivet og landskabet vil kunne opleves på afstand fra eksisterende og nye udsigtspunkter.

Skovene inden for Naturnationalpark Hanstholm udlægges som urørt skov i forbindelse med udpegning af naturnationalparken. Naturstyrelsen har udarbejdet overordnede retningslinjer og principper³ for forvaltning af urørt skov. Det betyder, at man inden for Naturnationalpark Hanstholm følger principperne i de overordnede retningslinjer for naturgenopretning i skovene. I naturnationalparken kan der ligesom i den urørte skov opstå behov for at gennemføre særlige forvaltningstiltag af hensyn til f.eks. naturtyper beskyttet af naturbeskyttelsesloven, Natura

³ https://naturstyrelsen.dk/media/55apacd0/overordnede-retningslinjer-for-uroert-skov_justerings-oktober22.pdf

2000 naturtyper og bilagsarter samt andre truede arter, jf. bemærkninger til loven om nationalparker⁴.

Der ændres ikke på de nuværende adgangsregler for området, og de fleste friluft aktiviteter i nationalparken vil uændret kunne fortsætte. Omfanget af de hegnede områder og tilstedeværelsen af dyr hele året kan dog påvirke mulighederne for visse former for friluft aktiviteter. Der vil altid blive taget konkret stilling til ansøgninger om større arrangementer fra gang til gang.

Proces, tidsplan og lovgivning

Nærværende udkast til "Projektbeskrivelse og forvaltningsplan for Nationalpark Hanstholm" er udarbejdet i henhold til lovgrundlaget for nationalparker, der fremgår af naturbeskyttelseslovens kapitel 8a. Af lovgrundlaget for nationalparkerne fremgår det, at der til en ansøgning om at etablere en nationalpark skal udarbejdes både en projektbeskrivelse og en forvaltningsplan.

Projektbeskrivelsen skal beskrive de eksisterende forhold samt de aktiviteter, der skal gennemføres for at etablere nationalparken, mens forvaltningsplanen skal beskrive principperne for den naturforvaltning m.v., der vil foregå i nationalparken, når den først er etableret.

Miljøministeren har nedsat og udpeget medlemmerne til de to nationale arbejdsgrupper. Grupperne vedr. de nye nationalparker omfatter en videnskabelig arbejdsgruppe med repræsentanter inden for biodiversitet, dyrevelfærd, borgerinddragelse m.m. og en arbejdsgruppe for interessenter med en lang række organisationer repræsenteret. Derudover er der nedsat en lokal bestyrelse til hver nationalpark med repræsentanter for lokale foreninger, brugergrupper mv. I maj og juni 2022 blev der afholdt de første møder i de to nationale arbejdsgrupper og 3 møder i den lokale projektgruppe. I februar 2024 blev nedsættelsen af bestyrelser påbegyndt. Bestyrelserne erstatter de tidligere lokale projektgrupper. Bestyrelsen for Nationalpark Hanstholm blev nedsat 31. maj 2024.

Thisted Kommune deltog i den lokale projektgruppe i 2022 med 2 repræsentanter, og har i 2024 og 2025 deltaget i bestyrelsen med en repræsentant fra kommunalbestyrelsen. Der har været holdt 4 møder i nationalparkens bestyrelse i 2024 og 5 i løbet af 2025. Yderligere har Naturstyrelsen Thy holdt en række bilaterale møder med foreninger og interessenter.

Bestyrelsen for Nationalpark Hanstholm har været på inspirationsture til Nationalpark Almindingen og Lille Vildmose med fokus på forvaltning af naturen med store planteædere.

Nærværende udkast til projektbeskrivelse og forvaltningsplan er udarbejdet bl.a. på baggrund af ovenstående drøftelser med de to nationale arbejdsgrupper samt den lokale bestyrelse og den daværende lokale projektgruppe, og er den 1. september 2026 sendt i offentlig høring i 9 uger. Naturstyrelsen vil herefter drøfte de indkomne høringssvar med bestyrelsen og på baggrund heraf foretage relevante justeringer. Projektbeskrivelsen og forvaltningsplanen skal efterfølgende godkendes politisk. Derefter vil projektbeskrivelsen og forvaltningsplanen foreligge i sin endelige version.

⁴ <https://www.retsinformation.dk/eli/ft/202012L00229>

En gruppe af IUCN-kommissionseksperter fra verdens største uafhængige naturbeskyttelsesorganisation, IUCN, har gennemgået projektbeskrivelserne og forvaltningsplanerne for de første fem naturnationalparker⁵. Samtidig har repræsentanter for organisationen besøgt de pågældende områder. På den baggrund har IUCN konkluderet, at alle fem naturnationalparker opfylder IUCN's standard for beskyttede naturområder. Naturnationalparkerne Fussingø, Gribskov og Almindingen har fået tildelt forvaltningskategori "II Nationalpark". Naturnationalparkerne Tranum og Stråsø har fået tildelt IUCN forvaltningskategori "V Beskyttet landskab".

Naturstyrelsen skal søge om etableringstilladelse. Den endelige projektbeskrivelse og forvaltningsplan indgår som en del af Naturstyrelsens ansøgningsmateriale, jf. naturbeskyttelsesloven § 61c. For en mere uddybende beskrivelse af lovgrundlaget og myndighedsbehandling i forbindelse med etablering af naturnationalparker, se nedenstående faktaboks

⁵ Normander, B., Woolhead, J., Petersen, A., Feyeh, F. og Garn, A-K. (2022): Vurdering af fem naturnationalparker efter IUCNs standard for beskyttet natur. NaturTanken, Parks'nTrails, GEON, SustainParks, Zoologisk Have København og IUCN SSC Conservation Planning Specialist Group Europe.

Lovgrundlag og myndighedsarbejde i naturnationalparker

Den 3. juni 2021 vedtog et bredt flertal i Folketinget ændring af en række love. Ændringerne giver mulighed for at etablere naturnationalparker på statens arealer. Med ændringerne er der indsat et nyt kapitel 8a (§§ 61a-61e) i naturbeskyttelsesloven. Lovændringerne trådte i kraft 1. juli 2021. Det fremgår af naturbeskyttelseslovens § 61a, stk. 1, at en naturnationalpark efter tilladelse fra miljøministeren kan etableres på et større statsejet område. Tilladelse til etablering af en naturnationalpark meddeles på baggrund af en ansøgning efter § 61c. Ansøgningen udarbejdes af den statslige lodsejer (Naturstyrelsen), i fald der er flere statslige lodsejere udarbejdes ansøgningen i fællesskab. Det fremgår af § 61c, stk. 2, at en ansøgning om etableringstilladelse skal indeholde en projektbeskrivelse og forvaltningsplan. Af §§ 61d og 61e fremgår kravene til indholdet i hhv. projektbeskrivelsen og forvaltningsplanen. Det fremgår af § 61a, stk. 3, at forvaltningen af en naturnationalpark, der omfatter arealer inden for internationale naturbeskyttelsesområder, skal medvirke til gennemførelse af Natura 2000-planens mål for naturtilstanden.

Styrelsen for Grøn Arealomlægning og Vandmiljø (SGAV) er myndighed for den etableringstilladelse til naturnationalparken, der skal meddeles. SGAV er også myndighed for miljøscreeninger og miljøkonsekvensvurderinger på statens arealer. Bl.a. skal hydrologiprojekter anmeldes til miljøscreening for vurdering af, om der skal udarbejdes en miljøkonsekvensvurdering (VVM) i henhold til miljøvurderingsloven. Naturstyrelsen anmoder derfor også SGAV om en miljøscreening af de planlagte hydrologitiltag i naturnationalparkerne. SGAV vil, når Naturstyrelsen anmelder en screeningsansøgning, på baggrund af projektbeskrivelserne og forvaltningsplanerne i hver naturnationalpark, vurdere, om en miljøkonsekvensvurdering af det konkrete projekt – også kaldet en VVM - er nødvendig - eller om hydrologiprojekterne kan udføres på baggrund af en miljøscreening. Forud for screeningsafgørelsen skal SGAV foretage en høring af de berørte myndigheder, herunder kommunen, samt evt. parter efter de almindelige bestemmelser i forvaltningsloven.

Som led i behandlingen af ansøgning om både etableringstilladelse og miljøscreening skal der foretages en vurdering af, om gennemførelse af projekterne vil have en væsentlig påvirkning på Natura 2000-områder, jf. habitatbekendtgørelsen. Hvis en væsentlig påvirkning ikke kan udelukkes, skal der gennemføres en habitatkonsekvensvurdering, hvilket også fører til, at der skal gennemføres en miljøkonsekvensvurdering.

Etablering af naturnationalparkerne forudsætter i nogle tilfælde også tilladelser fra kommunerne i henhold til bl.a. følgende love:

- Naturbeskyttelseslovens § 3 og beskyttelseslinjer: Etablering af høje hegnslinjer samt hydrologiprojekter kan afhængig af beliggenhed kræve vurderinger i henhold til § 3, § 16 og § 18 (beskyttede naturtyper, beskyttelseslinjer omkring fortidsminder og visse søer og muligvis kommunalbestyrelsens dispensation herfra jf. naturbeskyttelseslovens § 65, stk. 1 og 2, hvis hegnslinjer og hydrologiprojekterne berører arealer, der er omfattet af disse bestemmelser).
- Vandløbsloven: Regulering af vandløb, herunder bl.a. hegnslinjens krydsning af vandløb, der kræver tilladelse fra kommunerne. Kommunalbestyrelsen er vandløbsmyndighed, jf. § 7 i loven.

2. Projektbeskrivelse

Eksisterende forhold

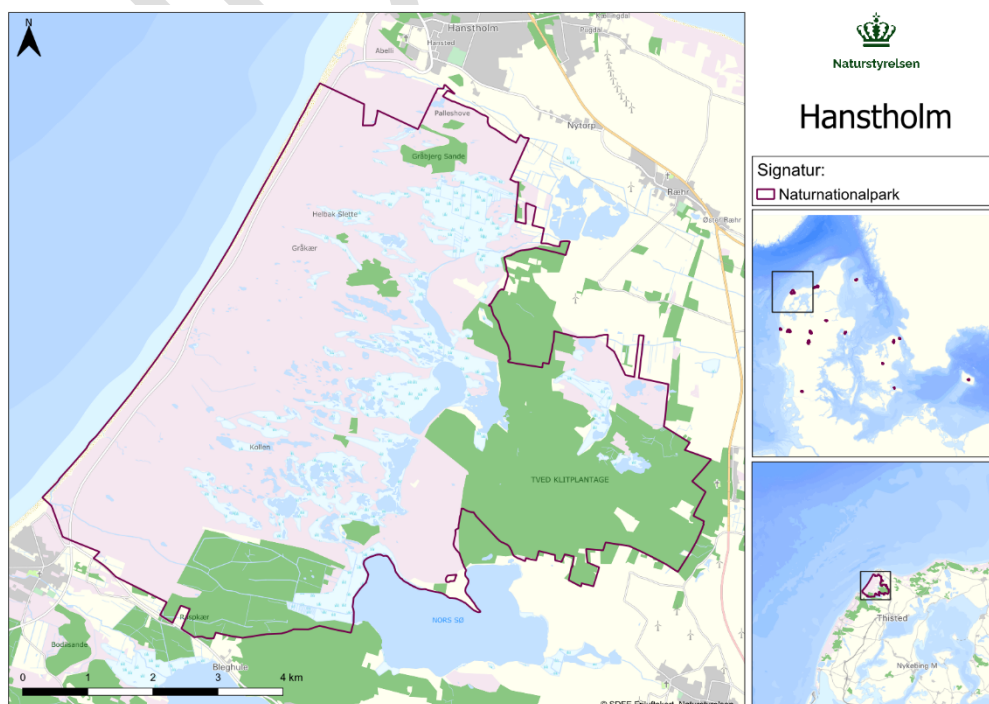
Naturnationalpark Hanstholm består af Hanstholm Vildtreservat, Tved Klitplantage og den såkaldte lave del af Vilsbøl Klitplantage. Naturnationalparken omfatter et areal på godt 4.800 ha. Området består fra vest mod øst af hævet havbund med klitter og klitsletter, næringsfattige søer, den lave del af Vilsbøl Klitplantage beliggende på tidligere havbund, og Tved Klitplantage på kalkkystskrænter og sandoverføgen moræne.

Hanstholm Vildtreservat blev oprettet i 1949 for at beskytte området trækfugle og sikre dem for eftertiden. Den centrale del af reservatet er lukket for færdsel året rundt, og i fuglenes yngleperiode (1. april – 15. juli) er hele reservatet lukket for færdsel. I 1972 blev området fredet ved Overfredningsnævnets kendelse. Formålet med fredningen var at sikre de videnskabelige og landskabelige interesser i reservatet.

I 1980 blev også Nors sø samt Vilsbøl - og Tved Plantager fredet ved Overfredningsnævnets kendelse. Fredningen blev foretaget med baggrund i ønsket om at bevare og beskytte karst-søen - Nors sø samt en sikring af det store sammenhængende naturområde i tilknytning til Hanstholm Vildtreservat.

Området er udpeget til EF-Habitatområde og EF-Fuglebeskyttelsesområde, samlet under Natura 2000 område nr. 24 - Hanstholm Reservatet, Hanstholm Knuden, Nors Sø og Vandet Sø.

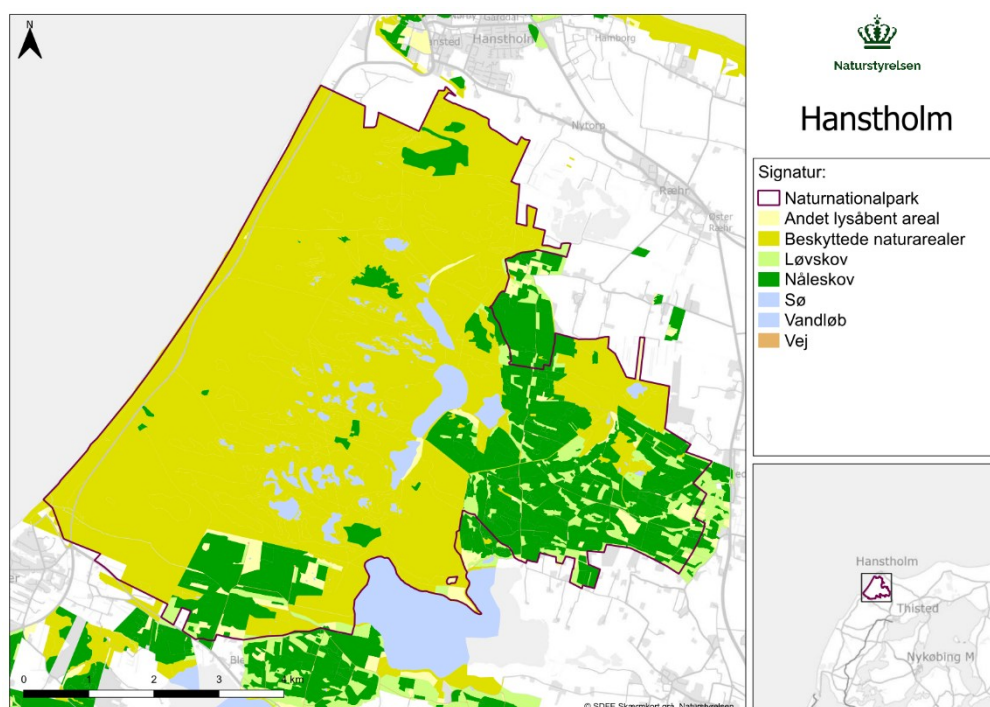
Klitplantagerne blev anlagt i starten af 1900-tallet, primært ved plantning af den hårdføre træart bjergfyr. Klitplantagerne blev anlagt med det primære formål at dæmpe sandflugten, og for at etablere et grundlag for en træproduktion og skabe lokal beskæftigelse. På de gamle målebordsblade fra 1842-1899 fremstår parabelklitterne og de store områder med klithede markant i de områder der i dag er skov i Tved Klitplantage.

Figur 2.1. Naturnationalpark Hanstholm placering og afgrænsning af naturnationalparken

2.1 Skov

På nedenstående Figur 2.2 og Tabel 2.1 ses fordeling på arealer med henholdsvis skov, lysåben natur (naturbeskyttelseslovens § 3) og andre lysåbne arealer inden for naturnationalparken, som arealerne ser ud i dag.

Figur 2.2 Naturnationalpark Hanstholm: Løvskov, nåleskov og lysåbne arealer

I Tabel 2.1 ses desuden fordelingen af træarter på de skovbevoksede arealer og omfanget af lysåbne arealer inden for naturnationalparken. De skovdækkede arealer udgør i alt ca. 950 ha.

Tabel 2.1 Arealsammendrag Naturnationalpark Hanstholm, status primo 2025.

* Andre lysåbne arealer omfatter bl.a. slette og tidligere landbrugsarealer. Totalangivelsen er inkl. den del af kyststrækningen der er sandstrand.

Areal i hektar	Bøg	Eg	Andet løvtræ	Sitka-gran	Skov-fyr	Andet nåletræ	§ 3-natur	*Andre lysåbne arealer	Total
Naturnationalpark Hanstholm	56	87	20	259	267	265	3341	312	4822

Tved Klitplantage ligger hovedsagelig i et morænelandskab med flyvesand i varierende lag. De steder, hvor sandlaget er tyndt, så rødderne kan nå morænejorden, har der været gode muligheder for at dyrke skov og producere træ. Den lave del af Vilsbøl Klitplantage ligger derimod direkte på den hævede havbund, hvor vækstforholdene er noget ringere.

Tved Klitplantage og Vilsbøl Klitplantage har i mange år været drevet efter principperne for natur nær skovdrift. Efterhånden som de første beplantninger af bjergfyr har givet læ og beskyttelse mod sandflugt, er der indplantet mere produktive nåletræarter. Plantagerne indeholder i dag store arealer tilplantet med ikke hjemmehørende nåletræarter, som sitkagran, ædelgran, nordmannsgran og contortafyr. Træernes vækst er præget af vinden, havets nærhed, sandlagets tykkelse, frost osv. De seneste årtier er der blevet indplantet løvtræer som eg og bøg samt buske af hensyn til variationen og for at forbedre grundlaget for en højere biodiversitet.

Som det fremgår af tabel 2.1 dominerer nåletræer skovbilledet og udgør godt 80% af det samlede skovareal i naturnationalparken. Bevoksninger med den oversøiske art sitkagran udgør samlet set knap 30 % af det samlede skovbevoksede areal og fungerer som massiv kilde til frøspredning. De store arealer med tæt bevoksning af ikke hjemmehørende nåletræer huser helt generelt få arter, og biodiversiteten er i disse bevoksninger lav.

Skovfyr, som er en hjemmehørende nåletræart, dækker ca. 30% af det skovbevoksede areal, mens ædelgran, der er en europæisk art, og som ligeledes bidrager til naturværdierne i området, har en andel på godt 10% af det bevoksede areal. Disse arealer er imidlertid udfordret af den massive opvækst af oversøiske nåletræarter som f.eks. sitkagran og contortafyr, som overskygger skovbunden og som kan udkonkurrere de hjemmehørende arter, herunder opvækst af skovfyr og karakteristiske urter tilknyttet mere lysåben skov og buske.

De seneste år er der især i den østlige del af Tved Klitplantage omkring Tved Kirke plantet trægrupper og indre bryn af hjemmehørende løvtræer som: bøg, birk, eg, ask, ær m.fl. Det forventes, at områder med løvtræer og buske vil være fremmende for biodiversiteten i de pågældende områder.

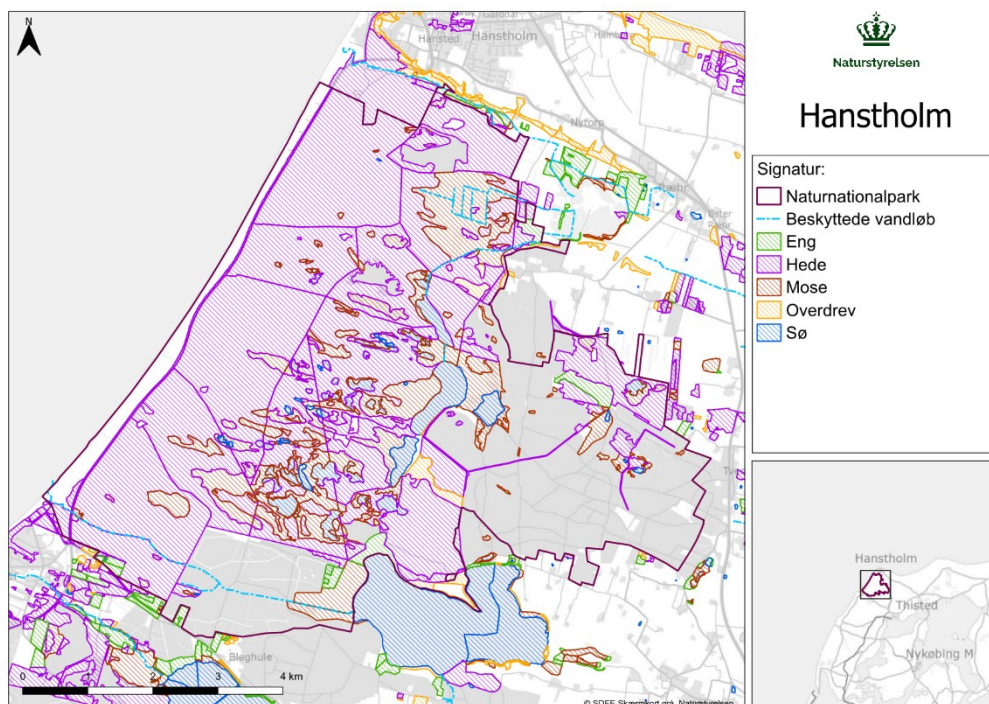
Bevoksninger med ældre ædelgran har vist sig at være attraktive for flere arter af flagermus som sommerlokalitet. I bevoksninger med ældre bjergfyr, der også er en europæisk art, er der tilknyttet mange forskellige arter, herunder især forskellige, sjældne laver mv. Holme af ældre bjergfyr ude i selve vildtreservatet er tidligere udpeget som urørt skov som en opfølgning på Naturskogsstrategien (1992) ved udarbejdelsen af en ny driftsplan i 2007.

2.2 §25 Særlig værdifuld skov.

Der er ikke kortlagt §25 skov i Naturnationalpark Hanstholm

2.3 § 3-beskyttet natur og andre lysåbne arealer

Udbredelsen af naturtyper beskyttet af naturbeskyttelseslovens § 3 omfatter ca. 3.440 ha og fremgår af Tabel 2.2 og Figur 2.3.

Figur 2.3. Arealer og vandløb beskyttet efter naturbeskyttelseslovens § 3

Tabel 2.2 Arealer registreret efter naturbeskyttelseslovens § 3 i Naturnationalpark Hanstholm. *Vandløb er opgjort som km målsatte vandløb, og indgår derfor ikke i totalopgørelsen.

Naturtype	Eng	Hede	Overdrev	Mose	Sø	Vandløb	Total
Areal i hektar	54	2491	45	662	189	8*	3441

Hovedparten af Naturnationalpark Hanstholm består af store lysåbne naturarealer, hvor langt størstedelen er beskyttet efter naturbeskyttelseslovens § 3. Tabel 2.2. viser arealet af § 3 beskyttede lysåbne naturarealer samt længden af de målsatte vandløb. Samlet set er ca. 3.440 ha registreret som § 3 natur inden for naturnationalparken.

Den dominerende §3 naturtype er hede herunder primært flere forskellige klitnaturtyper, der sammen med arealer med mose og områdets mange store og små næringsfattige søer er karakteristisk for områdets lysåbne natur. Naturnationalpark Hanstholms sammenhængende klitlandskab har en, for danske forhold, betydelig udstrækning og en nærmest uberørt karakter. Ud over hede, mose og sø, findes også arealer med overdrev, ferske enge og vandløb. Overdrevene som er gamle kystskrænter domineret af kalk ligger langs med kanten af Tved Plantage, og breder sig fra det nordlige Sårup ned til bredderne af Nors sø. Især arealerne ved Nors Sø og det nordligste område ved Sårup har stejle skrænter med tydelige kreaturstier, der indikerer at arealerne ikke har været opdyrket, og der er på skrænterne registreret en række sjældne plantearter der er karakteristiske for kalkoverdrev.

Der er i meget høj grad overlap mellem § 3 beskyttede naturtyper og de internationalt beskyttede habitatnaturtyper, der er kortlagt i naturnationalparken.

2.4 Natura 2000 - habitatnaturtyper

Natura 2000-områderne er udpeget for at beskytte habitatnaturtyperne og levesteder for arter og fugle, der fremgår af habitatdirektivets bilag I og II og fuglebeskyttelsesdirektivets bilag I (ynglefugle) og art. 4.2 (trækfugle).

Naturnationalparken ligger for største delens vedkommende indenfor Natura 2000-område nr. 24 - Hanstholm Reservatet, Hanstholm Knuden, Nors Sø og Vandet Sø. Undtaget er den østlige del af Tved Klitplantage. Området er både udpeget som habitat- og fuglebeskyttelsesområde.

I Naturnationalpark Hanstholm er der kortlagt habitatnaturtyper i de overordnede kategorier: lysåbne naturtyper, søer over 5 ha og søer under 5 ha, samt ubetydelige arealer med skovnaturtyper. Der er desuden kortlagt levesteder for stor vandsalamander og tinksmed. jf. Natura 2000-planen 2022-27⁶. De kortlagte habitatnaturtype ses af Tabel 2.4.

Tabel 2.3 Naturtyper fra Natura 2000-områdets udpegningsgrundlag, som forekommer i naturnationalparken. Særligt prioriterede naturtyper er markeret med *. Naturtilstanden er opgjort i 5 tilstandsklasser, hvor I er høj, II er god, III er moderat IV er ringe og V er dårlig. For skovhabitatnaturen er der ikke udviklet et tilstandsvurderingssystem. Data er baseret på Miljøstyrelsens basisanalyse 2022-2027. * der er ikke udviklet et tilstandssystem for søer større end 5 ha. Tabellen fortsætter på de følgende sider.

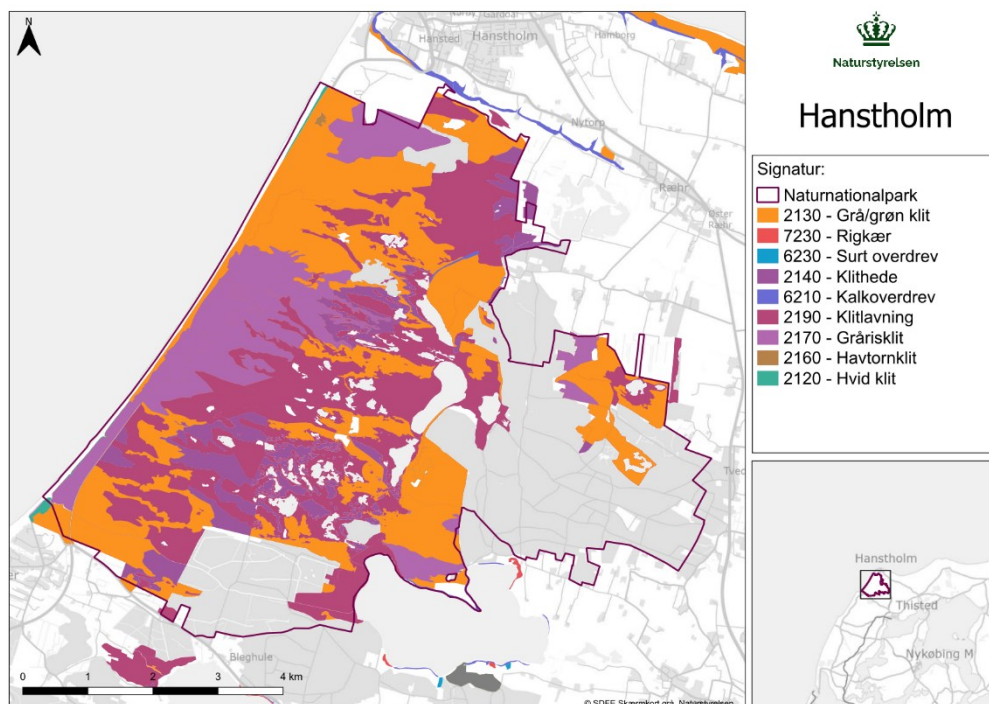
Habitatnaturtype	Areal indenfor NNP (ha)	Andel af samlet areal i N2000-området (%)	Fordeling på naturtilstand (ha)
Hvid klit	5,52	57	- God: 5,52
Grå/grøn klit	494,7	97	- Ringe: 1,76 - Moderat: 164,36 - God: 312,31 - Høj: 16,27
Kliithede*	2001,37	99	- Moderat: 321,52 - God: 1679,85
Havtornklit	6,1	100	- God: 6,1
Grårisklit	33,02	98	- Moderat: 5,95 - God: 22,77 - Høj: 4,3
Klitlavning	791,4	94	- Dårlig: 0,26 - Ringe: 3,62 - Moderat: 33,16 - God: 625,4 - Høj: 128,6

⁶ <https://sgavmst.dk/media/z3elk04r/n24-natura2000-plan-2022-27-hanstholm-reservatet-hanstholm-knuden-nors-soe-og-vandet-soe.pdf>

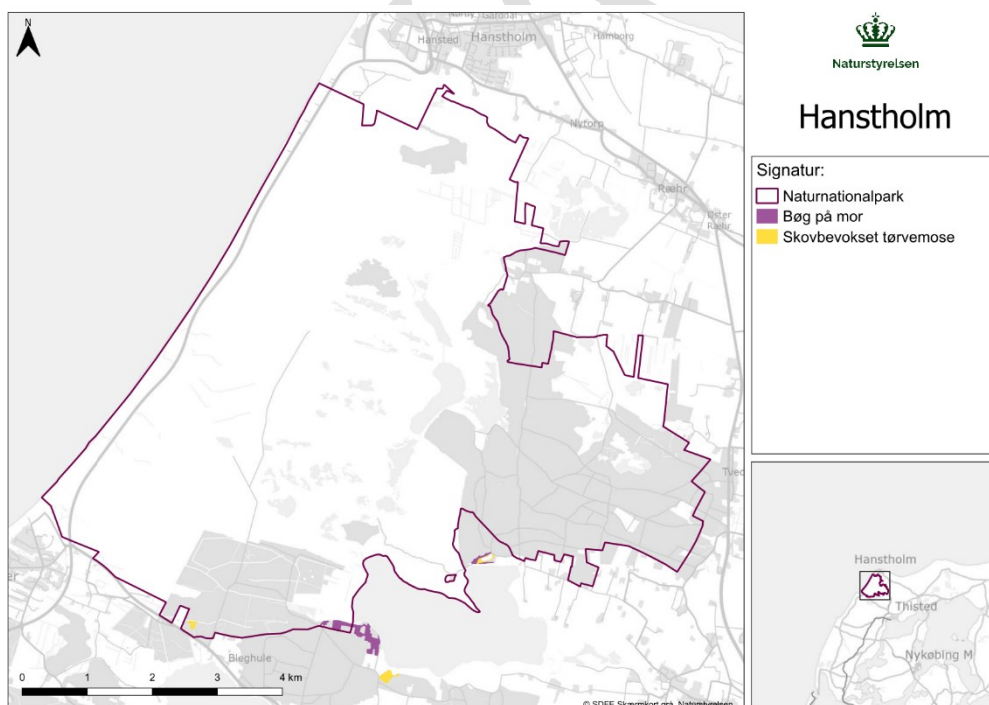
Habitatnaturtype	Areal indenfor NNP (ha)	Andel af samlet areal i N2000-området (%)	Fordeling på naturtilstand (ha)
Kalkoverdrev	9,85	23	- God: 5,26 - Høj: 4,62
Surt overdrev	3,77	26	- God: 3,77
Rigkær	0,65	9	- God: 0,65
Bøg på mor	3,55	26	N/A
Skovbevokset tørvemose	1,08	23	N/A
Søer < 5 ha			
Lobeliesø	25,84	100	- God: 2,02 - Høj: 23,82
Søbred med småurter	5,87	100	- God: 2,79 - Høj: 3,08
Kransnålalge-sø	0,67	100	- Høj: 0,67
Næringsrig sø	0,03	13	- Høj: 0,03
Brunvandet sø	3,3	84	- Høj: 2,52 Ikke vurderet: 0,78
Søer > 5 ha			
Lobeliesø	48,79	100	*
Kransnålalge-sø	3,49	0,4	*
Næringsrig sø	17,99	100	*
Ikke habitat registreret	60,98	100	*

Tabel 2.4. Plejetiltag jf. den gældende Natura 2000 plejeplan. Via linket til plejeplanen kan plejetiltag på de enkelte forekomster af habitatnaturtyperne ses.

Habitatnaturtype	Planlagte indsatser i gældende N2000-plejeplan
Skovnaturtyper	- Bekæmpelse af andre problem- og uønskede arter - Etablering af naturnationalpark - Græsningsskov - Urørt skov med naturgenopretningsaktivitet
Lysåbne naturtyper	- Afbrænding - Aktiv lukning af dræn og grøfter - Anden regulering - Bekæmpelse af andre problem- og uønskede arter - Bekæmpelse af invasive arter - Etablering af naturnationalpark - Græsning - Hegning - Rydning af opvækst - Færdselsregulering ved skiltning

Figur 2.4. Kortlagte lysåbne habitatnaturtyper i naturnationalparken. Naturtypebestemte store søer og kortlagte små søer (og kortlagte vandløb) fremgår ikke af nuværende figur. Flere naturtyper overlapper med hinanden, hvilket ikke fremgår af kortet.

Figur 2.5. Kortlagte skovhabitatnaturtyper inden for naturnationalparken.

Der er kortlagt i alt 24 naturtyper i hele habitatområde nr. 24. Af disse naturtyper findes der 17 i Naturnationalpark Hanstholm (se tabel 2.3.) Især de store sammenhængende klitlandskaber og vandhuller og søer er vigtige og karakteristiske naturtyper i naturnationalparken. Klitlandskabet består af store arealer med habitatnaturtyperne, grå/grøn klit (2130), klithede (2140), grårisklit (2170) og fugtige klitlavninger (2190). Søerne i naturnationalparken er antalsmæssigt

helt domineret af næringsfattige søer og de mange karakteristiske vandhuller, hvor forekomsten af lobeliesøer (3110) er den helt dominerende sønaturtype. Desuden findes en række andre habitatnaturtyper som artsrige kalk overdrev (6210), sure overdrev (6230) og rigkær (7230), disse dog med ikke nær den samme dækning som klitnaturen (se figur 2.4). De resterende naturtyper i området har en væsentlig mindre udbredelse, mens fem naturtyper har en nærmest ubetydelige forekomster på under 2 ha inden for Naturnationalpark Hanstholm.

Af skovnaturtyper omfattet af habitatdirektivet er der kun registreret meget små arealer med skovbevokset tørvemose (91E0) og med bøg på mor (91I0). De to kortlagte skovnaturtyper inden for området udgør samlet set kun nogle få hektar. I forbindelse med den seneste skovkortlægning og den efterfølgende vurdering af de positive strukturparametre i forbindelse med den seneste Natura 2000-planlægningen er det Styrelsen for Grøn Arealomlægning og Vandmiljøets vurdering, at forekomsten af disse strukturparametre for skovnaturen samlet set har været stabile eller svagt stigende.

Naturtilstanden for de lysåbne naturtyper er langt overvejende god i god tilstand. De store arealer med god/høj tilstand må bl.a. tilskrives, at der er store sammenhængende naturarealer i området, at der er fri dynamik og langt overvejende grad er der en naturlig hydrologi i området, samt at mange af arealerne har et højt artsindeks, hvor de karakteristiske plantearter for de pågældende naturtyper er dominerende. Der ses dog områder af de forskellige klitnaturtyper, hvor de kortlagte naturarealer er beregnet til at være i moderat naturtilstand. Årsagen til den forringede naturtilstand i flere af de kortlagte klitnaturtyper er især tilgroning med middelhøje og høje græsser som blåtop og hjælme. Denne tilgroning har i flere tilfælde resulteret i en dårlig struktur med den betydning at naturtypernes karakteristiske plantesamfund er blevet mere artsfattigt. Endelig er der også lokalt steder, hvor opvækst af invasive arter som rynket rose og forskellige ikke hjemmehørende nåletræer har haft en negativ betydning for naturtilstanden. For klitnaturtyperne er der især for grå/grøn klit og klithede set en stigning i andelen af arealer i moderat tilstand, og tilsvarende er der set et fald i arealer i høj tilstand mellem de seneste to kortlægningsperioder.

På lysåbne klitnaturtyper har der været foretaget en aktiv indsats og manuel rydning af nåleopvækst. Flere af Natura 2000-områdets klitnaturtyper har indgået i det EU-støttede projekt LIFE Redcoha. Der var i området især fokus på bekæmpelse af invasive arter herunder især rynket rose, og forskellige ikke hjemmehørende nåletræer samt etablering af mere naturlig hydrologi for at sikre og øge arealet med især fugtige klitlavninger. Naturnationalparkens klitområder er gennem årtier blevet forvaltet ved afbrænding af opvækst, men det har ikke drejet sig om store arealer, og der er ofte gået flere år mellem afbrændingerne.

Områdets store fritlevende bestand af krondyr græsser og opholder sig i den lysåbne klitnatur og i skovene. Dyrene bidrager i et varierende omfang til at holde opvækst af især græsvegetationen på dele af de lysåbne klitnaturtyper på et tilfredsstillende niveau. På nogle af de mere lyngdominerede klitnaturtyper ses, at krondyrene gennem deres græsning i et vist omfang vedligeholder lyngen. Mindre områder, ca. 150 ha med klitnaturtyper, rigkær og overdrev, er blevet afgræsset med heste og kreaturer. Afgræsningsformen har varieret over årene, og det har primært været sommerafgræsning ved Sårup, Hykær og arealerne nord for Nors Sø. På baggrund af de indsamlede data fra den seneste kortlægning af habitatnaturtyperne udbredelse og tilstand (2016-2017) i vildtreservatet, vurderes det, at der er en begyndende men tydelig indikation på tilgroning af flere klitnaturtyper, og især arealer grå/grøn klit og i lidt mindre grad klithede udviser i stigende grad at være negativt påvirket af den høje græsvækst på naturarealerne.

Der er kortlagt i alt 45 småsøer under 5 ha. 24 af søerne er kortlagt med habitatnaturtypen lobelie sø (3110), hvoraf de 21 er beregnet til at være i høj tilstand og tre er beregnet til at være i

god tilstand. Da der endnu ikke er foretaget en fuldstændig kortlægning af samtlige vandhuller i området, er der ingen tvivl om, at antallet af især lobeliesøer er væsentligt større, end det der fremgår af Natura 2000 basisanalysen for området. Søerne er voksested for de karakteristiske vandplanter, der kun vokser i disse næringsfattige vandhuller. Ud over de karakteristiske lobeliesøer er der også registreret et mindre antal af de andre sønaturtyper. Disse har også alle sammen en høj eller god naturtilstand.

Der findes også ni større søer inden for naturnationalparken. Blegso er med ca. 40 ha den største; de andre store søer udgøres af: Tormål, Hykær, Sokland, Store Vand, Lille Vand, Tuekær Sø, Langsande og længst mod øst Kokkær Vand. Søerne er alle karakteriseret ved at have en undervandsvegetation med flere arter der er karakteristiske for næringsfattige lobeliesøer som tvepibet lobelie, strandbo og en eller begge brasenfødearter, og især Kokkær Vand huser en meget stor bestand af den truede gulgrøn brasenføde. Der er endnu ikke udviklet et tilstandssystem for de store søer større end 5 ha i forhold til vurdering af tilstanden som habitatsø. I den gældende vandområdeplan er en række af søerne vurderet til at have ringe eller moderat økologisk tilstand. Blegso og Tormål, som med 20 ha er de næststørste sø i området, hvor tilstanden vurderes at være god økologisk tilstand. For Tuekær Sø og Langsande Sø er den økologiske tilstand ukendt.

2.5 Natura 2000 – Bilag II, Bilag IV-arter, ynglefugle og trækfugle

En række dyre- og plantearter er i EU vurderet som særligt sårbare og truede. For vildtlevende fugle fremgår beskyttelsesbestemmelser af EU's fuglebeskyttelsesdirektiv, hvoraf særligt beskyttede arter, som fuglebeskyttelsesområderne er udpeget for, fremgår af direktivets bilag I og for trækfuglenes vedkommende omfattet af bestemmelserne i direktivets art. 4.2.

Bilag II i habitatdirektivet lister på tilsvarende måde arter, der kan udpeges områder for, og som godt kan forekomme uden at være på udpegningsgrundlag. Af habitatdirektivets bilag IV fremgår arter, der er omfattet af en streng beskyttelse. Bilag IV-arterne må i hele landet ikke forsætligt slås ihjel, og der er forbud mod forstyrrelse eller ødelæggelse af deres yngle- og rastområder. For vildtlevende fuglearter er der også forbud mod forsætligt drab, forringelse af levesteder og ødelæggelse af reder. Beskyttelsen af arterne fremgår af artsfredningsbekendtgørelsen⁷, herunder blandt andet de nævnte forbud og undtagelser.

I projektbeskrivelsens Bilag 1 findes en opgørelse af nyere fund af ovennævnte bilagsarter.

⁷ <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2021/521>

Tabel 2.5 Arter fra Natura 2000-områdets udpegningsgrundlag, der forekommer i naturnationalparken. Trusselvurdering er baseret på Miljøstyrelsens basisanalyse 2022-2027. Y=ynglefugl, T=trækfugl.

Artsnavn	Trusler
Natravn (Y)	Ingen lokale trusler
Rødrygget tornskade (Y)	Ingen aktuelle trusler
Hjejle (Y)	Ingen lokale trusler
Tinksmed (Y)	Ingen væsentlige eller aktuelle trusler
Trane (Y)	Ingen væsentlige eller aktuelle trusler
Kortnæbbet gås (T)	Ingen trusler for den lokale forekomst
Sædgås (T)	Ingen trusler for den lokale forekomst
Stor vandsalamander	Ingen trusler
Damflagermus	Ikke medtaget i basisanalysens trusselvurdering
Odder	Ingen aktuelle trusler i området

Af arter på udpegningsgrundlaget for habitatområde nr. 24 indenfor naturnationalparken er: stor vandsalamander (1166), odder (1355) og damflagermus (1318). De tre arter er også medtaget på habitatdirektivets bilag IV.

Stor vandsalamander er registreret i flere af de rene vandhuller i vildtreservatet og omkring Kikkær Vand, men eftersøgning af arten har været temmelig sporadisk, og den findes givetvis i langt flere vandhuller end det fremgår af resultaterne fra overvågningen. Den fine vandkvalitet i mange af områdets små vandhuller og egnede overvintringshabitater giver stor vandsalamander gode livsbetingelser og en udbredt undervandsvegetation i mange af disse vandhuller giver den også egnede ynglebetingelser.

Det er velkendt at netop Thy var kerneområde for odder tilbage i slutningen af 1980'erne da den havde været i kraftig tilbagegang gennem en længere årrække. Efter beskyttelsen af arten, er den jyske odderbestand sund og levedygtig. Odder er registreret flere steder i naturnationalparken både ved vandløb, kanaler og de større søer i området. Områdets mange søer og vandløb giver fine livsbetingelser for artens fortsatte forekomst.

Damflagermus er ved Biologisk Forening for Nordvestjyllands (BFN) omfattende undersøgelser truffet på mange lokaliteter i sommerperioden både i Tved- og Vilsbøl Klitplantager, og ude i vildtreservatet syd for Blegso. Damflagermus overvintrer i kalkgruber og flyver om foråret ud fra overvintringslokaliteterne og breder sig ud over et stort areal primært i Jylland, men også mindre bestande andre steder i Danmark. Om sommeren opholder den sig om dagen i hule træer og flyver herfra ud og fouragerer om natten. Damflagermus lever næsten udelukkende af vandlevende insekter. Både krav til egnede rastelokaliteter med huller og et omfattende udbud af både store og små vandflader er til fulde opfyldt i Naturnationalpark Hanstholm.

Da ulv i 2012 blev truffet første gang i næsten 200 år var det nord for Nors Sø, og det var også her den første ulv blev fundet død. Ulv er siden genindvandringen til Danmark, og der ses nu jævnligt spor efter ulv i naturnationalparken.

Af bilag IV krybdyrarter findes der markfirben. Markfirben har brug for bare sandflader og dynamik i klitterne, for at kunne søge føde i form af insekter og til æglægning. Arten har brug for varme og tørre naturtyper og findes derfor udelukkende i de åbne sandede klitlandskaber og ikke i skoven. Der er forholdsvis få registreringer af arten i naturnationalparken, og ved en mere intensiv eftersøgning på de rette tidspunkter vil givetvis give et mere dækkende billede af artens reelle forekomst. På nuværende tidspunkt er der flere registreringer i området omkring Isbjerg, samt enkelt observationer i klitten ude langs kysten.

Der findes tre bilag IV paddearter i Naturnationalpark Hanstholm; stor vandsalamander, spidssnudet frø og strandtudse. Alle tre arter er afhængige af vand til fødesøgning, parring og ikke mindst æglægning og udvikling af laverne. Det er derfor vigtigt, at søerne forsat holdes lys-åbne og næringsfattige. Forekomst af stor vandsalamander er beskrevet ovenfor.

Spidssnudet frø opholder sig kun i vandhuller i ynglesæsonen (forår) og lever resten af tiden på enge og andre naturarealer omkring vandhullerne. Derfor kræver denne art, at der både er vandhuller med en tilfredsstillende vandkvalitet tilstede og at omkringliggende enge og moser har en naturlig hydrologi, så der er levesteder her resten af året.

Strandtudse er gennem årene truffet flere steder i naturnationalparken; de fleste af disse fund er dog af ældre dato, men der er også lavet registreringer inden for den seneste årrække. På baggrund af det store antal rene søer og vandhuller, der findes i vildtreservatet, må det forventes af den indtil videre sparsomme forekomst ikke er helt retvisende, og det må forventes at arten ved en mere grundig eftersøgning vil blive registreret i flere af områdets vandhuller. Arten er afhængig af, at vandhullerne i Naturnationalpark Hanstholm forbliver næringsfattige, og at der findes bart sand, hvor arten kan yngle og finde tilfredsstillende fødeemner.

Natura 2000-området består ud over habitatområde nr. H24, også af fuglebeskyttelsesområde, F22. På områdets udpegningsgrundlag findes en række arter i den del af fuglebeskyttelsesområdet, der ligger inden for naturnationalparken. Ynglefuglene på udpegningsgrundlaget udgøres af trane, tinksmed, natravn og rødrygget tornskade samt af mosehornugle og hjejle der dog ikke længere ses ynglende i naturnationalparken. Medtaget på udpegningsgrundlaget er også trækfuglene sædgås og kortnæbbet gås.

Særligt den centrale del af Hanstholm Vildtreservatets klitnaturtyper og vandhuller rummer vigtige yngleområder for EU-beskyttede arter som tinksmed og trane. De næringsfattige vandhuller og næringsområderne med lav vegetation er yngle- og fourageringsområder for begge arter, mens de mere lysåbne arealer i de to plantager er yngleområde for en større bestand af natravn og i mindre grad for rødrygget tornskade. Områdets store værdi for tinksmed understreges ved, at den største samlede danske ynglebestand på ca. 90 ynglepar (2023) findes i naturnationalparken. Trane har med 15 par (2023) en markant og stor ynglebestand i området. Ynglebestanden af trane har været nogenlunde stabil gennem en længere årrække, og det må formodes, at området huser det der er muligt i forhold til artens krav til ynglelokaliteterne.

I foråret og sommeren 2025 er der foretaget optælling af yngleforekomster af natravn, rødrygget tornskade og hedelærke i hele for Naturnationalpark Hanstholm. Der blev i Vilsbøl Klitplantage registreret syv territoriehævdende ynglepar af hedelærke. Tidligere års rydninger af bevoksninger med nåletræer har haft en positiv effekt for hedelærkens mulighed for at finde egnede yngleområder. Arten yngler på jorden, og er derfor helt afhængig af plantagens lysåbne arealer. I Tved Klitplantage blev arten eftersøgt på egnede lokaliteter dog uden held. Det forventes, at hedelærke, når der sker en fjernelse af arealer med især sitkagran, vil finde flere egnede ynglelokaliteter også her.

Ynglebestanden af natravn blev optalt i juni måned og dens markante snurren kunne på de rigtige aftener høres overalt i både Vilsbøl – og Tved Klitplantage; samlet set blev der registreret 51 ynglepar i naturnationalparken primært på skovarealer, hvor der siden udpegning til naturnationalpark er sket mindre rydninger af sitkagran og contortafyr. På selv ganske små arealer findes der nu mange steder territoriehævdende natravne. Det forventes, at arten med tiden vil findes på endnu flere ynglepladser især i Tved Klitplantage efterhånden som de ikke hjemmehørende nåletræer fjernes fra klitplangagen.

Optællingen yngleforekomsten af rødrygget tornskade inden for naturnationalparkens afgrænsning viste ved optællingen i 2025, at der var 5 ynglepar. Arten finder sine yngleområder på mange forskellige naturarealer; fra tørre hede- og overdrevsarealer over lysåbne partier i skove til mere våde ynglehabitater i kanten af skovmoser. Det forventes at arten fremadrettet vil have meget gode muligheder for at øges i antal efterhånden som der opstår nye lysåbne arealer især i de to plantager i Naturnationalpark Hanstholm.

Hjejle er både forsvundet som ynglefugle fra Hanstholm Vildtreservat, men også fra Danmark som helhed. Årsagen til dette er ikke kendt med sikkerhed. Det vurderes i den seneste Natura 2000-basisanalyse, at der fortsat er gode ynglemuligheder for arten i Naturnationalpark Hanstholm. Hjejle yngler på store sammenhængende arealer med våd og tør klitnatur og heder, hvorfor der burde være gode ynglemuligheder i Hanstholm Vildtreservat, såfremt arten vender tilbage som dansk ynglefugl.

De to trækfuglearter sædgås og kortnæbbet gås på områdets udpegningsgrundlag benytter i mindre grad søerne i vildtreservatet som overnatningslokalitet. Områdets værdi for de to gåsearter har gennem en længere årrække været for nedadgående. Kortnæbbet gås er nærmest forsvundet fra området, og har i stedet for henlagt overnatningsområderne til Vejlerne. Sædgås forekommer stadig i området, men også den kun i et begrænset antal. Fuglebeskyttelsesområdet har derfor ikke længere den samme betydning som overnatningslokalitet for de to trækfuglearter.

Foruden ovennævnte ynglefugle er Tved Klitplantage levested for stor hornugle og sandsynligvis også sortspætte, mens Vilsbøl Klitplantage, som beskrevet ovenfor, er levested for hede-lærke. De tre arter er medtaget på fuglebeskyttelsesdirektivets Bilag I, men er endnu ikke medtaget på Natura 2000-områdets udpegningsgrundlag.

Naturtyper og arter er omfattet af Natura 2000-plejeplanen for området, der giver de overordnede mål og rammer for plejen til sikring af såvel de naturtype kortlagte arealer men også arternes levesteder. Find Natura 2000-plejeplanen for området [her](#).

2.6 Øvrige fredede arter og rødlistede arter

En række danske dyre- og plantearter, der ikke er opført på bilag IV, er fredet i henhold til artsfredningsbekendtgørelsen.

Den Danske Rødliste er en samlet oversigt over ca. 13.900 danske arter, som rummer bl.a. information om, hvor truede disse arter er. Hver art er, gennem en standardiseret proces, udviklet af International Union for Conservation of Nature (IUCN), henført til en kategori, som afspejler artens status i den danske natur. De rødlistede arter omfatter kategorierne: Utilstrækkelig data (DD), regionalt uddøde (RE), kritisk truet (CR), truet (EN), sårbar (VU) og næsten truet (NT)⁸.

⁸ <https://ecos.au.dk/forskningraadgivning/temasider/redlist/roedliste-2030>

I projektbeskrivelsens Bilag 1 findes en opgørelse af nyere fund af fredede og rødlistede arter (rødlistekategorierne RE, DD, CR, EN, VU og NT), samt arter medtaget på habitatdirektivets bilag IV.

Naturnationalpark Hanstholm har meget stor naturmæssig betydning som leve- og voksested for en lang række dyre- og plantearter, der er medtaget på den danske rødliste, og flere af disse arter er også fredede i henhold til artsfredningsbekendtgørelsen. De mange forskelligartede lysåbne naturområder og klitplantagerne huser således en lang række truede laver, mosser, svampe, karplanter, sommerfugle og andre insekter, padder, krybdyr, fugle og pattedyr især flere arter flagermus. En lang række af disse arter er afhængige af lysåbne biotoper, kær, klitnatur, overdrev og lysninger i skovene, mens andre arter typiske er tilknyttet områdets gamle klitplantager.

Der er gennem årene gennemført grundige undersøgelser af forekomsten af planter og dyr i naturnationalparken. Listen over registrerede arter af laver og mosser viser, at der findes en lang række rødlistede arter i naturnationalparken fx er den truede tørve-knaplav vidt udbredt i områdets klitnatur.

Både liden – og langbladet soldug findes flere steder i områdets våde klitlavninger, og især langbladet soldug forekommer kun fåtalligt i Danmark. Områdets vandhuller og våde klitlavninger huser bestande af en række plantearter fx pilledrager, gulgrøn- og sortgrøn brasenføde, tvepibet lobelie, dværg siv, almindelig søpryd, hjertelæbe, Thy-gøgeurt samt en lang række andre plantearter tilknyttet netop næringsfattige vådområder.

På de tørre arealer er det ligeledes registreret en lang række sjældne planter fx smalbladet - og bredbladet ensian og helt kystnært findes der i klitterne mange voksesteder for skotsk lostilk.

Hos insekterne er der fundet en række rødlistede sommerfugle som ensianblåfugl, der findes flere steder i naturnationalparken. På nogenlunde de samme habitattyper, hvor ensianblåfugl findes, er der i området også flere registreringer af moserandøje. I den vestlige del af området er gråbåndet bredpande flere steder, mens der i skovene er registreret fire arter perlemorsommerfugle – brunlig-, mark-, klit- og skovperlemorsommerfugl.

Der er i forbindelse med BFN's undersøgelser af flagermusbestanden, ud over den allerede beskrevne damflagermus, truffet yderlige ni arter flagermus især i klitplantagernes lysåbne arealer. Flagermusene er alle medtaget på den danske rødliste og på habitatdirektivets bilag IV.

Ud over de yngle- og trækfugle, der er medtaget på områdes udpegningsgrund, findes der en lang række arter, der er medtaget på den danske rødliste. Ved områdets klitområder og søer findes der ynglende storspove, vibe, rødben og rørsurv. Der er dog ikke tale om store ynglebestande af de fire arter i området. I klitplantagerne yngler en række spurvefugle som topmejse, gulspurv, grønspejle og rovfugle som duehøg og spurvehøg.

En række af ovennævnte arter er også beskyttet af artsfredningsbekendtgørelsens bestemmelser.

2.7 Landskabelige og hydrologiske forhold

Landskabelige forhold

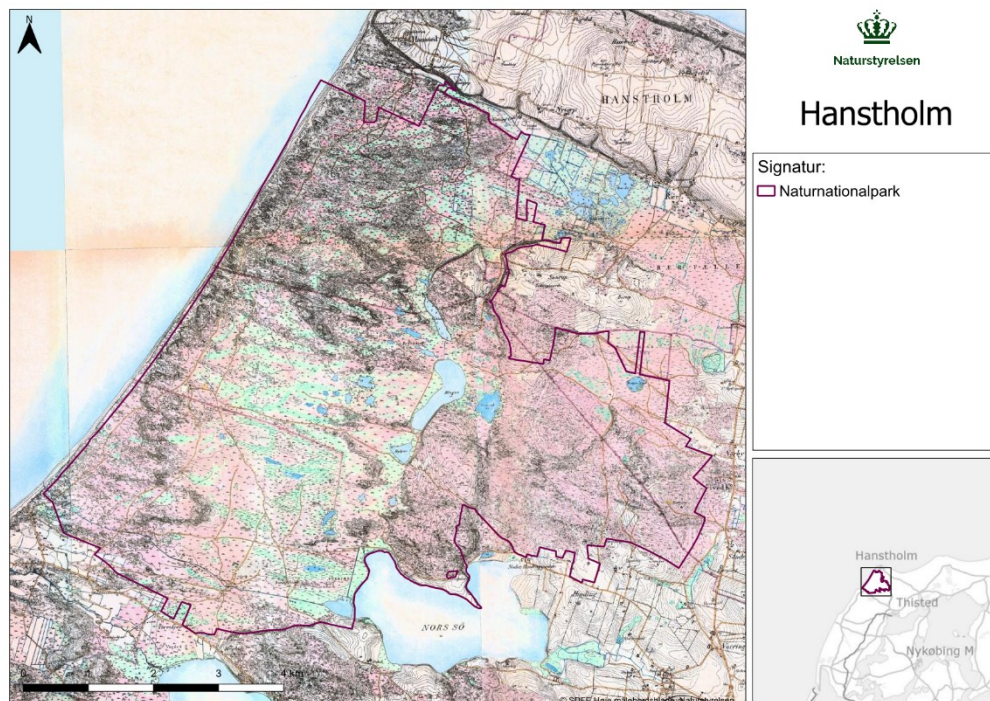
Hanstholm-knuden, hvor størstedelen af Tved Klitplantage ligger, udgør Danmarks nordvestlige forbjerg, hvor Vesterhavet og Skagerrak mødes. Gennem årtusinder er holmen opstået som en mosaik af geologiske dannelser fra forskellige tidsaldre. I stenalderen var hele Thy et ørige omgivet af hav, det såkaldte Littorinahav. Efterfølgende landhævning de sidste 5.000 år har gjort Hanstholmen landfast med det øvrige Thy.

Littorinahavet, som havde sin største udbredelse for ca. 6.000 år siden, kan erkendes flere steder i Tved Klitplantage. Ved Blegso og vest og nord for Sårup er kystlinjen markant med stejle skrænter. I den nordøstlige del af klitplantagen er det kun i Vilsødal, at kystlinjen er udviklet med skrænter. Landhævningen siden stenalderen er på 4-5 meter i det meste af Thy, men i plantagen findes der marine aflejringer løftet op til højder på 14-15 meter på grund af en underliggende salthorst.

Tved Klitplantage er hovedsagelig anlagt i et flyvesandsdækket istidslandskab. Efter istiden var undergrunden, som overalt består af blødt skrivetridt, dækket af fedt kalkholdigt moræneler samt på enkelte lokaliteter lagdelt bakkesand og grus. Kun mod nordvest og nordøst er klitplantagen beliggende på hævet stenalderhavbund. Området er i dag dækket af et jævnt sandlag, som gennemgående er af få meters tykkelse. Der er udviklet mere eller mindre udtalte klitformationer bl.a. i Langsande. Der er store højdemæssige forskelle inden for området, som varierer fra 20-56 m.o.h., med største højde på 56 m.o.h. ved Isbjerg.

Den del af Vilsbøl Klitplantage, der ligger inden for naturnationalparken, betegnes som det lave Vilsbøl og ligger, i modsætning til Tved Klitplantage, på hævet stenalderhavbund. Vækstforholdene her er ringe. Jordbunden består næsten udelukkende af sand, sten og grus. Indholdet af næringsstoffer er derfor lavt, samtidig med at arealerne er vandlidende, hvorfor der i sin tid er udført omfattende grøftearbejder inden tilplantning.

I Hanstholm Vildtreservat består jordbunden overvejende af hævet havbund, overdækket med et lag flyvesand af varierende tykkelse. Vildtreservatet ligger på en flad klitslette, men med mange og høje parabelklitter. Sletten er hævet 10-20 m over havniveau, jævnt stigende fra vest mod øst. Søerne i vildtreservatet er fortrinsvis dannet ved vinderosion, men Bleg Sø er en karstsø og er dannet ved en forkastning i undergrunden, således at kalken er opløst, og der er dannet en lavning. Der findes også en del jordfaldshuller i den østlige del af området.

Figur 2.6. Høje målebordsblade 1842-1899

Hydrologiske forhold

De hydrologiske forhold er relativt komplicerede, idet der går flere vandskel gennem naturnationalparken både et nord-syd vendt og et øst-vest vendt.

Vildtreservatet fremtræder med mange lobeliesøer, tidvise våde klitlavninger og mange lavvandede søer, som ofte tørrer ud om sommeren. De mange lavvandede søer udgør et samlet område på ca. 170 ha i reservatet. Derudover findes der enge, moser og tidvis våde hedearealer på i alt ca. 850 ha.

Tved Klitplantage er beliggende oven på en salthorst, som har resulteret i forekomster af sprækker i jordoverfladen og jordfaldshuller, hvori overfladevand forsvinder. Området rummer flere karstsøer, der ligger på kalkbund og får hovedparten af vandtilførslen via sprækker i kalken. I Tved Klitplantage findes der kun enkelte grøfter i den nordlige del, som er blevet etableret ifm. skovdyrkningen. Der har ikke været et stort behov for at grøfte skoven, da den ligger højt i terræn og på relativt sandet jordbund. I plantagen er der etableret en sø ved Kræn Rasmussens Vej samt paddeskrab, med det formål at skabe bedre livsbetingelser for fx spidssnudet frø, ynglefugle og flagermus.

I den lave del af Vilsbøl Klitplantage, eksempelvis omkring Nors Å, er området præget af dybe grøfter og selve åen, som i dag er en gravet kanal der ligger dybt i terræn. I Vilsbøl Klitplantage er der for nyligt etableret en ny sø og lukket grøfter ved området kaldet Damkær. Dette fugtige område har vist sig at være et "hotspot" for især damflagermus.⁹ Eftersom Vilsbøl Klitplantage er anlagt på den tidligere havbund er arealerne til tider meget vandlidende. Området

⁹ Maj 2022, Jan Dürinck, Biologisk Forening for Nordvestjylland.

har naturnationalparkens største potentiale for genopretning af naturlig hydrologi som der kan sikres ved fokus på at lukke områdets grøfter. Der udarbejdes en analyse af muligheder og omfang for genopretning af naturlig hydrologi i hele naturnationalparken både med henblik på at fremme den endelige planlægning af indsats samt som grundlag for den nødvendige myndighedsbehandling.

Generelt er der i Hanstholm Vildtreservat en udbredt naturlig hydrologi, dog med et enkelt område i den nordlige del, hvor der formodentligt stadig sker vandaflledning. I forbindelse med LIFE projektet "Restauration of Danish Coastal Habitats" er der lukket 2,1 km grøfter. Derudover er der foretaget en genslyngning af to åstrækninger. I samme LIFE projekt er der etableret paddeskrab til fordel for bl.a. strandtudse, tinksmed og trane i den lave del af Vilsbøl Klitplantage, hvor der samtidig også er lukket grøfter.

2.8 Rekreative forhold

I Hanstholm Vildtreservat er menneskelig adgang meget begrænset. I den centrale del af vildtreservatet er der adgangsforbud hele året rundt, mens den øvrige del af reservatet er åben for færdsel til fods uden for fuglenes yngleperiode. Ifølge reservatbekendtgørelsen er det ikke tilladt at medbringe hund på reservatets område øst for Kystvejen, ligesom færdsel på andre måder end til fods, ikke er tilladt i størstedelen af området. Friluftsfaciliteterne i området er designet, så dyrelivet kan opleves fra udsigtsplatforme, tårne og punkter i den sydlige og østlige kant af reservatet. Så selve reservatet er helt friholdt for friluftsfaciliteter.

Udenfor vildtreservatet findes flere afmærkede vandre-, cykel- og rideruter. Dertil kommer Kystvejen, der går gennem den vestligste del af området fra Klitmøller til Hanstholm. Her findes også vandreren Vestkyststruten, der ligeledes går fra Klitmøller til Hanstholm. Vestkyststruten er desuden en del af den nationale cykelrute nr. 1, der løber langs hele den jyske vestkyst.

Den lokale afmærkede cykelrute "Rundt om Hanstholm Vildtreservat" passerer på sin vej fra Klitmøller til Hanstholm igennem den lave del af Vilsbøl Klitplantage og via Kræn Rasmussens Vej igennem Tved Klitplantage. Rideruten Thy, der går fra Agger til Bulbjerg, går gennem den lave del af Vilsbøl Klitplantage og ind igennem Tved Klitplantage.

Tved Klitplantage er af særlig betydning for det stille friluftsliv for vandrere, svampesamlere og mennesker, der ønsker at opleve områdets dyreliv. Der er tre naturlige indgange til plantagen; Isbjerg, Sårup og Tved Kirke. Fra disse udgår der afmærkede vandruter i området.

Isbjerg i den sydøstlige del, der med sine 56 m.o.h. er områdets højeste punkt, udgør en af hovedattraktionerne med udsigt ud over reservatet mod vest og nord og Nors Sø og klitplantagerne mod syd og sydvest. Isbjerg er meget besøgt med adgang via trappe eller naturstier. Der går en afmærket vandresti fra parkeringspladsen, nord for Nors sø og op til toppen.

Ved Sårup i den nordlige del af området er der etableret en lejrplads og en primitiv overnattingsplads med bålhytte og flere shelters, der året igennem benyttes af både private og foreninger. Særligt i krondyrenes brunstperiode er der mange, der overnatter her. Der er etableret en udsigtsplatform ved Sårup, hvortil der er en afmærket handicapsti fra p-pladsen. Derudover er der et udsigtstårn længere mod syd. Fra disse to faciliteter og fra toppen af Isbjerg er der gode muligheder for at opleve dyrelivet i reservatet.

Der er indgang til Tved Klitplantage fra p-pladsen ved Tved Kirke. I umiddelbar nærhed er der en mindre primitiv bål- og lejrplads samt en mindre og ældre naturlegeplads.

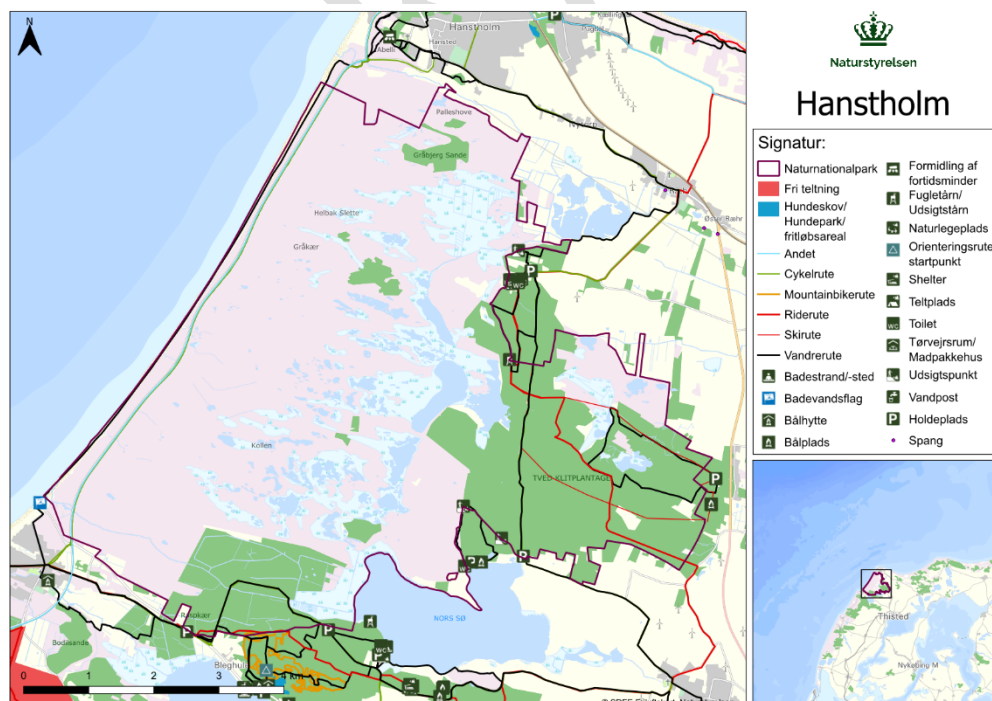
Vilsbøl Klitplantage er naturligt opdelt i to halvdele efter de topografiske forhold: det lave Vilsbøl og det høje Vilsbøl. Den lave del af Vilsbøl indgår som en del af naturnationalparken og de

flade, ofte vandlidende arealer gennemløbes af flere vandre-, cykle- og rideruter som bindeled mellem Klitmøller, badepladsen ved Nors Sø og videre til Tved Klitplantage. Den høje del af Vilsbøl grænser op til naturnationalparken og indeholder en række faciliteter der komplimenterer arealerne i naturnationalparken i det lave Vilsbøl. Der er et system af mindre stier langs den høje skrænt med udsigt ud over vildtreservatet mod nord, en bålplads, skovlegeplads og ikke mindst et meget populært MTB-spor. Badepladsen ved Nors Sø er meget populær og benyttes flittigt af lokalbefolkningen som badelokalitet.

UDKAST

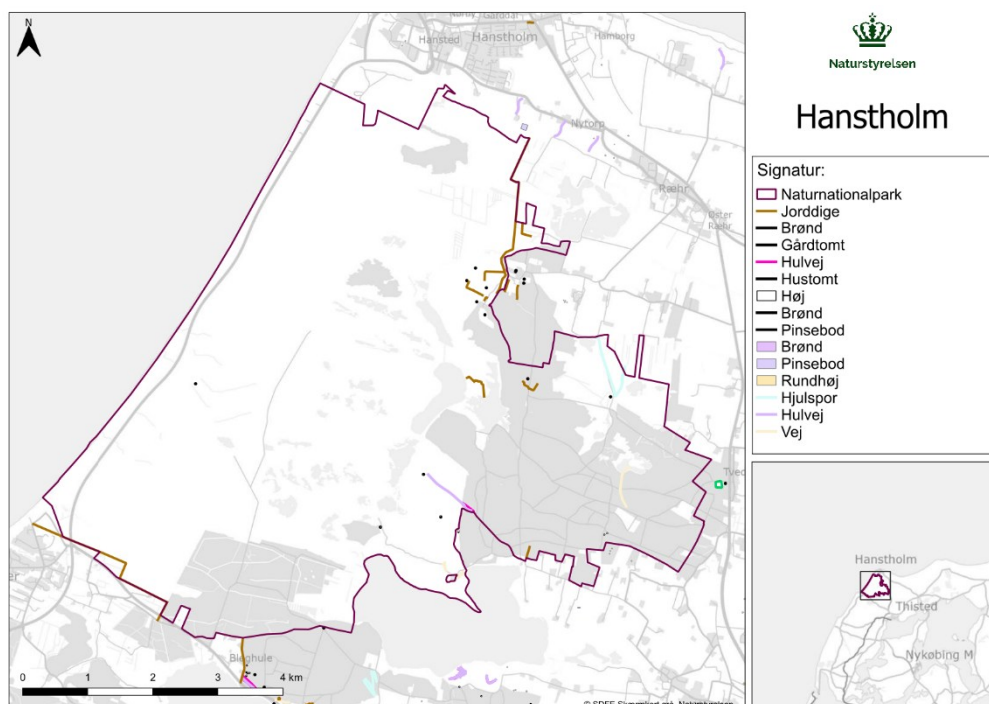
Tabel 2.6 Oversigt over friluft aktiviteter, som har krævet Naturstyrelsens tilladelse i perioden 2014 til 2024. Statistikken baserer sig på ansøgninger om afholdelse af arrangementer på statens arealer ift. Naturstyrelsens retningslinjer. Statistikken er forbundet med nogen usikkerhed, idet der kan forekomme aktiviteter, hvor der ikke er blevet ansøgt om tilladelse. Dertil kommer, at langt de fleste friluft aktiviteter ikke kræver nogen tilladelse fra Naturstyrelsen og tabellen nedenfor kan således langt fra betragtes som en fuldstændig opgørelse over alle friluft aktiviteter.

Aktivitetstyper	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	i alt
Dagorienteringsløb	13	18	16	12	15	10	17	18	11	12	17	159
Hundetræning	1	2	5	7	34	28	20	3	2	1		103
Kørsel med vogn (hund/hest)						1						1
Lejrslagning	11	13	12	5	5	9	14	16	10	8	4	107
Militærøvelse	4	1	8	14	6	2	5	5	7	7	7	66
Motionsløb	7	6	6	8	11	8	3	9	7	9	8	82
MTB/cykling (ikke konkurrence)		2	2	1	13	3	4	6			1	32
MTB/cykling (konkurrence)	2	2	2	4	2	2	1	2	1	1	1	20
Natorienteringsløb		3	3		1		2			1		10
Ridning		1		1						1		3
Rollespil	1				47	1	1	2				52
Skovtur	4	3	6	1	2		3	7	2	4	7	39
Træklating	4	2	10	2	4	1	1	10			1	35
Øvrige					8		1				1	10
I alt	47	53	70	55	148	65	72	78	40	44	47	719

Figur 2.7. Nuværende friluftsfaciliteter.

2.9 Fredede og beskyttede fortidsminder

Figur 2.8. Fredede og beskyttede fortidsminder og andre kulturhistoriske spor

De første skriftlige oplysninger om sandflugt i Thy stammer fra tiden efter reformationen i 1536. Sandet bredte sig ind over dyrkede og beboede egne, landsbyer måtte forlades og flyttes, og mange gårde blev genopført mere end én gang. Klitterne nåede stedvis 10-12 km ind i land. Tved Kirke ligger som eksempel herpå, ensom omgivet af klitter og klitplantage, mens landsbyen er flyttet mod øst

Ved Ravnshøje i den sydlige del af Tved Klitplantage findes to synlige bronzealderhøje. Ellers er de forhistoriske minder skjult af store klitdannelser som følge af tidligere tiders omfattende sandflugt. Der er spor af gamle hulveje flere steder i klitplantagen, smukkeste nord for Isbjerg.

Der er kun registreret enkelte jorddiger i nationalparken primært koncentreret til områderne ved Sårup og Savbjerg i den nordøstlige del af Tved Klitplantage.

I både Sårup og det lave Vilsbøl er der spor fra 2. Verdenskrig i form af bunkeranlæg.

I forhold til tilplantning af klitplantagerne blev der under ledelse af sandflugtskommissionær Lauritz Thagaard fra 1816, foretaget udsåning og udplantninger på klitarealer i Thy, herunder arealer ude i Hanstholm Vildtreservat. Man forsøgte sig med rødgran, ædelgran, birk og lærk m.fl. Resultaterne var dog så dårlige, at de blev opgivet i 1838. Resterne af plantningerne kan ses to steder i reservatet, nær ved opsynsboligerne Søndre og Nordre Skovhus i den vestlige del af reservatet. Bygningerne er for længst revet ned og fjernet, men plantningerne findes fortsat, som spredte og forblæste reminiscenser fra en svunden tid.

Der blev kun etableret få beboelser i området. Foruden Søndre og Nordre Skovhus findes der kun rester efter beboelse ved Savbjerg i den nordøstlige del, ligesom der har været enkelte beboelser i den sydvestlige del af reservatet ved Gråkær og på sletten øst for Hykær. Det er i dag kun lave skeldiger, jordvolde og delvis tilgroede grøfter, der vidner om disse beboelser.

I Vilsbøl Klitplantage står Nebelstenen som et minde om hvor herregården Nebel lå i 1600-tallet. Herregårdens historie vidner om de barske forhold i et landskab med sandfygning. Gården måtte af flere omgange fysisk flyttes længere mod øst efterhånden som marker og bygninger blev overføget med sand.

I den nordlige del af Tved Klitplantage findes flere hustomter med tilhørende brønde, f.eks. på Otto Clausens Agre. I alt tre brønde er registreret som fredede fortidsminder.

Der er registreret 2 pinseboder i området vest for Isbjerg. Pinseboder er historiske samlingssteder ofte lavet som cirkulærer jorddiger med et "bord" i midten, hvor fårehyrder i foråret fejrede pinsen i Thy. Der findes kun eksempler på pinseboder i Jylland og særligt i Thy.

2.10 Forholdet til lovgivning

Lov om etablering af naturnationalparker blev vedtaget af Folketinget i juni 2021. Loven indeholder en række ændringer af bl.a. skovloven og naturbeskyttelsesloven. Etablering af Naturnationalpark Hanstholm vil ud over ansøgning om etableringstilladelse være afhængig af en række tilladelser og dispensationer fra anden lovgivning. Opførelse af hegn kan forudsætte en række tilladelser/dispensationer, ligesom udsætning af dyr, genopretning af mere naturlige hydrologi, visse biodiversitetsfremmende indsatser og anlæg af friluftsfaciliteter m.v.

I forbindelse med forvaltning af naturnationalparken vil der i anden lovgivning være en række krav, der sætter rammerne for aktiviteterne i naturnationalparken. Det vil eksempelvis omfatte regler for tilsyn med de store planteædende pattedyr, opfyldelse af Natura 2000-planerne og forpligtelser i forhold til beskyttede naturtyper, fredninger og beskyttet kulturarv.

I forbindelse med ansøgning om tilladelse til etablering af naturnationalparken skal der udarbejdes en væsentlighedsvurdering efter habitatbekendtgørelsen og en vurdering af målsatte vandforekomster. Det er Styrelsen for Grøn Arealomlægning og Vandmiljø som myndighed, der giver tilladelse til projektet og foretager væsentlighedsvurderingen.

Etablering af Naturnationalpark Hanstholm og forvaltningsplanens gennemførelse er, udover etableringstilladelsen, afhængig af tilladelser, godkendelser eller dispensationer efter bl.a. følgende love (listen er ikke udtømmende):

- Naturbeskyttelsesloven
- Vandløbsloven
- Planloven
- Museumsloven
- Vej- og færdselslovgivning
- Miljøvurderingsloven
- Lov om hold af dyr
- Dyresundhedsloven
- Dyrevelfærdsloven
- Hanstholm Vildtreservat

Endvidere ligger klitfredningslinjen langs kysten mellem Klitmøller og Hanstholm. Formålet med klitfredningslinjen er, at bevare de danske kystområder så uberørte som muligt og sikre de store natur- og landskabsværdier, der er knyttet til kystzonen. Klitfredningen har yderligere til formål at bekæmpe og forebygge sandflugt.

Fredninger

Naturnationalpark Hanstholm er omfattet af følgende fredninger, hvor hovedindholdet er:

- Hanstholm reservatet er omfattet af fredningen "Hanstedreservatet", reg.nr. 05005.00, OFN-kendelse af 22/06 1972. Formålet med fredningen er, at sikre de videnskabelige og landskabelige interesseområder i Hanstholm reservatet. Fredningen er i princippet en status-quo fredning.
- Langt hovedparten af Tved Klitplantage og den lave del af Vilsbøl Klitplantage er omfattet af fredningen "Nors Sø", reg.nr. 05875.00, OFN-kendelse af 01/09 1980. Formålet med fredningen er, at sikre en bevaring og beskyttelse af den naturvidenskabeligt værdifulde karstø, Nors Sø, og en sikring af et stort sammenhængende naturområde i tilknytning til Hanstholm reservatet. Fredningen er i princippet en status quo-fredning, dog må Naturstyrelsen etablere småstier, bænke og mindre parkeringspladser på egne arealer. Erhvervsmæssig bebyggelse må kun ske i umiddelbar nærhed af eksisterende bebyggelse, og med fredningsnævnets godkendelse af bebyggelsens ydre udformning.
- Kokkær Vand er omfattet af en deklarationsfredning fra 2. juli 1955, der bestemmer at arealet skal henligge i uforandret naturtilstand.

Hanstholm Vildtreservat er udlagt som vildtreservat og er omfattet af bekendtgørelse nr. 181 af 20/02/1995. Bekendtgørelsen har til formål, at sikre Hanstholm Vildtreservat som yngleområde for hede- og hedemosefugle og rasteområde for vandfugle. Bekendtgørelsen skal derudover sikre Hanstholm Vildtreservat som levested for oddere. Færdsel i den centrale del af reservatet er forbudt hele året. Færdsel i resten af reservatet er forbudt imellem d. 1/4 og 15/7, dog er der adgang vest for Kystvejen hele året.

Vandområdeplaner

Vandområdeplan for Vandområdedistrikt I, Jylland og Fyn dækker planperioden 2021-2027. Den indeholder oplysninger om påvirkningerne af vandområderne, beskrivelse af overvågningen af vandområderne, vurderinger af tilstanden i vandområderne, de miljømål, der gælder for det enkelte område, samt et resumé af de indsatser, der gennemføres med henblik på at opfylde de fastlagte mål.

2.11 Forholdet til øvrig planlægning for området

Området vil blive forvaltet efter Naturstyrelsens retningslinjer for urørt skov¹⁰.

I området hvor Naturnationalpark Hanstholm etableres er der i øvrigt vedtaget følgende planlægning:

Kommuneplanlægning

Nedenfor oplistes de kommunale udpegninger og planer, der findes inden for naturnationalparken jf. Thisted Kommuneplan 2021-33: Landskabeligt interesseområde, Geologisk interesseområde, Biologisk interesseområde og desuden er hele naturnationalparken omfattet af forbud mod udlægning af nye områder til råstofindvinding.

Tillige er størstedelen af Hanstholm Vildtreservat og den lave del af Vilsbøl Klitplantage udpeget som mørke- og stilleområde. Områder, der er udpeget som mørke- og stilleområde og deres omgivelser bør friholdes for tekniske anlæg og aktiviteter, der støjer eller udsender lys.

Øvrig planlægning

Naturnationalpark Hanstholm er sammenfaldende med den nordligste del af nationalpark Thy.

¹⁰ https://naturstyrelsen.dk/media/i4ypx1bg/bilagb_overordnede-retningslinjer-for-uroert-skov.pdf

Størstedelen af Tved Klitplantage er udlagt som område med særlige drikkevandsinteresser og der foretages en del vandindvinding i klitplantagen fra en række indhegnede pumpestationer. Den lave del af Vilsbøl Klitplantage er også udlagt som område med særlige drikkevandsinteresser, men der foregår ikke vandindvinding.

2.12 Forholdet til national sikkerhed

Forsvarets aktiviteter i Naturnationalpark Hanstholm sker i meget beskedent omfang og med flere års mellemrum, og kan derfor sameksistere med rammerne for naturnationalparken. Der er derfor ikke særlige forsvarshensyn, der skal adresseres i forbindelse med oprettelse af eller projektering af Naturnationalpark Hanstholm.

2.13 Inddragelse af offentligheden

Der er i forbindelse med udarbejdelse af denne projektbeskrivelse og forvaltningsplan for Naturnationalpark Hanstholm gennemført en inddragelse af offentligheden på forskellige niveauer og i forskellige faser. Der er i tilknytning til processen med etablering af alle naturnationalparker på statens arealer oprettet en national videnskabelig arbejdsgruppe og en national arbejdsgruppe for interessenter. Derudover er der nedsat en lokal bestyrelse til hver naturnationalpark med repræsentanter for lokale foreninger, brugergrupper m.m. Den lokale bestyrelse, erstatter den lokale projektgruppe, der fungerede indtil foråret 2024. De to nationale arbejdsgrupper er kommet med ønsker og forslag til naturnationalparken på baggrund af møder den 25. maj og 3. juni 2022 samt den 16. maj 2024.

De væsentligste temaer (bl.a. valg af dyr, hegnsføring, friluftsliv og naturgenopretning) har været drøftet i de to nationale arbejdsgrupper og i den lokale bestyrelse.

Thisted kommune er inddraget i processen i form af deltagelse i den lokale projektgruppe og med en plads i den lokale bestyrelse. Thisted Kommune er derudover myndighed for en del af myndighedsarbejdet i forbindelse med naturnationalparkens realisering.

Alle naboer med matrikulære arealer op til naturnationalpark Hanstholm var inviteret pr. brev til et møde den 6. april 2022. Godt 60 personer var indbudt og godt 40 mødte op. Der blev valgt en repræsentant til at varetage nabointeresserne i den lokale projektgruppe.

Der blev nedsat en bestyrelse for Naturnationalpark Hanstholm i foråret 2024 med en sammensætning der gentog repræsentationen fra den lokale projektgruppe.

Bestyrelsen har holdt 8 møder forud for udarbejdelse af udkast til projektbeskrivelse og forvaltningsplan. På møderne er de væsentlige emner præsenteret og drøftet, og bestyrelsen har stillet forslag og givet input til projektbeskrivelsen. I den tidligere lokale projektgruppe, som fungerede i 2022, blev der afholdt 3 møder omkring indholdet i projektbeskrivelsen.

Bestyrelsen og projektgruppen har igennem perioden været på besøg hos Naturnationalpark Almindingen og tilsvarende i Naturnationalpark Stråsø. I maj 2025 var der et fælles besøg for bestyrelserne i Tranum, Læsø og Fussingø i Lille Vildmose med fokus på en forvaltning med store græssende dyr.

Ud over møderne i den tidligere projektgruppe og i bestyrelsen er der afholdt bilaterale møder med naboer, beboerforeninger, landmænd med marker op til NNP, heste interessenter, lokal børnehave, ældre institutioner, og Nationalpark Thy's venner og –frivillige mfl.

De forskellige gruppers input og refleksioner har herefter dannet grundlag for udarbejdelse af dette faglige oplæg, som er Naturstyrelsens første udkast til projektbeskrivelse og forvaltningsplan, der er sendt i offentlig høring i 9 uger fra den 1. september 2026. Alle - både borgere, kommuner og organisationer - har her mulighed for at kommentere forslaget.

Efter høringsperioden vil høringssvar og ændringer blive drøftet i bestyrelserne. Naturstyrelsen udarbejder herefter revideret projektbeskrivelse, forvaltningsplan og høringsnotat, der inkl. bestyrelsens overvejelser forelægges minister og regeringsordførere med henblik på politisk godkendelse.

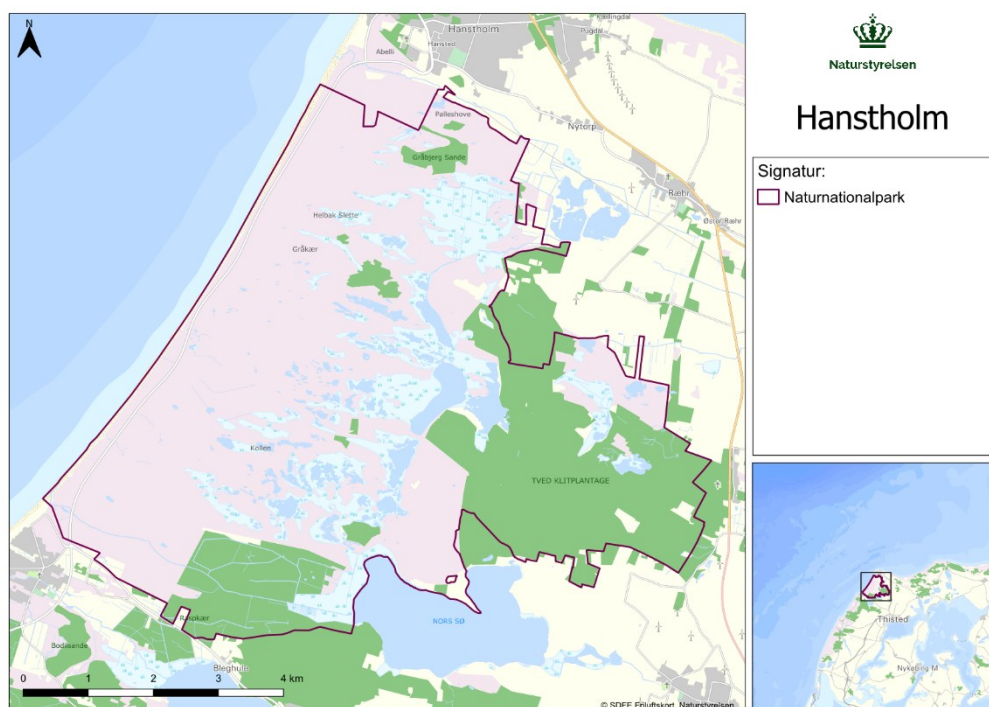
For at sikre lokalt ejerskab og god lokal dialog om den enkelte naturnationalpark vil de lokale bestyrelser fortsætte efter åbningen. Bestyrelserne kan inden for lovgivningens rammer give input til Naturstyrelsen om forvaltningen i de enkelte naturnationalparker og kan inddrages i en række beslutninger vedrørende forvaltningen, ligesom der kan etableres processer, som sikrer, at miljøministeren forelægges bestyrelsernes bidrag og forslag. Bestyrelserne for naturnationalparkerne har ikke en forvaltningskompetence over naturnationalparkerne.

Efter etablering af Naturnationalpark Hanstholm vil den løbende forvaltning indgå i Naturstyrelsens øvrige portefølje af opgaver som forvalter af statsejede skov- og naturarealer. Relevant myndighedsarbejde vil ske ved gennemførelse af yderligere naturgenopretningstiltag (f.eks. hydrologiindsatser), og inddragelse af myndigheder vil ske ved evaluering af dyrevelfærd, tilsyn med de store planteædende pattedyr, overvågning af fortidsminder m.m. Der vil blive gennemført en evaluering af dispensationsmuligheden fra dyrevelfærdsloven et år efter at den første dispensation er givet.

3. Projektbeskrivelse

Planlagte tiltag og anlæg

3.1 Naturnationalparkens geografiske afgrænsning

Figur 3.1. Naturnationalpark Hanstholm – udstrækning samt angivelse af arealer inden for naturnationalparkens ydre afgrænsning, som ikke indgår i naturnationalparken.

Naturnationalpark Hanstholm afgrænses mod syd af Nors Sø, Vilsbøl Klitplantage og de private arealer ved Klitmøller og nord for Klitmøllervej. Mod vest ligger Vesterhavet, mod nord Hanstholm by, og mod øst afgrænses naturnationalparken af landbrugslandet i Sårup.

3.2 Store planteædende pattedyr

Et af de allervigtigste tiltag i naturnationalparkerne er introduktion af store planteædende pattedyr. En lang række arter i Danmark understøttes i økosystemer, hvor store planteædere er til stede, da disse skaber variation og en passende grad af forstyrrelse, så de øvrige arter kan tilbydes mange forskellige levesteder. Nordeuropa ville i dag have en rig fauna af planteædende pattedyr og store rovdyr, hvis disse ikke gennem tiden havde været udryddet eller fortrængt. Store pattedyr har påvirket økosystemer og bidraget med mange økosystemfunktioner i mange millioner år, hvoraf nulevende og nyligt uddøde arter af store pattedyr har påvirket økosystemer og arter de seneste 400-800 tusind år. Kort fortalt er den variation og påvirkning af økosystemer, der er betinget af store dyr, en afgørende faktor for eksistensen af mange fugle, svampe, insekter og planter. Store planteædere påvirker både direkte vegetationen ved at græsse den og lave større rumlig fordeling af levesteder, men de påvirker også fx fordeling af ressourcer, spredningsfacilitering og påvirkning af næringsstofcykler via egen gødning til økosystemet.

For at store planteædende pattedyr bedst fremmer økosystemer med høj biodiversitet er tre faktorer vigtige. Høj diversitet af arter af store planteædende pattedyr; at den samlede tæthed af store planteædende pattedyr er inden for det spænd, der kan kaldes naturligt, og at bestanden af de enkelte arter reguleres så tæt som muligt efter naturlige mekanismer.

3.2.1 Valg og fravalg af store planteædende pattedyr

I forbindelse med Naturstyrelsens arbejde med planlægning og etablering af naturnationalparkerne er der nedsat en videnskabelige arbejdsgruppe til at bidrage med faglig rådgivning til. Arbejdsgruppen har peget på vigtigheden af, at der i naturnationalparkerne er flere forskellige store planteædende pattedyr, da arterne besidder forskellige fødesøgnings- og adfærdsmæssige egenskaber. Arter, der er meget forskellige, vil bidrage til en høj funktionel diversitet. I naturlige økosystemer vil store planteædende pattedyr typisk spænde over stor funktionel diversitet, og der vil typisk være en grad af nicherdifferentiering, dvs forskelligartet fødevalg og valg af yngle-, fødesøgnings- og rasteområde. Funktionel diversitet vil sige, at der både er arter, der foretrækker at græsse, og arter, der også gerne finder føde højere oppe i vegetationen i form af buske og træer (browsere). Den videnskabelige arbejdsgruppe har også anbefalet, at der i videst muligt omfang arbejdes med reproducerende bestande – bl.a. grundet den sociale adfærd hos sådanne bestande, som alt andet lige kan give en mere varieret påvirkning af økosystemet.

Det vigtige mål med høj funktionel diversitet er at fremme stor variation i levesteder. Dyrene vil sammen med den indledende naturgenopretning, som beskrevet i afsnit 3.7, være med til at fremme flere overgangszoner, mere dynamik og generelt flere levesteder til gavn for det samlede plante-, svampe- og dyreliv.

Herunder følger en gennemgang af arter af store planteædende pattedyr, der er valgt og ikke valgt, til at blive udsat i Naturnationalpark Hanstholm. Desuden beskrive de arter af græssende pattedyr, som allerede er naturligt til stede i området.

Dyrevalget er generelt begrundet i:

- Naturgrundlag – herunder fødetilgængelighed
- Hvilke arter der naturligt er hjemmehørende
- Øvrige hensyn – herunder behov for hegn og hegnets øvrige påvirkning

Nogle valg og fravalg af store planteædende pattedyr er ikke beskrevet i detaljer nedenfor, fordi der er taget samlet stilling til dem. Det gælder bl.a. får og geder, som er kendt fra natur-

pleje i Danmark, men ikke naturligt hjemmehørende. Får har imidlertid præference for blomster og urter i deres fødevalg¹¹, hvilket ikke understøtter naturgrundlaget i naturnationalparkerne. Geder derimod har en bred fødepræference og kan ud fra et funktionelt perspektiv evt. anvendes til sæsongræsning eller helårsgræsning i naturnationalparkerne, hvor der er et behov for påvirkning af træagtig opvækst, som andre arter ikke æder i samme omfang. Ved helårsgræsning med geder skal der i så fald være opmærksomhed på læskur med fast tag og til stadighed ren strøelse samt hegningsbehov.

For nogle arter er der konkret hensyn, som begrundet fravalg. Vildsvin, som er en velegnet art i forhold til at skabe varierede levevilkår for den øvrige biodiversitet på grund af dens adfærd og fødesøgning, fravælges grundet risikoen for spredning af Afrikansk Svinepest.

Europæisk bison er pga. nær-udryddelse i 1940'erne fortsat præget af indavl, som påvirker artens fitness (evnen til at overleve og formere sig). På statens arealer i Almindingen på Bornholm blev der i 2012 udsat en flok europæisk bison fra Polen, og derved bidrager Danmark til at bevare den europæiske bison som art. Bestanden af europæisk bison bliver videreført i Naturnationalpark Almindingen.

I Naturnationalpark Hanstholm kan Europæisk bison være en relevant art at have som en del af de store græssende pattedyr i forlængelse af udsætning af heste og kvæg. Der er ikke konkrete planer på nuværende tidspunkt, men Europæisk bison indgår som et langsigtet mål.

Nogle arter er der begrænset erfaring med i Danmark og/eller de er mest egnede til særlige naturforhold. Det gælder bl.a. elg og vandbøffel. Der er valgt at udsætte elge i Naturnationalpark Gribskov, og erfaringerne med den art følges der ligesom erfaringerne fra øvrige projekter i Danmark. Naturstyrelsen vil løbende samle op på egne erfaringer med samgræsning med de forskellige dyrearter i naturnationalparkerne, og vil dermed bidrage til fælles viden.

Konkret artsvalg i Naturnationalpark Hanstholm

Naturnationalpark Hansthølm's varierede landskab og jordbundsforhold, størrelse samt forekomst af forskellige tørre og våde naturtyper, gør området særdeles velegnet som levested for forskellige arter af store planteædende pattedyr.

Store planteædende pattedyr i Hanstholm bliver bestående af i første omgang heste og kvæg som sættes ud i naturnationalparken samt naturligt forekommende bestande af krondyr, dådyr og rådyr. Europæisk bison kan senere udsættes, hvis Naturstyrelsen vurderer det relevant, når heste- og kvægbestande er etableret. Det væsentlige er, at arterne funktionelt komplementerer hinanden.

De vildtlevende rådyr samt dådyr og krondyr kan frit passere ud og ind af heget. De bidrager til den samlede diversitet af store planteædende pattedyr og vil skabe variation, da de hver især påvirker området på forskellig vis gennem deres adfærd og foretrukne føde- og levesteder.

De store planteædende pattedyr vil sammen med den indledende naturgenopretning, som beskrevet i afsnit 3.7, gennem fx skrælning og bid, fremme sammenbrud af skovbevoksninger og til en vis grad forsinke gentilgroning, og dermed sikre en påvirkning af området, som i sin dynamiske mosaikstruktur er til gavn for biodiversiteten. Dyrene har forskellige adfærdsmønstre, så der både bliver bidt på træerne, og græsset på mere lysåbne arealer med græs og urter. Dyrenes bevægelse rundt i området spreder frø og flytter på næringsstofferne, når de lægger

¹¹ Buttenschøn, R.M. (2024): Helårsgræsning – vurdering af bæreevne. IGN Rapport, maj 2024. Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet. 70 s. ill

deres gødning, som i sig selv er levested for en række arter. Dyrenes støvbadning og brunstpladser skaber flere områder med bar jord, som dermed skaber flere levesteder for enårige planter, og mulighed for at krybdyr kan solbade. Barkskræling skader træerne og laver mikrohabitater til gavn for f.eks. svampe og insekter. Områderne med nåleskov er præget af et tykt lag uomsatte nåle. Her vil dyrenes tråd blotte mineraljorden, hvorved frø af urter lettere kan spire og få rodføste.

Naturgrundlaget og de sjældne arter i Naturnationalparken er beskrevet i afsnit 2.6. og ses i Bilag 1.

Valget af arter og racer til udsætning afspejler områdets størrelse og den varierede og dynamiske klitnatur. De arter, der udsættes, skal kunne bevæge sig meget og påvirke naturen med forskellig adfærd. De store planteædendes græsning har betydning for naturudviklingen, og mindst lige så væsentlig er dyrenes øvrige dynamiskskabende adfærd. Derfor udsættes arter og individer, der på én gang er store, tunge og mobile, så de kan bidrage mest muligt til dynamik i klitnaturen på det store areal. Store, tunge, mobile og nøjsomme/hårdføre racer af heste og kvæg vurderes velegnede til et liv i Naturnationalpark Hanstholm. De nævnte arter og racer vil alle supplere de eksisterende hjortearters økologiske funktion og de kan indgå som en naturlig del af det store areal og bidrage til udviklingen af områdets natur.

Dyrevalget er generelt begrundet i arternes forskellige påvirkninger af arealerne og deres foretrukne føde- og levesteder. Forskellene mellem arterne er nærmere beskrevet i de følgende afsnit. Antallet af store planteædere tilpasses i takt med, at området ændrer karakter fra forstlig drevet skov til vildere, vådere og mere mosaikpræget skov.

Nedenfor uddybes hvilken sammensætning af planteædende pattedyr, Naturstyrelsen vurderer egnede til at påvirke området på flest mulige måder for at bevare og fremme af biodiversitet. Afsnittene om heste, kvæg og krondyr bygger i vid udstrækning på IGN's rapport om helårsgræsning ¹²

Kvæg

Alle kvægracer – eller okser – stammer fra og er samme art som den nu uddøde urokse. Kvæg har været en naturlig del af den vilde danske fauna, men i Danmark forsvandt de sidste urokser formentlig omkring år 900.

Kvæg er drøvtyggere og foretrækker græs og halvgræsser. Løv ædes især forår og efterår, mens kviste, knopper og bark ædes om vinteren. Hedelyng ædes især efterår/vinter. Der er dog ikke stor årstidsvariation i fødevalg. Kvæget æder generelt færre forskellige plantearter end heste og er mere konservative i fødevalg. Kvægs måde at indtage føde på betyder, at plantevæksten skal have en vis højde, for at de kan få fat med tungen. Selvom kvæg kan rive totter af vegetation tæt ved jorden, græsser de generelt mindre tæt ved jordoverfladen end heste.

Kvæg foretrækker lysåbne habitater med tilgængelige føderessourcer. Dog benytter kvæg også skov – løvskov foretrækkes. Kvæg sameksisterer med heste i mange naturlige økosystemer. Kvægs bevægelsesmønstre afspejler deres drøvtygger fordøjelsessystem. Kvæg bruger ca. 1/3 af dagen på at hvile og tygge drøv, men kan bevæge sig over relativt lange afstande imellem fourageringsperioderne. Dog tilbagelægger kvæg generelt mindre afstand dagligt end heste. Kvægs sociale adfærd kan resultere i effekt på biodiversiteten, for eksempel kan kvæg grave/skrabe huller, som kan danne levesteder for insekter, krybdyr og være spirebede for

¹² Buttenschøn, R.M. (2024): Helårsgræsning – vurdering af bæreevne. IGN Rapport, maj 2024. Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet. 70 s. ill

planter. Kvægs mæg er levested for adskillige flora og fauna grupper, hvorpå tilstedeværelsen af mæg året rundt har en stor betydning for insekter og svampes tilgængelige levesteder.

I naturnationalparken udsættes hårdføre, store, tunge og mobile kvægracer som for eksempel Tauros eller alternativt skotsk højlandskvæg.

Der etableres indledningsvist to adskilte bestande af kvæg. Naturnationalparkens samlede hegnede areal udgør ca. 4.800 ha. Der udsættes en bestand af reproducerende kvæg i et ca. 300 ha stort hegn i naturnationalparkens sydlige del ved Nors Sø. Herfra flyttes ikke-reproducerende individer ud i naturnationalparkens øvrige ca. 4.500 ha. På den måde startes en reproducerende kvægbestand, og en del af de individer, der skal leve i naturnationalparken, fødes på stedet. Gældende regler for mærkning af kvæg vanskeliggør på nuværende tidspunkt etablering af en reproducerende bestand af kvæg i det samlede ca. 4.800 ha store hegn omkring naturnationalparken. Hvis rammevilkårene for mærkning af kalve og andre regler ændres, eller erfaringer muliggør reproducerende kvæg i det store hegn, kan der i hele naturnationalparken etableres en reproducerende bestand af kvæg.

Heste

Heste har været en naturlig del af den danske vilde fauna indtil for ca. 3.000 år siden.

Heste er enkeltmavede og foretrækker letfordøjelige græsser, men æder også grove græsser og siv som blåtop, bjerg-rørhvene, tagrør og lysesiv. Hestes meget bevægelige overlæbe, sammen med tændernes præcise bideegenskaber, giver mulighed for nøje at udvælge føden bid for bid og for at afbide planter tæt ved jorden. Heste har stor tilpasningsevne og kan supplere deres føde med vedplanter og bredbladede urter i perioder med en begrænset mængde af græs. Heste har større årstidsvariation i fødevalg og æder flere forskellige plantearter end kvæg. Hestes evne til at omsætte større mængder biomasse som kompensation for lav næringsværdi betyder, at de kan klare sig bedre end kvæg på næringsfattig jordbund. Heste kan ligeledes hurtigere end kvæg tilpasse sig et ændret fødevalg.

Heste foretrækker generelt lysåbne habitater, hvor de kan finde tilstrækkeligt med føde og sikre sig mod rovdyr/trusler. Deres habitatpræferencer varierer afhængigt af de lokalt tilstedeværende habitater. Heste er generalistiske planteædere, der sameksisterer med kvæg i mange naturlige økosystemer. Heste er i nærmest konstant bevægelse, imens de fouragerer (græsser) og kan derfor bevæge sig over store områder dagligt. Hestes arealanvendelse skaber en ulige fordeling af mæg og dermed næring i landskabet. Dette resulterer i en biodiversitetseffekt fordi der skabes mikrohabitat for artsgrupper som f.eks. svampe og insekter.

Der etableres en bestand af reproducerende heste som eksempelvis konik heste og/eller ex-moor ponyer i naturnationalparken. Det giver bestanden af heste de bedste muligheder for, over tid, at tilpasse sig områdets natur. Det giver hestene mulighed for at etablere en social struktur, der understøtter en naturlig og ikke opsøgende adfærd.

Der etableres til en start en mindre bestand af heste, der forventes at etablere sig i forskellige sociale grupper, og hvor bestanden så skal vokse ved reproduktion.

Europæisk bison

Europæisk bison er det største fritlevende landpattedyr i Europa. Arten har levet i Danmark efter sidste istid. Europæisk bison er en stor, tung mellemform imellem browser og græsser. Europæisk bison har et meget varieret fødevalg bestående af vedplanter, græsser, mosser, knopper fra træerne og bregner. Europæisk bison græsser gerne på stive halvgræsser og græsser som f.eks. bjerg-rørhvene og har en stor appetit på glansbladet hæg. Europæisk bison vurderes at kunne tilpasse sig et liv i Naturnationalpark Hanstholm, og bidrage positivt til naturudviklingen sammen med de øvrige store planteædere.

Etablering af en reproducerende bestand af Europæisk bison kan være et langsigtet mål. Der udsættes ikke europæisk bison i forbindelse med naturnationalparkens etablering, men det kan ske, hvis Naturstyrelsen senere vurderer grundlaget for dette er til stede. Udsættes de rette store, tunge og mobile individer af kvæg, vil kvæg og Europæisk bison på mange måder kunne bidrage med de samme økologiske funktioner til sikring og udviklingen af en mere dynamisk natur i naturnationalparken.

Krondyr

Krondyr er hjemmehørende og er den største nulevende hjorteart i Danmark. Krondyr er en mellemstor græsser og browser. Hjorten vejer 90-175 kg og hinden vejer 60-90 kg.

Krondyr lever i flokke, også kaldet rudler, og er polygame. Hjortene danner brunstpladser og udkæmper kampe under brunsten. De er både dag- og nataktive. Græs udgør en stor del af føden, men særligt fritstående træer og buske kan også bides hårdt. Løv, nåle, kviste og knopper ædes gerne og giver på denne måde plads til en mere varieret plantevækst. De skræller bark primært af nåletræerne og er med til at holde skovenge og moser åbne.

I Naturnationalpark Hanstholm findes en betydelig bestand af krondyr, en noget mindre bestand af dådyr samt en bestand af rådyr. De tre hjortearter kan alle uhindret passere det lave trådhegn, der opsættes omkring naturnationalparken.

Det vurderes, at der i perioder findes op mod 1.000 krondyr i naturnationalparken. Krondyr er fødegeneralister og spiser derfor også en række af de plantearter, der er knyttet til klitlandskabet. Krondyrene bruger i høj grad vildtreservatet som opholdssted i dagtimerne, mens de finder føde på omkringliggende landbrugsarealer om natten.

Dådyr

Dådyr er indført til Danmark for ca. 1.000 år siden. Arten har dog i tidligere mellemistider været udbredt i Europa. Den er i dag udbredt over det meste af landet. Der findes en mindre bestand af dådyr i naturnationalparken. Arten hører til i mellemgruppen af store græssende pattedyr, idet hannen vejer 70-100 kg og hunnen 50-70 kg.

Dådyr er aktive hele døgnet og lever af urter, græsser, grove plantedele, skud af løv- og nåletræer, hvor græs udgør hovedparten af dådyrenes føde, herunder også de grovere arter af græsser. Dyrene bider desuden på løvtræerne og er på den måde med til at holde skovenge og moser åbne. Sammenlignet med krondyr, foretrækker dådyr at gå på de mere tørre dele af arealerne.

Dådyr er polygame og danner i lighed med krondyr brunstpladser.

Rådyr

Rådyr hører til de mindre hjortearter, og det findes fritlevende i Danmark, også i Naturnationalpark Hanstholm. De voksne dyr vejer 14-25 kg og er polygame. Arten danner ikke brunstpladser.

Rådyret kaldes ofte "den lille botaniker", da arten browser på rigtig mange forskellige planter og er meget selektiv i sit fødevalg. På grund af dyrets størrelse og dets levevis, er rådyrenes græsningseffekt ubetydeligt, sammenlignet med kvæg, heste, krondyr og dådyr.

Der udsættes ikke rådyr, men der vil skønsvis kunne opretholdes en bestand på ca. 100 individer, der vil holde til inden for hegnet i naturnationalparken. Rådyr vil kunne bevæge sig frit ud og ind af hegnet.

3.2.2 Græsningstryk

Den samlede græsningspåvirkning i området vil afhænge af tætheden af store planteædere og sammensætning af dyrearter samt det konkrete områdes karakter. Græsningstryk er i Tabel 3.1 angivet som vægten af dyr i kg. pr areal i hektar. Hvor meget føde, der er tilgængeligt for dyrene, afhænger af, hvad de foretrækker at spise, hvor stor en mængde føde der er i de forskellige delarealer, fødens næringsindhold og fordøjelighed samt om føden umiddelbart er tilgængelig for dem – herunder om der er hindringer i vejen for fødesøgning og fordøjelse af føden.

Naturlig tæthed af planteædere afhænger af fødens kvalitet og tilgængelighed, der igen ændrer sig over tid af faktorer som nedbør. Den sandsynlige naturlige tæthed af store planteædere i danske økosystemer vurderes i rapporten "Biodiversitetseffekter af rewilding" til 70 til 250 kg/ha¹³. Rapporten anfører, at tallene er usikre og, at de høje tætheder sandsynligvis kun "opnås lokalt i meget produktive landskaber såsom produktive ådale og strandenge, eller kun kortvarigt som en del af naturlige bestandssvingninger". Andre opmærksomhedspunkter i rapporten er, at der er risiko for overgræsning allerede ved 60 kg/ha for visse artsgrupper, og at de 70-250 kg/ha ikke er relevante for højmose, klit og typisk dansk skov, grundet den meget lave fødetilgængelighed dér.

Naturtyper på næringsrige jorde som strandenge og ferske enge i ådale vil kunne understøtte en større tæthed af planteædere end naturområder på næringsfattig jordbund som f.eks. hede og klit-natur. En sur og næringsfattig jordbund resulterer både i en langsom vækst af vegetationen og et lavt indhold af råprotein, energi samt forskellige mineraler, som kan være mangelfulde eller ubalancerede i forhold til dyrenes behov¹⁴. Ud over jordbundens næringsstofindhold har lystilgængelighed betydning for fødekvalitet og mængde. Der er generelt mindre planteføde tilgængeligt i skovområder end på lysåbne naturtyper på tilsvarende jordbund, da en stor del af træers og buskes lettilgængelige biomasse (blade, knopper, kviste) er uden for dyrenes rækkevidde. Skovens bunddække vil desuden afhænge af graden af kronedække og dermed lystilgængelighed. Der vil f.eks. ofte være meget lav fødetilgængelighed i nåletræsplantager, hvor træerne står tæt, og dårlige lysforhold giver udslag i meget begrænset bundvegetation. Desuden har hindringer for fødesøgning og fordøjelse af føden betydning for tætheden af planteædere. For drøvtyggere, såsom kvæg og krondyr er det f.eks. vigtigt med ro til både fødesøgning og ro til at kunne fordøje den indtagne føde.

Effekterne af store planteædere afhænger i høj grad af tæthed, dvs. mængden af store dyr per arealenhed (kg dyr/ha). I nationalparkerne ønskes en tæthed hvor dyrene året rundt kan finde al deres føde, hvilket understøtter de naturlige reguleringsmekanismer der vil være for planteædere. Ved sådan et naturligt græsningstryk vurderes de store dyr at kunne trives og skabe variation og levesteder til et alsidigt dyre- og planteliv.

Græsningstrykket er at betragte som en sigtelinje, og det er ikke givet, at man ender med den angivne fordeling af arter eller det beregnede antal dyr, som vist i Tabel 3.1. Tallene er baseret på, at dyrene har adgang til et areal på ca. 4.800 ha inden for det store hegn, og at dele af det indhegnede areal rummer oversvømmede vådområder/småsøer, tæt skov og andre områder uden væsentlig tilgængelig føde. Med fokus på mængden af tilgængelig føde i vinterhalvåret (hvor kvantitet og kvalitet af plantebiomassen normalt er lavest), er produktionen af tilgængelig

¹³ Fløjgaard, C., Buttenschøn, R.M., Byriel, F.B., Clausen, K.K., Gottlieb, L., Kanstrup, N., Strandberg, B. & Ejrnæs, R. 2021. Biodiversitetseffekter af rewilding. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi, 124 s. - Videnskabelig rapport nr. 425 <http://dce2.au.dk/pub/SR425.pdf>

¹⁴ Buttenschøn, R.M. (2024): Helårsgræsning – vurdering af bæreevne. IGN Rapport, maj 2024. Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet. 70 s. ill

biomasse (og dermed potentielt græsningstryk) estimeret ud fra arealopgørelser af de forskellige naturtyper, deres potentielle produktion og efterfølgende justering ift. fordøjelighed. Beregningen af bæreevnen tager udgangspunkt i metoden beskrevet i Københavns Universitets rapport "Helårsgræsning – Vurdering af bæreevne"¹⁵. Bemærk at de i Tabel 3.1 angivne antal individer er beregnet ud fra en gennemsnitsvægt pr. dyr. Hvis det ved udsætning af dyrene viser sig, at dyrenes vægt afviger fra denne gennemsnitsvægt, vil antallet af dyr blive justeret.

I udgangssituationen vurderes en sigtelinje for græsningstrykket, svarende til ca. 40 kg græsningsdyr per hektar, at kunne tilgodesee både dyrenes fødebehov og de naturmæssige effekter af afgræsningen i Naturnationalpark Hanstholm. Det bemærkes dog, at startbestanden vil være væsentligt lavere. Vurderingen af græsningstrykket er bl.a. baseret på den nuværende arealmæssige fordeling af områdets naturtyper, deres respektive foderværdi, og de for naturtypen anbefalede græsningstryk. Det indgår også i vurderingen, hvilke fødekilder der er tilgængelige om vinteren. Der er f.eks. set på forekomsten af forskellige græsarter og vedplanter i området som, hjælme, tagrør og blåtop.

Tabel 3.1 Vurderet bæreevne. Græsningstryk på ca. 40 kg græsningsdyr kg græsningsdyr per ha. Tal vedr. de enkelte dyrearters gennemsnitsvægt er hentet fra rapporten "Skovgræsning med biodiversitetsformål"¹⁶, bortset fra krondyr og Europæisk bison, hvor der er anvendt danske erfaringstal.

Art	Vægt per dyr (kg)	Vejledende bæreevne (antal individer)	Samlet vægt	Græsningstryk (kg/ha)
Hest	330	250	82.500	17,2
Kvæg/(evt. Europæisk Bison)	530	100	55.000	11,5
Krondyr	100	500	50.000	10,4
Dådyr	52	100	5.200	1,1
Rådyr	22	100	2.200	0
I alt			194.900	40

Beregningen af græsningstryk bygger på en række forudsætninger, som dels kan være usikre, og som kan ændre sig, i takt med at et større vidensgrundlag opnås. Der er derfor valgt en forsigtig græsningsstrategi med et indledende lavt græsningstryk på ca. 40 kg/ha. Dette opnås ved, at de ca. 1.000 krondyr samlet set estimeres at indtage ca. halvdelen af deres føde inden for naturnationalparken, svarende til ca. 500 krondyr. Derudover vurderes det, at der på sigt kan leve ca. 100 kvæg og 250 heste i naturnationalparken. Udsættes der senere Europæisk bison, vurderes de her i samme kategori som kvæg således, at der samlet set kan leve ca. 100 individer af de to arter tilsammen, i takt med at området ændrer karakter, vil antallet af dyr løbende skulle tilpasses det ændrede fødeudbud. Forvaltningen af dyrene er beskrevet nærmere i afsnit 4.3.

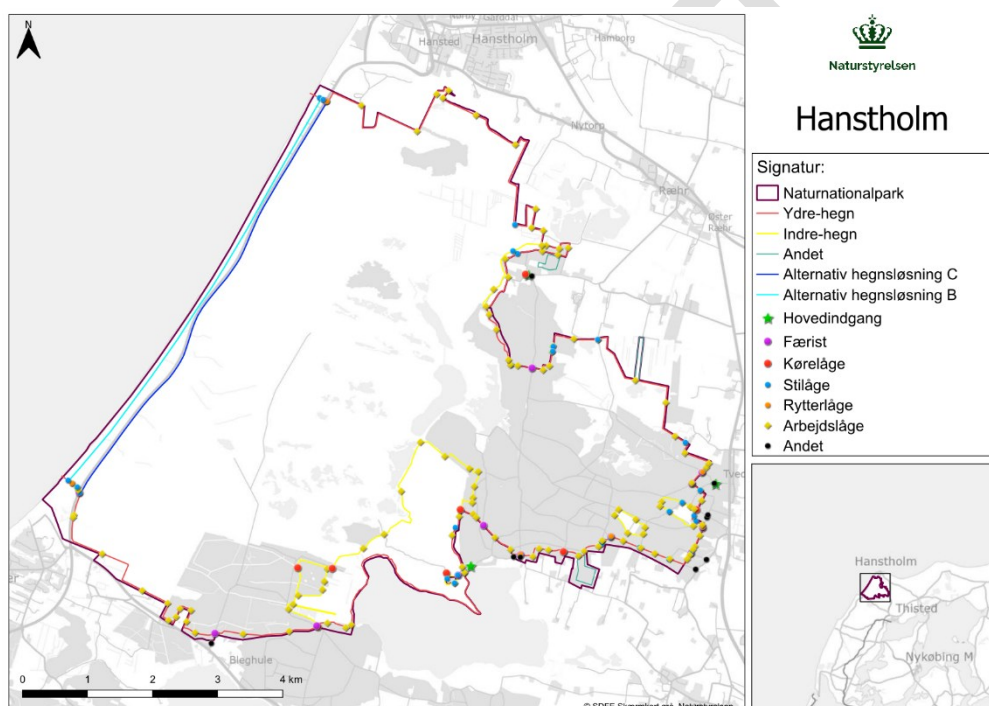
¹⁵ Buttenschøn, R.M. (2024): Helårsgræsning – vurdering af bæreevne. IGN Rapport, maj 2024. Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet. 70 s. ill

¹⁶ https://static-curis.ku.dk/portal/files/230689434/Skovgr_sning_web_3.pdf

Øvrige hensyn

Faunalommer udlagt af hensyn til dyrenes velfærd er nærmere beskrevet i afsnit 3.4 under fri-luftsfaciliteter, veje, stier og spor. Naturnationalpark Hanstholms størrelse, topografi og skov-arealer sikrer, at såvel hjortedyr som planteædere udsat i naturnationalparken hele året kan finde læ, ly og tørt leje. Naturstyrelsen vurderer ligeledes, at der med det nuværende antal af vandhuller, søer og vandløb er drikkevand til dyrene hele året. Der etableres mindre ind-/ud-slusningshegn med fangefoldsanlæg. Her sikres også tilstrækkelig adgang til læ, ly, tørt leje og drikkevand. I det ca. 300 ha store hegn til reproducerende kvæg er der etableret fangefold, sikret læ, ly, tørt leje og drikkevand. Der forberedes desuden hegnslinje til etablering af tre aflastningsarealer, hvor dyrene under særlige forhold vil kunne sluses ud på i kortere perioder, se afsnit 4.3.

3.3 Etablering af hegn

Figur 3.2. Foreløbig hegnslinje med markering af indgange.

Fastlæggelse af hegnslinjen er, ud over de biodiversitetsmæssige hensyn, bl.a. foretaget under hensyntagen til landskabelige forhold, naboer, fortidsminder og friluftsliv mv. Placering af hegnslinje, indgange, låger mv. er fastlagt efter input fra bestyrelse mv.

For at sikre et naturligt højt græsningstryk i Naturnationalpark Hanstholm, udsættes – som beskrevet i afsnit 3.2.1. – heste, kvæg og evt. senere Europæisk bison. Derfor skal naturnationalparken hegnes. De nævnte arter kan holdes inde af et almindeligt glat strømførende kreaturhegn i ca. 1,2 meters højde. Der anvendes to eller tre glatte tråde i hegnet. Det holder de store planteædere inde, mens vilde dyr i området har fri passage.

Det planlagte ca. 1,2 m høje trådhegn kan på delstrækninger gøres højere og vanskeligere at passere for hjortearter, hvis private nabolodsejere ønsker det for at begrænse eventuelle markskader forårsaget af hjortearterne.

Placering af hegnslinjen omkring hele naturnationalparken fremgår af figur 3.2. Yderhegnet er godt 36 km langt og følger principielt naturnationalparkens ydre afgrænsning. Hegnet er dog placeret 10-20 meter inde for at sikre plads til en arbejdsvej til vedligehold af hegn og evt. anden passage.

Mod vest, både i den sydlige og nordlige ende føres hegnet tværs over kystvejen og cykelsti og ned til vandet. Mod syd vil hegnet blive placeret nord for udløbet fra Nors Å. Begge hegns-passager over kystvejen etableres med færste, der kan passeres med alle typer af køretøjer. På den måde får dyrene i indhegningen adgang til strand og hav. Havet vil således danne en naturlig afgrænsning, og der etableres ikke en nord-syd gående hegnslinje langs naturnationalparkens vestlige afgrænsning. Denne løsning er den tilstræbte og ideelle, men vil afhænge af om det af de relevante myndigheder skønnes trafiksikkerhedsmæssigt forsvarligt at inddrage kystvejen, og om der kan findes den rigtige tekniske løsning for så vidt angår hegning mod havet.

Hvor hegnet følger eksisterende veje/stier inde i naturnationalparken, vil hegnet blive placeret nogle meter fra pågældende vej/sti – således at tilsyn og friluftaktiviteter kan foregå uhindret fra vejen, samtidig med at hegnet vil fremstå mindre synligt i området. Dertil kommer et antal arbejdspladser, som giver Naturstyrelsen mulighed for kørsel i forbindelse med de indledende naturgenopretnings tiltag og tilsyn med dyrene

Som beskrevet i afsnit 3.2.1 anvendes indledningsvist endvidere et eksisterende hegn på ca. 300 ha. som delhegn til en bestand af reproducerende kvæg i naturnationalparkens sydøstlige del. Derudover anvendes eksisterende eller etableres et antal mindre hegn omkring arealer, hvor der kan etableres faciliteter til håndtering af udsatte dyr samt ind- og udslusning af dyr. Der anvendes eksempelvis hegn (se figur 3.2) omkring to tidligere marker i den østlige del af Tved Klitplantage, som er etableret af hensyn til forvaltning af den nuværende bestand af heste.

Der planlægges tre aflastningsarealer; som er arealer, der kan inddrages ved akut behov for fødemangel, Nordøst for Sårup, Nord for Kokkær Vand og ved Hindingvej ('Andet' figur 3.2), hvor der forberedes med rydning til hegnslinje og opsættes hjørnepæle, så det hurtigt kan klargøres til at sluse dyr ud på disse arealer.

Af særlige forhold vedrørende hegnsplaceringen kan nævnes:

Ved den endelige placering af hegnslinjen vil det blive afsøgt, om det er muligt at indgå et samarbejde omkring naboarealer for en placering på strækninger med habitatnatur helt til matrikelgrænsen – fx forløbet langs Kokkær Vand mod Sårup og mellem Sårup og Brunbjergskrænterne.

Viser det sig senere, at der ikke findes en tilstrækkelig god løsning til at afslutte hegnet mod havet, så planlægges der med en alternativ nord-syd gående hegnslinje (alternativ hegnsforløb B, figur 3.2), hvor hegnslinjen føres langs den 8 km lange vegetationsgrænse mod stranden vest for Kystvejen.

Viser det sig ved den senere detailplanlægning, at den planlagte løsning vil medføre en så markant hastighedsnedsættelse, at det bliver for problematisk for beredskabsmyndighederne, så rummer projektbeskrivelsen muligheden for at et alternativt hegnsløb (alternativ hegnsløb C, figur 3.2) øst for cykelsti og Kystvej.

3.4 Friluftsfaciliteter samt veje, stier og ruter

Naturnationalpark Hanstholm skal ud over forbedring af biodiversiteten give nye muligheder for naturoplevelser og naturturisme.

I Naturnationalpark Hanstholm planlægges faciliteter for friluftsliv på en måde, så målet er, at friluftslivet ikke bliver en modsætning til vild natur, men et redskab til at forstå og være til stede i den.

Der er som beskrevet i afsnit 2.7 allerede et veludbygget tilbud af friluftsfaciliteter i Tved Klitplantage. I forbindelse med etablering af Naturnationalpark Hanstholm afprøves en tilgang, hvor rammerne for friluftslivet tilrettelægges efter en forvildningsmodel, som giver mulighed for at opleve og forstå en vildere og mere dynamisk natur – på naturens præmisser. På grund af naturnationalparkens store størrelse, er den velegnet til at afprøve mere differentieret tilbud til friluftsliv end i andre og mindre naturnationalparker. Det giver rammer for et friluftsliv med faciliteter, der understøtter oplevelsen af en øget forvildning, jo længere man bevæger sig ind i naturnationalparken.

Friluftslivet i Naturnationalpark Hanstholm har altså til formål at understøtte oplevelsen af en mere vild og sanselig natur, og samtidig skabe strukturer, der naturligt påvirker friluftslivets færdsel samt dyrelivets adfærd mindst muligt. Sammen med et veludbygget tilbud af klassiske friluftsfaciliteter omkring hovedindgangene, tilbydes samlet set en bred mulighed for at opleve naturen i og omkring naturnationalparken.

Friluftsstrategien hviler på to bærende principper:

1. Udsigt og overblik
2. Nærhed og forvildning

Der kan løbende ske en justering af infrastruktur og friluftsfaciliteter i takt med, at der opnås erfaringer med den friluftsmæssige brug af området.

Detailudformning af områderne ved hovedindgange, ruter, parkeringspladser m.m. vil ske i tæt dialog med naturnationalparkens bestyrelse og relevante interessenter, hvilket sikrer lokal inddragelse og hensyntagen til indkomne høringsvar.

De indtegnede ruter og faciliteter, som fremgår af figur 3.3, skal ses som forslag på mulige typer og placering. Muligheden for ekstern finansiering vil forventeligt påvirke omfanget og udformningen af faciliteter.

Faunalommer

Ved analyse af områdets værdifulde naturarealer, sammenholdt med mulighederne for at sikre ro til dyrene, er der udlagt fire faunalommer. Placeringen vil blive knyttet sammen med en gennemgang af den eksisterende zonerings for friluftslivet. Områderne fremgår af figur 3.3.

Faunalommer er områder, hvor der gennem omfanget og placeringen af faciliteter arbejdes for at skabe mindst mulig forstyrrelse af dyrelivet. Det er vurderet, at få, men store, faunalommer giver den bedste mulighed for at sikre dyrene ro til fødesøgning, drøvtygning og mulighed for at udleve social adfærd, samt ro til at føde. Faunalommerne omfatter bl.a. tættere skov og krat, som kan fungere som ly og skjul. Faunalommernes udformning vil kunne tilpasses og justeres afhængig af ændringer i de lokale forhold.

Man må gerne færdes og opholde sig i faunalommerne. I faunalommerne vil eksisterende veje og stiforløb blive helt eller delvist nedlagt (figur 3.3.). Længs kantarealerne til faunalommerne planlægges det at placere enkelte observationsskjul med afskærmede adgangsveje, således at besøgende kan nå frem uden at påvirke nærområdets dyre og fugleliv. Design og placering af disse skjul udvikles eventuelt i dialog med eksterne ressourcer ligesom tidshorisont kan være afhængig af ekstern finansiering.

Ved at placere øvrige friluftsfaciliteter med god afstand til faunalommerne, motiveres brugere naturligt til at benytte andre dele af naturnationalparken end faunalommerne.

Faunalommerne skal være medvirkende til at vildtet opholder sig på nogle af de arealer, hvor deres påvirkning gavner biodiversiteten mest.

For Naturnationalpark Hanstholm, som hegnes med et lavt hegn, forventes faunalommerne desuden at medvirke til, at hjortearter, som kan passere ind og ud af hegnet, vil tilbringe mere tid i naturnationalparken end på de omkringliggende arealer udenfor naturnationalparken.

De fire faunalommer placeres uden for det godt 3.800 ha store vildtreservat, hvor den menneskelige adgang allerede er stærkt begrænset jf. bestemmelserne i bekendtgørelsen for reservatet. Vildtreservatets centrale del på godt 1.000 ha er eksempelvis permanent lukket for adgang. Naturnationalparken giver derved sammenlagt meget store og sammenhængende arealer med fred og ro til de store planteædere.

Indgange og adgang

De overordnede rammer for befolkningens færdsel på Naturstyrelsens arealer vil være uændrede for de områder, som Naturnationalpark Hanstholm omfatter, og som de fremgår af Naturstyrelsens hjemmeside¹⁷.

Der etableres indgange ved veje, skovveje og officielle stier, der fører ind i området. Langt de fleste besøg i området foregår allerede i dag via disse indgange, og dermed vil indgangen til

Faunalommer

Der vil i forbindelse med forvaltning af naturnationalparker være behov for at etablere områder, hvor de store planteædende pattedyr, der er sat ud, samt det øvrige dyreliv kan finde ro.

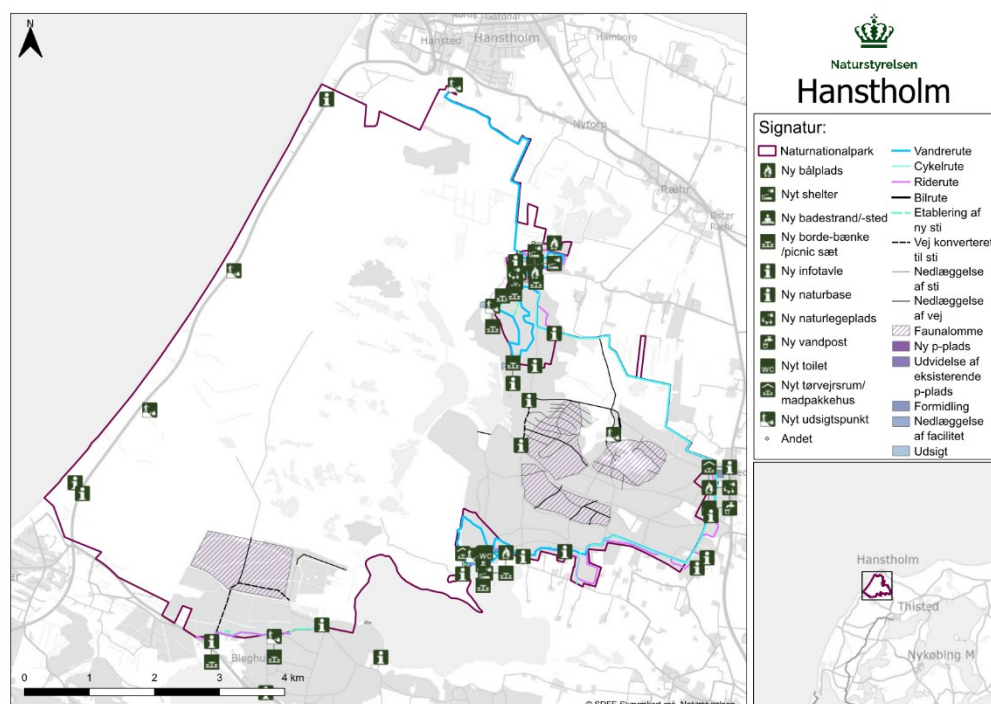
I disse områder – faunalommer – vil der ikke blive etableret friluftsfaciliteter i form af f.eks. shelters, bålhytter, afmærkede ruter mm. Desuden kan eksisterende veje og stiforløb helt eller delvist nedlægges eller omlægges. Til gengæld forventes det, at etablering af friluftsfaciliteter uden for faunalommerne naturligt vil motivere brugerne til at færdes uden for faunalommerne.

Adgang til og ophold i faunalommerne vil jf. Naturbeskyttelsesloven stadig være tilladt.

I forbindelse med Naturstyrelsens konkrete vurdering af tilladelseskrevende aktiviteter i den enkelte naturnationalpark, vil der bl.a. indgå de nødvendige naturhensyn, herunder påvirkning af dyrene i faunalommerne.

¹⁷ <https://naturstyrelsen.dk/regler-og-tilladelser>

området for de fleste besøgende ikke blive anderledes end i dag. Indgangene er markeret på nedenstående figur.

Figur 3.3. Planlagt friluftsmæssig infrastruktur og faunalommer i naturnationalparken. For nærmere detaljer henvises til den elektroniske kortfunktion. Se link side 5.

Adgang sker via forskellige lågesystemer og færste konkret tilpasset de brugergrupper og det behov, der er tilknyttet hver enkelt indgang.

Indgange og adgange er placeret i dialog med den lokale bestyrelse og naboer.

Planlagt friluftsmæssig infrastruktur i naturnationalparken

Ved de primære indgange til naturnationalparken opsættes informationsstandere, og eksisterende p-pladser udvides efter behov. Der oprettes desuden 2 mindre p-pladser ved indgangen fra Vorringsvej i det sydøstlige hjørne af parken, samt der etableres flere befæstede parkeringslommer langs Kystvejen i det omfang det er trafikikkerhedsmæssigt muligt.

Ruteprincip:

De nuværende adgangsregler vil fortsat være gældende, og det vil derfor fortsat være muligt at færdes til fods, hest eller på cykel efter de almindelige adgangsregler.

Uden for hegnet etableres nye afmærkede vandre-, ride- og cykelruter og stier. Der etableres en arbejdsvej på ydersiden af hegnet for det løbende vedligehold, tilsyn med dyr mv. Denne arbejdsvej vil på delstrækninger fungere som en mulig placering af nye ruter og stier udenfor hegnet. Det vil gøre det muligt at bevæge sig rundt om dele af naturnationalparken uden nødvendigvis at skulle inden for hegnet. Forslag til ruteplacering er vist på figur 3.3. for Rideruten Thy, vandrerute, cykelrute og den lokale Reservatrute. Det gælder for strækningen fra Isbjerg over Tved til Sårup samt i den lave del af Vilsbøl hvor ruterne placeres langs skrænten til det høje Vilsbøl - udenfor hegn.

Den nationale cykelrute N1 (Vestkyststruten) ligger fortsat mod naturnationalparkens vestlige afgrænsning og vil give mulighed for at opleve naturnationalparkens klitnatur langs kystvejen

mellem Klitmøller og Hanstholm. Kystvejen vil samtidig skabe en oplevelsesramme med de to udsigtssteder, der kommer til at ligge langs vejen – kombineret med muligheden for at opleve i nærområderne til kystvejen.

Inden for hegnet etableres ikke nye afmærkede ruter eller stier, og med den ovennævnte afprøvning af forvildningsmodellen udfases eksisterende markeringer af ruteforløb inden for hegnet. Som nævnt ovenfor vil de afmærkede rute- og stiforløb fortsat findes udenfor hegnet. Fraværet af afmærkning inden for hegnet gennemføres for at fremme oplevelsen af vild natur i de to klitplantager, hvor naturen primært forvildes. Man kan stadig benytte det eksisterende net af skovveje til at færdes på rutelignende forløb. Skovvejene fremgår af det kortmateriale der udarbejdes, men de mulige ruter afmærkes ikke fysisk i området.

Forvildning

For at understøtte et regulært samspil mellem en dynamisk og vild natur og friluftslivet, vil forvildningen i Naturnationalpark Hanstholm tage afsæt i en bevægelse fra det faciliterede til det vilde, hvor man som besøgende går fra overblik til nærvær, fra det kultiverede landskab til det dynamiske. Oplevelsen struktureres i to fra det åbne overblik uden for hegnet og langs kanterne af vildtreservatet til en gradvist mere sanselig oplevelse inde i naturnationalparkens skove.

Udsigt og overblik. Vildtreservat og de indgangsnære områder

Princippet om udsigt og overblik giver mulighed for på afstand at opleve den vildmark, som ikke er tilgængelig for færdsel, og derfor ikke kan opleves på nært hold. Hanstholm Vildtreservat er her det store, centrale vildmarksområde.

Som det allerede er tilfældet i dag, så friholdes vildtreservatet for faciliteter og organiserede aktiviteter. Muligheden for på afstand at opleve vildtreservatet forbedres dog markant gennem etablering af nye udsigtssteder og -faciliteter i reservatets vestlige del langs kystvejen, på skrænterne nord og syd for reservatet ved hhv. Brunbjerg og den høje del af Vilsbøl, nye udsigtsfaciliteter langs den nordlige kant af den lave del af Vilsbøl og langs vestkanten af Tved Plantage. Herved skabes mulighed for nye naturoplevelser hele vejen rundt om vildtreservat, uden at reservatets dyreliv forstyrres.

De statsejede områder lige uden for tre af hovedindgangene bidrager ligeledes til princippet om udsigt og overblik. Herfra er det muligt at bevæge sig ind i naturnationalparken men også for at tage ophold og opleve det storslåede landskab i naturnationalparken. I disse områder etableres servicefaciliteter, shelters, fugletårne, afmærkede rute- og stiforløb mv. Faciliteringen i disse nærområder til naturnationalparken vil give alle typer af besøgende mulighed for at opleve Naturnationalpark Hanstholm.

De indgangsnære arealer uden for hegnet opleves derfor forvaltningsmæssigt som en del af naturnationalparken.

Nærhed og forvildning: Vildmarken - et forvildningsområde:

Fra indgangene i de to klitplantager vil der være en gradvis overgang til forvildningsområdet inden for hegnet, og fremkommeligheden i naturnationalparken vil følge en dybdeforståelse, hvor man kan opleve stadig mere vild og selvforvaltende natur, jo længere man bevæger sig ind i områderne.

Områderne inden for hegnet i de to skove betegnes samlet som forvildningsområdet - vildmarken. Her tilbydes en mere sanselig og fordybet naturoplevelse.

Ved indgange til Naturnationalpark Hanstholm etableres orienteringspunkter, der guider folk videre fra de afmærkede stisystemer uden for hegnet. For at understøtte oplevelsen af vild natur etableres der ikke nye afmærkede rute- og stiforløb i forvildningsområdet, og eksisterende markeringer af rute- og stiforløb udfases. Har man brug for konkret turguidning, så gives denne ved hjælp af punkter, der kan opsøges eller følges til relevante naturoplevelser. Ligeledes vil den primære transportvej gennem Tved Klitplantage, Kræn Rasmussens Vej, blive omlagt og indgå som et stiforløb på den del, der krydser gennem det lysåbne landskab, der skal forbinde vildtreservatet og Kokkær Vand.

Centralt i Tved Klitplantage etableres yderligere to rekreative støttepunkter. Disse indre orienteringspunkter vil blive udformet med inspiration fra lokalhistoriske pinseboder. Pinseboder er historiske samlingssteder benyttet op gennem 1700- og 1800-tallet, ofte lavet som cirkulærer jorddiger med et slags bord i midten, hvor fårehyrder i foråret fejrede pinsen i Thy. De vil fungere som vartegn og samtidig fungere som orienteringspunkter, der giver besøgende mulighed for at opsøge vildere naturoplevelser (se figur 3.3).

Som strukturerende faktor for friluftslivet inden for hegnet vil parkens tre østlige faunalommer i Tved Klitplantage og den lysåbne landskabsforbindelse, der etableres fra vildtreservatet i vest til arealerne ved Kokkær Vand i øst, (figur 3.3) tilsammen danne rygraden i både friluftsinfrastruktur og naturforvaltning.

I faunalommerne vil der ikke være stier, spor, veje eller andre faciliteter. Som beskrevet under afsnittet om faunalommer nedlægges alle tegn på kultivering af landskabet i disse områder.

Alle typer af sidde- og opholdsfaciliteter inden for hegnet vil blive lavet af forgængelige materialer med oprindelse i området.

Da behovet for skovveje til skovdrift inden for naturnationalparken forsvinder, vil vedligeholdelsen af dele af det eksisterende net af skovveje løbende blive reduceret. Et net af skovveje vil dog fortsat blive vedligeholdt, så de er farbare for nødvendig arbejdskørsel. I områder defineret som faunalommer (se tidligere i dette afsnit), vil der aktivt blive nedlagt veje og stier for at tilgode muligheden for fred og ro til de store planteædere (se figur 3.3).

Formidling

Der vil være særligt fokus på at sikre formidling af ideen bag forvaltningen af Naturnationalpark Hanstholm, samt hvorledes naturens udvikling foregår i området. Dette gøres for at skabe transparens om naturnationalparkens tilstand og fremtidige potentiale. Et andet fokus er på, hvordan man bedst færdes sammen med de store planteædere og med de øvrige besøgende i naturnationalparken. Denne formidling skal naturligt ske i tæt samarbejde med naturnationalparkens bestyrelse og andre relevante samarbejdspartnere.

Ved udsigtspunkter opsættes informationsskilte, som er koblet til udsigten det pågældende sted. Det samme gør sig gældende ved oplevelsespunkter inde i parken, hvor formidlingen vil have fokus på, at give besøgende en fysisk oplevelse af naturens foranderlighed og dynamiske karakter hen over året. Ved alle større indgange samt p-pladser opsættes skilte, som informerer om ruter og færdsel i området.

3.5 Trafiksikkerhedsmæssige foranstaltninger

De endelige vurderinger ift. trafiksikkerheden sker i en særskilt trafiksikkerhedsrevision i løbet af 2027, hvor kommune, politi og andre relevante myndigheder inddrages.

Naturnationalpark Hanstholm gennemskæres mod vest af den offentlige vej, Kystvejen. Den eksisterende infrastruktur i naturnationalparken består i dag hovedsageligt af interne skovveje, hvor offentligheden ikke har adgang i bil. Der er kun offentlig kørsel på 500m af Rosbjergvej samt tilkørsel herfra til Legepladsen samt Hindingvej.

Følgende trafiksikkerhedsmæssige udfordringer skal iagttages ved trafiksikkerhedsrevisionen i 2027:

- Målet om at føre hegnet helt til havet. Det indebærer etablering af to færister i kystvejen og at de store planteædere, der udsættes, får adgang til kystvejen sammen med de fritlevende hjortearter.
- Trafikafvikling på kystvejen med to færister. Hvis etablering af færister i Kystvejen afføder behov for en så markant hastighedsnedsættelse, at det bliver for problematisk for beredskabsmyndighederne, vil trafiksikkerhedsrevisionen sikre fokus på mulige løsningsmodeller, herunder et alternativt hegnsløb (se figur 3.2).
- Parkering/standsning langs kystvejen ved etablering af faciliteter med udsigtssteder.

3.6 Tiltag på tilgrænsende arealer

De indgangsnære arealer opfattes forvaltningsmæssigt som en delmængde af naturnationalparken og indeholder hovedparten af friluftsfaciliteterne. Der kalkuleres desuden med friluftsfaciliteter på skrænterne nord og syd for naturnationalparken ved hhv. Brunbjerg og høje Vilsbøl, hvor der etableres nye udsigtsfaciliteter.

3.7 Naturgenopretning og biodiversitetsfremmende tiltag

Det væsentligste virkemiddel i naturnationalparken er, inden for et stort sammenhængende ydre hegn, at udsætte store og forskelligartede planteædere, som med et minimum af forvaltning skal helårsgræsse arealerne, hvor støttefodring som udgangspunkt ikke anvendes. De tiltag, som er beskrevet i de følgende afsnit, skal ses som andre virkemidler, som på kortere og længere sigt skal være med til at understøtte forholdene for biodiversiteten ved at genoprette naturlig hydrologi, foretage veteraniseringer og øge mængden af dødt ved samt reducere udbredelsen af ikke-hjemmehørende nåletræer og rødeg, bekæmpe invasive arter m.v. Med andre ord sættes der ind med initial-indsatser, så der hurtigst muligt skabes velegnede økologiske forhold for biodiversiteten, og derefter vil der være færrest mulige forvaltningsindgreb.

Naturgenopretningspotentialet i områder med plantet skov består i at skabe mere varierede strukturer i skoven dvs. at fremme lysindfald, dødt ved, naturlig hydrologi og fremme af hjemmehørende arter.

Naturgenopretning i skovene sker efter Naturstyrelsens Overordnede retningslinjer for forvaltning af urørt skov.¹⁸, da skovbevoksede arealer i naturnationalparken, som følge af udpegningen, er urørt skov. Derfor vil der i reduceret omfang kunne foretages veteranisering og nogle typer af strukturfældninger fra udpegning af naturnationalparken til der søges om etableringstilladelse.

Der kan som en del af naturgenopretningen ske fældning af træer i en periode på typisk op til 25 år for nåletræsplantager, såsom plantagerne i Naturnationalpark Hanstholm. I henhold til de overordnede retningslinjer for forvaltning af urørt skov vil der være fokus på en kraftig reduktion af andelen med oversøiske nåletræarter (bl.a. sitkagran og contorta) i hele naturnatio-

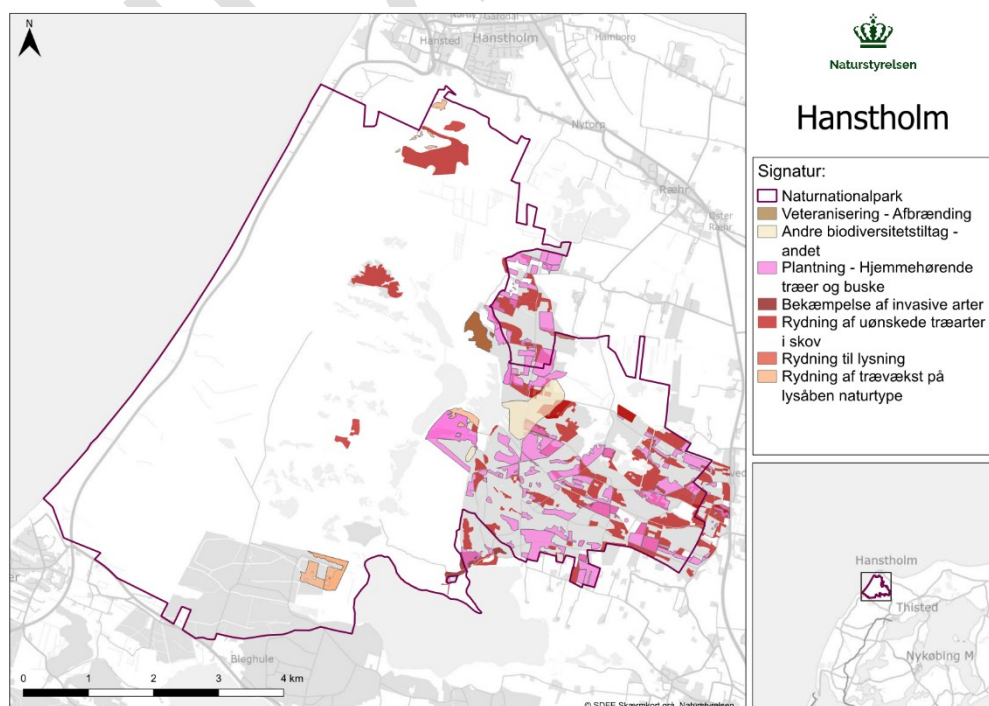
¹⁸ https://naturstyrelsen.dk/media/i4ypx1bg/bilagb_overordnede-retningslinjer-for-uroert-skov.pdf

nationalparkens etableringsfase dvs. i op til en 25-årig periode, dog med en særlig stor aktivitet inden for de første 15 år. Perioden med fældning, udtag og salg af træ fastsættes dog konkret for den enkelte nationalpark og beskrives i de følgende afsnit.

Mange års forstlig drift har skabt en høj grad af ensartethed i bevoksningerne. Derfor nødvendigt med strukturfældninger, der bidrager med både rumlig og artsmæssig variation. Disse fældninger vil i nationalparkens etableringsfase være ganske omfattende og i lighed med indfasning af urørt skov, vil særligt oversøiske træarter, i et vist omfang europæisk hjemmehørende nåletræer, og i særlige tilfælde løvtræer, blive taget ud af skoven og solgt. Strukturfældninger er et bredt fagligt begreb, der dækker indgreb, der har til formål at gøre skoven mindre ensartet og dermed fremskynde den biodiversitetsmæssige udvikling. Strukturfældninger kan f.eks. være markant reduktion i antallet af træer i yngre og mellemaldrende bevoksninger. Det er bevoksningstyper, der ellers ville udvikle sig til monotone, mørke og tætte bevoksninger, og som først ved træernes død og generelle forfald ville udvikle sig mere naturligt og gavne biodiversiteten ved at skabe forskellige levevilkår i form af lys/skygge, forskellig fugtighed, næringsstoffer i jordbunden m.v. Strukturfældninger kan også være fældning i ældre bevoksninger målrettet udvalgte træer, for at fremme den aldersmæssige, artsmæssige og rumlige variation – og for at skabe lys og øge andelen af dødt ved. Strukturfældninger gennemføres således, at de træer, som har størst biologisk værdi, bevares, mens træer med lavere biologisk værdi fældes. Det vil typisk være træer uden krogede grene, huller eller løs bark.

Den primære trussel mod de lysåbne arealer i dag er tilgroning med konkurrencesterke urter, græsser og vedplanter og opbygning af et tykt førnélag, som begrænser ny fremspiring af mindre konkurrencedygtige plantearter. Herudover er truslerne mod de våde naturtyper udtørring som følge af afvanding. For vandløbenes vedkommende er truslen ofte unaturlig uddybning og udretning, som hindrer en naturlig dynamik med oversvømmelse af bredderne, tilbageholdelse af vand i de omkringliggende enge og en mere jævn vandtilførsel gennem året.

Områder med biodiversitetsfremmende tiltag fremgår af figur 3.4 og er nærmere beskrevet i de følgende afsnit. De 250 ha plantage der udgår af nationalparken vil fortsat være urørt skov, og derved stadig bidrage til udviklingen af hele områdets biodiversitet. Arealerne fremgår derfor stadig på kortmaterialet.

Figur 3.4. Biodiversitetsfremmende tiltag

3.7.1 Rydning og strukturfældning

Naturstyrelsen har udarbejdet de overordnede retningslinjer for forvaltning af urørt skov¹⁹, som man inden for Naturnationalpark Hanstholm følger i forhold til fældning samt udtag og salg af træ.

Som beskrevet i afsnit 2.1 består de skovbevoksede arealer i Naturnationalpark Hanstholm af godt 80 pct. nåletræ (ca. 950 ha) med en dominans af sitkagran, skovfyr og ædelgran. Skovfyr er den eneste hjemmehørende nåletræsart. De nuværende unge og mellemaldrende skovfyrbevoksninger er plantede med en stor tæthed af træer med det formål at producere træ. Som udgangspunkt udtages der ikke skovfyr, men det kan ske i tilfælde hvor der ellers vil blive efterladt meget store mængder unge skovfyr ved et naturgenopretningsindgreb. For store mængder dødt ved efter genopretningsindgrebene kan forhindre det ønskede lysindfald til skovbunden.

Ædelgran og bjergfyr er europæisk hjemmehørende arter og vil i vid udstrækning også forblive i naturnationalparken, men for at fremme udvikling af et mere åbent skovlandskab vil der dog også blive ryddet og fjernet bevoksninger af de to arter. De oversøiske nåletræsarter som eksempelvis sitkagran og contortafyr har ringe værdi for biodiversiteten og deres evne til at sprede sig til lysåbne arealer udgør et stort problem for den lysåbne natur. I størrelsesordenen ca. 300 ha nåletræ vil således blive helt eller delvis ryddet, primært oversøiske arter.

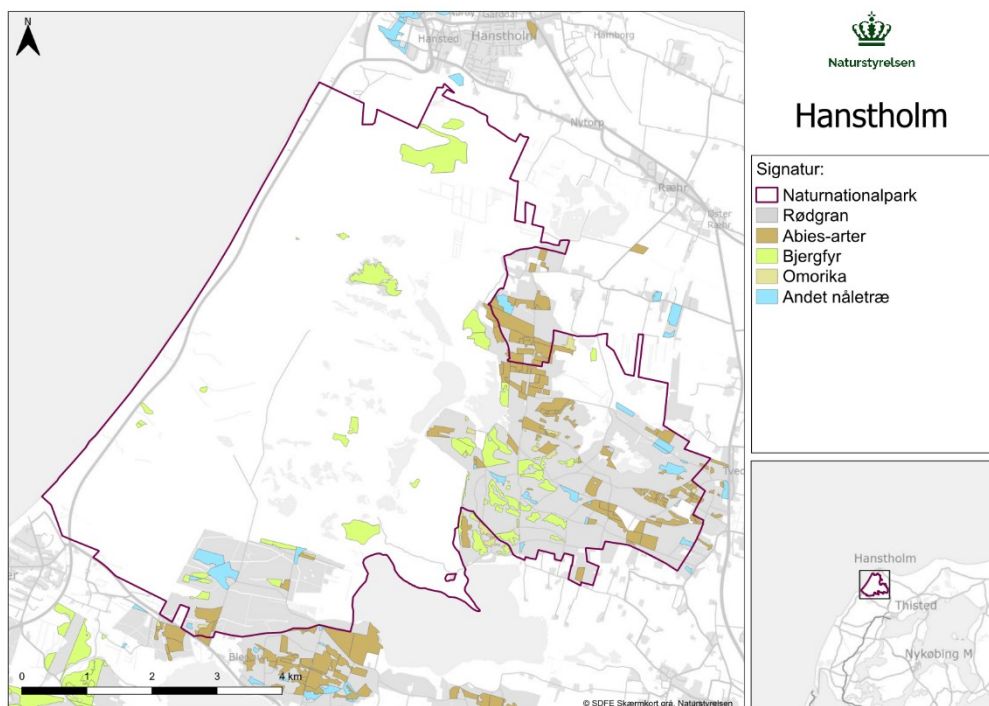
Mange nåletræsbevoksninger yder gode muligheder for læ og skjul til de store planteædende pattedyr. I prioriteringen af i hvilken rækkefølge nåletræsbevoksningerne ryddes, vil der derfor indgå hensyn til at sikre dyrene den nødvendige adgang til tætte bevoksninger.

Perioden med fældning, udtag og salg af træ som led i naturgenopretning er 25 år i Naturnationalpark Hanstholm. Der vil blive etableret huller/lysbrønde eller anden strukturmangfoldighed i nogle bevoksninger med henblik på at fremme og evt. indplante hjemmehørende løvtræer og buske, hvor disse arter mangler i delområder af naturnationalparken.

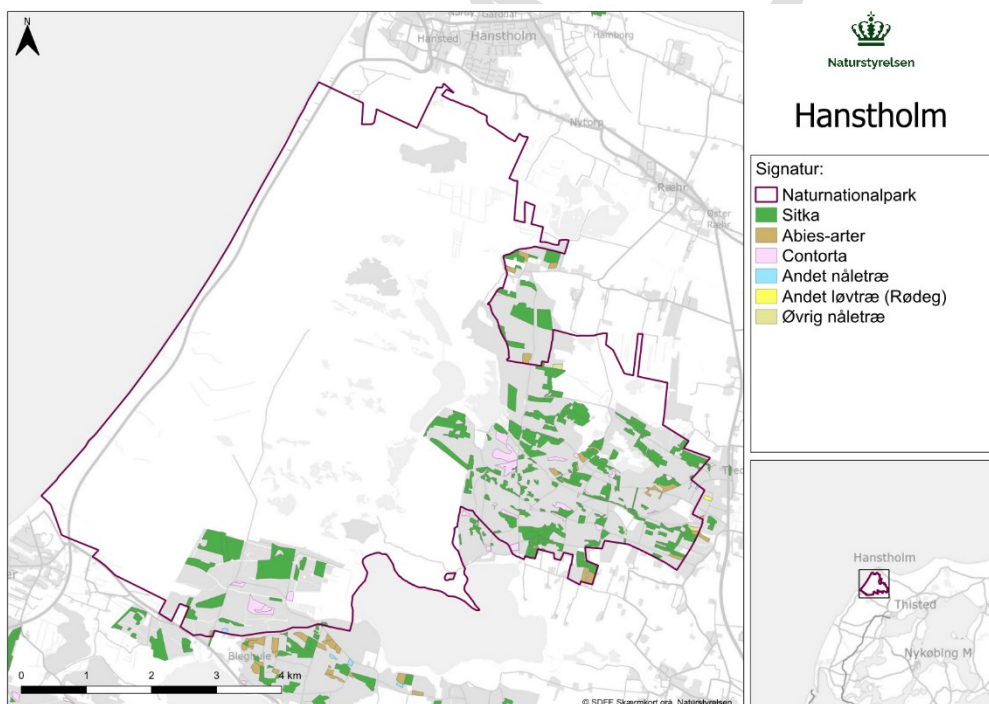
Der vil kunne forekomme biodiversitetsfremmende tiltag i alle bevoksninger, men der anlægges en forsigtig fældningsstrategi for at sikre, at skovklima bevares til fordel for den tilbageværende og ønskede bevoksning. Hvor bevoksninger går i opløsning som følge af f.eks. mindre stormfald, efterlades træerne som udgangspunkt urørt. Der kan dog fjernes træ, hvis evt. private naboskoves sundhed påvirkes negativt.

Bevoksninger af oversøiske nåletræer på arealer, hvor der planlægges genopretning af naturlig hydrologi, vil som udgangspunkt helt eller delvist blive fjernet, inden hydrologiindsatsen iværksættes, hvis der ikke er andre forhold der prioriteres, som fx funktionaliteten som faunalomme. Der vil blive efterladt træer i form af ædelgran, skovfyr og evt. andre hjemmehørende arter for at sikre strukturvariation i og omkring de kommende vådområder.

¹⁹ https://naturstyrelsen.dk/media/55apacd0/overordnede-retningslinjer-for-uroert-skov_justering-oktober22.pdf

Figur 3.5. Forekomst af bjergfyr og andre europæiske træarter, som ikke er hjemmehørende i Danmark]

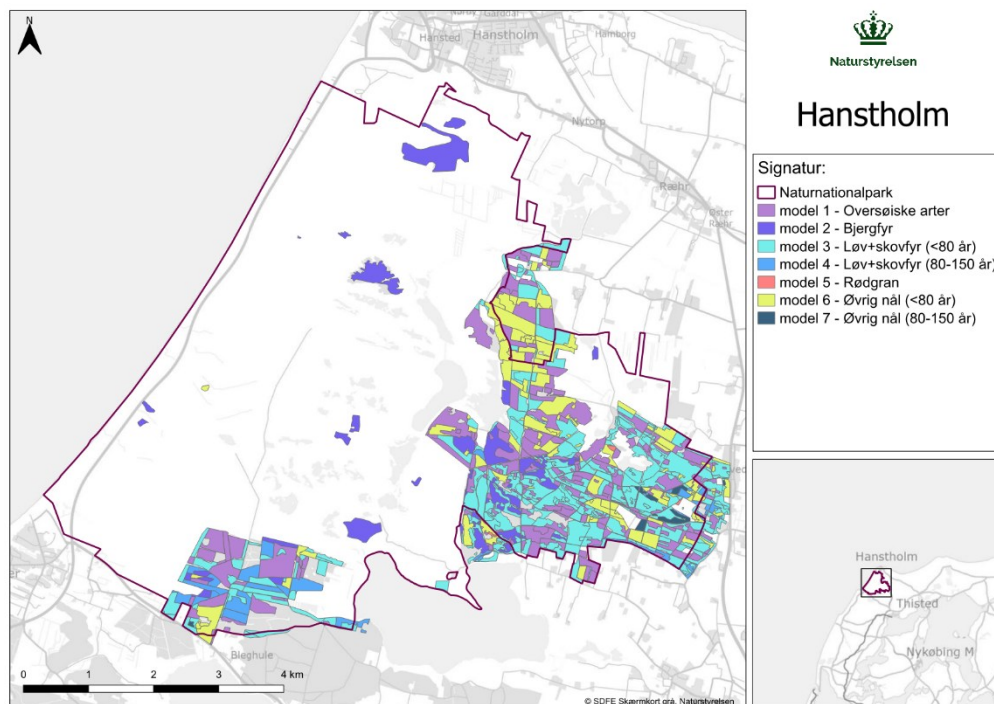

Figur 3.6. Forekomst af oversøiske træarter.

Naturgenopretning gennem fældningen af træer anvendes aktivt til fordel for biodiversiteten, ved at der skabes mere lys og variation i skoven. Det sker f.eks. ved fældning og udtag af oversøiske træarter, hvorved der gives mere plads til hjemmehørende arter, der i højere grad understøtter dansk biodiversitet. Andre eksempler er reduktion af skygetræer til fordel for mere biologisk værdifulde lystreer, eller fældning i tætte ensartede bevoksninger, hvor der

skabes huller i størrelsen 0,1 – 0,5 ha og dermed mere lys til jordbund og underskov. Træerne, der friholdes fra fældning i den enkelte bevoksning, er dem med flest mikrohabitater (levesteder for forskellige arter).

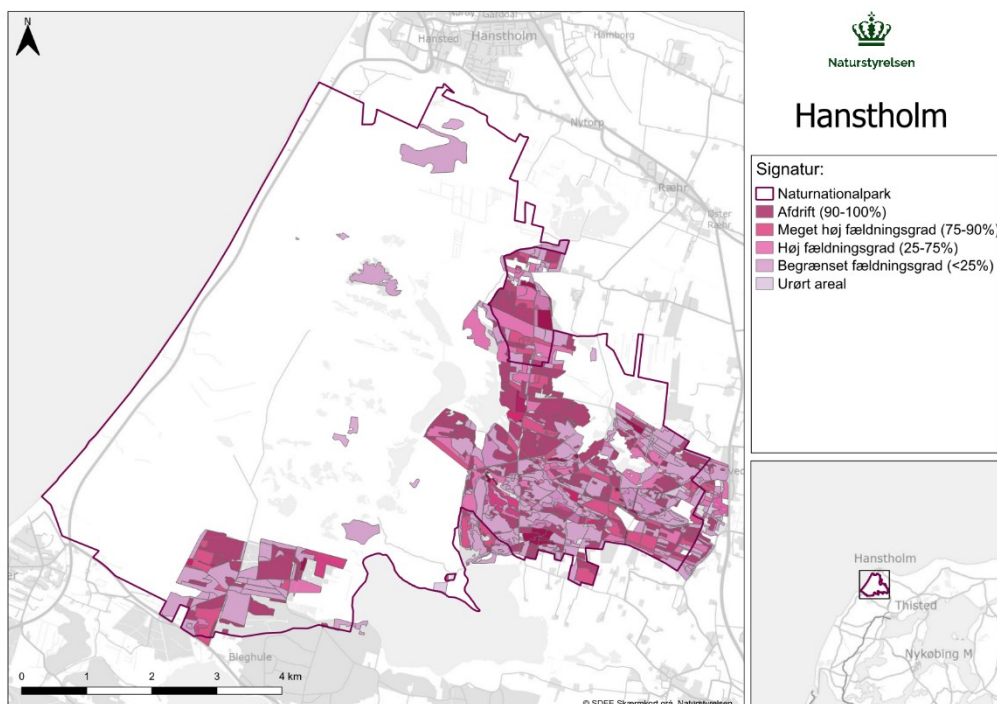
Naturgenopretningen planlægges med udgangspunkt i 10 genopretningsmodeller. I nogle bevoksninger vil der ske afdrift af ikke-hjemmehørende træarter. I andre bevoksninger undlades fældning helt. Sidstnævnte kan være bevoksninger med stor variation og et særligt højt naturindhold.

Figur 3.7. Naturgenopretningsmodeller.

Model 0: Urørt, Model 1: Oversøiske, Model 2: Bjergfyr, Model 3: Løv og skovfyr <80 år, Model 4: Løv og skovfyr 80-150 år, Model 5: Rødgran 0-150 år, Model 6: Øvrig nål <80 år, Model 7: Øvrig nål 80-150 år, Model 8: Bøg >150 år og Model 9: Øvrig løv og nål >150 år.

Til understøttelse af naturgenopretningsmodellerne er disse angivet med en forventet fældningsgrad (figur 3.8.). Fældningsgraderne angiver, hvor stor en del af det enkelte areal, der forventes fældet i naturgenopretningsperioden og kan således varieres i intensitet fra "be-grænset" over "meget høj" til "afdrift", jf. fældningsgraderne.

Figur 3.8. Fældningsgrader som vil blive gennemført over 25 år.

Afdrift: Fældningsgrad på 90-100 pct. Meget høj fældningsgrad: 75-90 pct. Høj Fældningsgrad: 25-75 pct. Begrænset fældningsgrad: under 25 pct. Urørt areal: Ingen strukturfældning.

3.7.2 Veteranisering og dødt ved

Der er generelt mangel på skadede og døde træer med råd, sprækker og hulheder i statens skove i dag. Veteranisering skal skabe mere både stående og liggende dødt ved til sikring af levesteder for de arter der favoriseres af skovenes indhold af dødt ved.

Områdets 10 arter flagermus tilbringer sommeren i klitplantagerne og i den forbindelse er det ud over egnede fourageringsområder også vigtigt med et rigeligt udvalg af træer med huller og sprækker, da flagermusene bruger disse som raste- og yngleområder om sommeren. En række ynglefugle herunder især området fire spættearter finder i stor udstrækning føde både i liggende og dødt ved, når træerne koloniseres af egnede fødeobjekter som insekter og deres laver. Flere af områdets øvrige spurvefuglearter vil også benytte de henfaldende træer i forbindelse med deres fødesøgning, og flere arter yngler også i træernes huller og sprækker.

Træerne skal have en vis alder og stammerne en vis diameter, før de er velegnede til veteranisering, som i øvrigt følger de overordnede retningslinjer for forvaltning af urørt skov,. Der kan benyttes flere forskellige metoder til veteranisering, såvel manuelle som mekaniske. Hvilke typer der anvendes og hvilke træer der udvælges tilpasses naturhensynene.

3.7.3 Styrkelse af skovbryn og overgange

I de bevoksninger, hvor der fældes for at forbedre skovens struktur, gøres det på en måde, så de skarpe linjer mellem bevoksningerne og mod de lysåbne arealer udviskes. Dermed skabes mere artsrige overgange og skovbryn, som er af stor betydning for biodiversiteten. Der tages særligt hensyn til de hjemmehørende buske som tjørn, hyld, hassel, slåen mfl. så de får mere plads og lys.

Overgangszoner etableres, forbedres og udvides mellem skov og lysåben natur. Dette vil – udover ved fældning - ske ved indplantning af forskellige hjemmehørende blomstrende træer og buske i små områder, og ved etablering eller udvidelse af indre skovbryn og lysninger, hvorved der opnås mere mosaikprægede bevoksninger

3.7.4 Fremme forekomsten af hjemmehørende buske og træer

De skovbevoksede arealer i naturnationalparken bærer præg af mange års plantagedrift. Mange naturligt forekommende arter af træer og buske er ikke til stede, eller kun til stede i meget begrænset omfang, da disse arter historisk ikke har været opfattet som interessante kommercielle træarter.

Som led i naturgenopretningen vil der i begge plantager blive indplantet grupper af hjemmehørende træ- og buskarter, herunder blomstrende og tornede buske og træer. Plantningerne vil i sig selv gavne biodiversiteten, men skal først og fremmest ses som en langsigtet frøkilde. Plantningerne kan etableres med midlertidige kulturhegn eller andre former for beskyttelse mod bid.

Indplantning af løvtræer og insektbestøvede træer og buske vil alene omfatte naturligt hjemmehørende arter²⁰, som f.eks. avnbøg, bæverasp, flere arter af pil, småbladet lind, kristtorn, rødæl, skærmel, slåen, vedbend, taks, spidsløn, ene, skov-abild, eg og hassel mfl. Hvor arterne allerede forekommer i naturnationalparken, vil de blive søgt beskyttet og fremmet. Indplantning vil kunne forekomme overalt i de skovbevoksede områder af parken i takt med at de oversøiske træarter fjernes.

Hjemmehørende arter som f.eks. birk og eg bevares hvor der ellers fjernes oversøiske nåletræer. Derved opstår bevoksninger, holme og krat af løvtræ og skovfyr, der medvirker til varieret natur i den nuværende skov. Dette vil ligeledes gøre sig gældende på lysåbne naturområder i det omfang, det ikke strider mod fredningsbestemmelserne og Natura 2000-planerne, da en sådan mosaikstruktur generelt fremmer biodiversiteten.

3.7.5 Fremme af lysåbne skovområder

En række bevoksninger planlægges kraftigt tyndet eller ryddet. Rydningerne foretages for at give plads til udvikling af en mere varieret natur, hvor såvel bevoksede som lysåbne naturarealer kan udvikles. Der skabes plads udvikling af et skovlandskab med større sammenhænge mellem lysåbne naturområder i naturnationalparken.

Hvor der fjernes oversøiske nåletræer findes der ofte tykke lag af uomsatte nåle, grene mv. kaldet førne. Førnen tilfører uønsket næring til den næringsfattige natur, og gør det vanskeligt for den lysåbne klitnatur at etablere sig. For at hjælpe udvikling af en næringsfattig, lysåben natur på vej, fjernes der førne fra dele af de arealer hvor der ryddes nåletræ.

Der gennemføres en særlig indsats for gennem rydning af nåletræ at genskabe en lysåben forbindelse mellem Hanstholm Vildtreservat og den nuværende, isolerede klitnatur i Kokkær Vand området. Området fremgår på figur 3.4 (Andre Biodiversitetsfremmende tiltag – Andet).

3.7.6 Genopretning af naturlig hydrologi

De overordnede rammer for de planlagte tiltag vedr. genopretning af naturlig hydrologi er beskrevet i afsnit 4.6.1

²⁰ Poul Hald Mortensen, August 2018. *Skovvegetationens forhistorie i Thy*. Bilag til driftsplan for Naturstyrelsen Thy 2017-2031.

Den naturlige hydrologi vil blive genoprettet i det omfang det er muligt ift. påvirkning af afvandringsforholdene uden for naturnationalparken og af bygninger, offentlige veje og fortidsminder inden for naturnationalparken.

Genopretningen af en mere naturlig hydrologi vil ske ved lukning af grøftesystemer og ved afbrydelse af kendte drænforekomster. En lukning af grøftesystemerne vil betyde en hævnning af vandstanden på de berørte arealer. Dette vil få den positive konsekvens, at udvaskning af jernforbindelser i jorden vil blive lavere end det er tilfældet i dag, og okkerpåvirkningen af fx Nors Å forventelig vil blive reduceret. Dette vil have en positiv betydning for den samlede vandkvalitet i vandløbet, og vil forbedre forholdene for vandløbs flora og fauna.

Som nævnt i afsnit 2.7 fremstår Nors Å i dag med et stærkt kanaliseret forløb, og vandløbet ligger meget dybt nedskåret i forhold til det omkringliggende terræn med meget stejle vandløbsbrinker. Det er ønsket at ændre dette ved delvist at udjævne de stejle brinker, etablere vade- og drikkesteder mv og herved både sikre et mere naturligt og dynamisk udtryk med større variation, en bedre vandløbsdynamik og bedre tilgængelighed for områdets dyreliv.

Der vil være fokus på mulighederne for at foretage punktvisse hævnninger af vandløbsbunden i de vestligste dele (vest for Feys Alle) af Nors Å – uden at hævnningen giver en bagudrettet opstuvning der kan nå Nors Sø eller private arealer uden for naturnationalparken.

Overgangen mellem Nors Sø og Nors Å styres via et stem der skal forhindre returløb af vand fra åen. Det skal overvejes hvorledes dette kan fortsætte i naturnationalparken.

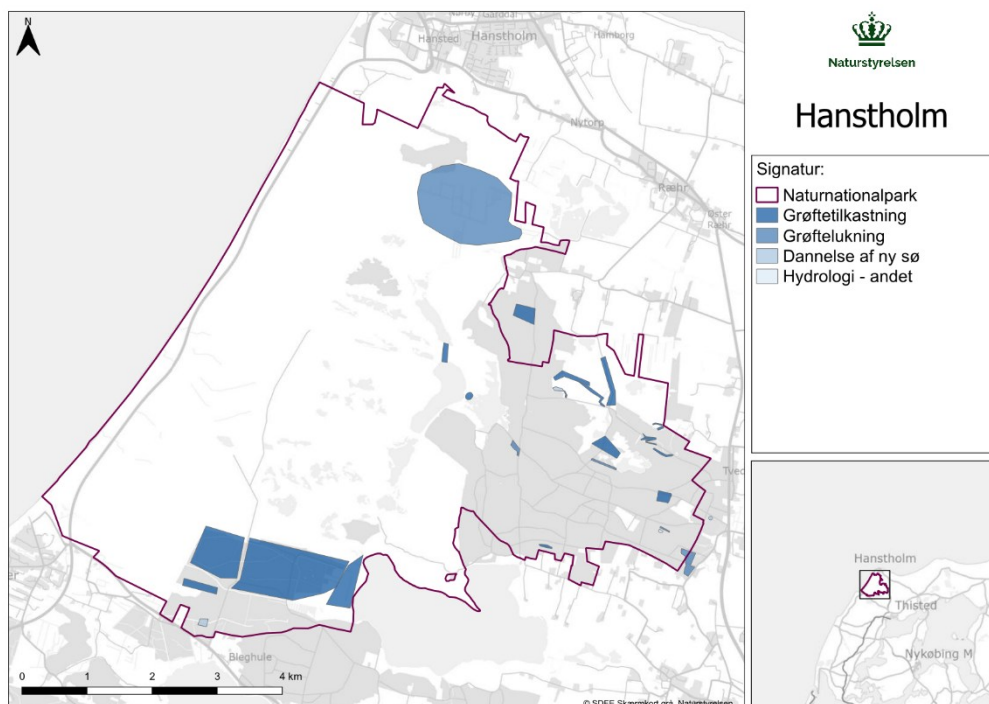
En gennemførelse af indsatser til sikring af en mere naturlig hydrologi i naturnationalparken vil kræve et grundigt forarbejde, med analyser af de nuværende hydrologiske forhold og forslag til forbedrende tiltag, som vil indgå i den videre planlægning og den nødvendige myndighedsbehandling.

På figur 3.9. er angivet de områder, hvor den største del af de potentielle indsatser for genopretning af naturlig hydrologi gennemføres. De mest betydende grøftesystemer i naturnationalparken findes nord for Sårup, Sydøst for Kokkær Vand og i det lave Vilsbøl.

I Vilsbøl området er der lavtliggende arealer, der fortsat er påvirket af drænende grøfter, som kan lukkes, primært Nord for Nors Å. Både nord og syd for åen vil der lokalt kunne sikres fugtige skovlavninger ved genetablering af naturlige hydrologiske forhold. Der er tilsvarende områder nord for Sårup, i den nordøstligste del af vildtreservatet/naturnationalparken. Disse er ligeledes lavtliggende arealer, hvor der allerede er gennemført flere tiltag, men hvor det fortsat formodes at være muligt, at etablere en mere naturlig hydrologi. Der er nogle få delområder med grøfter og enkelte fugtige områder i Tved Klitplantage, hvor lukning af grøfter og/eller fjernelse af opvækst i nærområderne også vil kunne skabe en mere naturlig hydrologi.

Tiltagene til genopretning af naturlig hydrologi vil blive gennemført i løbet af hele naturgenopretningsperioden. Desuden koordineres og prioriteres iværksættelsen af tiltagene i forhold til de øvrige naturgenopretningsindsatser i naturnationalparken. De hydrologiske forhold omkring eksisterende småsøer, temporære vandområder, moser og skovsumpe opretholdes eller søges forbedret ved optimering af tilløbs- og afløbsforhold samt genopretning af naturlig hydrologi på nærliggende arealer.

Der kan etableres mindre nye vandområder ved skrab og udgravning af små søer i Tved og Vilsbøl Klitplantager.

Figur 3.9. Fokusområder for genopretning af hydrologi.

3.7.7 Bekæmpelse af ikke-hjemmehørende invasive arter

Ikke-hjemmehørende invasive plante- og dyrearter kan defineres som arter, hvis introduktion eller spredning er konstateret at være en trussel mod eller have skadelig indvirkning på biodiversiteten og de relaterede økosystemtjenester²¹ og i enkelte tilfælde sundheden. Der vil typisk være tale om, at de fortrænger naturligt hjemmehørende arter. Invasive arter i naturnationalparkerne kan bekæmpes efter samme regler som i andre naturområder. Udryddelse af ikke-hjemmehørende invasive arter er ofte tilstræbt, men ofte ikke praktisk muligt. Naturstyrelsen prioriterer derfor indsatser og metodevalget afhænger af art, lokalitet og trusselsbilledet.

Invasive arter er reguleret af EU forordningen om forebyggelse og håndtering (EU-liste) og en national liste, som begge indgår i en bekendtgørelse.²² Væsentlige invasive arter i Naturnationalpark Hanstholm fra disse lister er glansbladet hæg og rynket rose. Begge arter bekæmpes allerede i dag efter de gængse metoder, hvor glansbladet hæg rykkes op og rynket rose nedgraves. Der er således tydelige spor i landskabet mellem Klitmøller og Hanstholm efter denne bekæmpelse af rynket rose. Almindelig vandpest er en søart der findes i mange danske søer, vandhuller og vandløb, men arten er endnu ikke blevet registreret ved gennemførelse af det statslige overvågningsprogram – NOVANA inden for Naturnationalpark Hanstholm.

Nogle invasive arter er ikke reguleret af bekendtgørelse, men er problematiske i den danske natur. Derfor har Danmark en samlet national oversigt over invasive arter. Heraf er de væsentlige i Naturnationalpark Hanstholm: sitkagran og contortafyr. Disse to oversøiske arter betragtes i et system med fri dynamik som et særligt problem, da de ikke er hjemmehørende, forryn-ger sig meget villigt og ikke i større omfang ædes af græssende dyr.

²¹ Bekendtgørelsen om forebyggelse og håndtering af introduktion og spredning af invasive ikke-hjemmehørende arter på EU-listen og en national liste med handelsforbud m.v. over for invasive arter. (BEK 1285 af 12/11/2018)

²² Se forrige fodnote

Der kan også udføres bekæmpelse af arter, der udgør en trussel i form af kraftig tilgroning på lysåben natur, selv om disse hverken er på EU-listen, den nationale liste.

I Naturnationalpark Hanstholm kan invasive plantearter bekæmpes i det omfang det vurderes nødvendigt. Det kan eksempelvis dreje sig om bekæmpelse af invasive nåletræer eller rynket rose og glansbladet hæg, hvor disse arter truer værdifulde lysåbne naturtyper, og hvor de invasive arter ikke ædes af de store planteædende pattedyr. Der kan anvendes forskellige metoder til bekæmpelse, eksempelvis maskinel slåning, fjernelse af førne (frøpulje), tildækning, nedgravning og afbrænding.

Invasive dyrearter kan ligeledes bekæmpes. Der er særligt fokus på at bekæmpe invasive arter af rovdyr, der kan true ynglende vadefugle. Aktuelt kan mink, mårhund og vaskebjørn blive bekæmpet i henhold til de gældende forvaltningsplaner for disse arter.

Eksisterende og eventuelle nye forekomster af invasive arter, eller arter, der kan optræde invasivt, vil løbende blive overvåget med henblik på vurdering af behovet for bekæmpelse

3.7.8 Specifikke indsatser rettet mod arter eller særligt værdifulde naturarealer samt igangværende projekter

I afsnit. 3.7.5 beskrives fjernelse af førne som et engangsindgreb for at give plads til udviklingen af lysåben natur på tidligere nåletræsbevoksede arealer. Indgrebet fjerner det ophobede næringsstof, der åbnes op for lys til bunden og der eksponeres mineraljord eller sand. Indsatsen vil eventuelt også være med til at sikre sanddynamik for delområder.

Mange af naturnationalparkens karakteristiske og beskyttelseskrævede arter er tilknyttet en dynamisk klitnatur, hvor der findes områder med bart sand, hvor der bliver tørt og varmt. Naturnationalparkens klitnatur er de seneste år blevet stadig mindre dynamisk, og der betydeligt mindre bart sand end tidligere. Udsætning af store planteædere forventes på sigt at bidrage til en mere dynamisk klitnatur. Derudover kan der gennemføres genopretningstiltag ved for eksempel at blotte sandet i områder.

For at mindske prædation på internationalt beskyttede fuglearter, er der gennem en årrække gennemført regulering af ræv inden for naturnationalparkens område. Når Naturnationalpark Hanstholm etableres, stopper denne praksis, da ræv er en hjemmehørende rovdyrart. Viser det sig på et senere tidspunkt nødvendigt igen at begrænse prædation fra ræv, kan der gennemføres en regulering af ræv i naturnationalparken.

3.7.9 Konvertering af landbrugsjord til ny natur

I naturnationalparken indgår der enkelte tidligere agerjorde, ca. 30 ha, der gennem en lang årrække har været vedligeholdt med årligt høslæt. Arealerne forvaltes fremover sammen med de øvrige arealer i naturnationalparken.

3.8 Øvrige tiltag

Brand er naturlig hændelse i naturen herhjemme. Kontrolleret afbrænding har i mange år i begrænset omfang været anvendt i Hanstholm Vildtreservat til foryngelse af dværgbuske på især klithederne.

Kontrolleret afbrænding vil blive brugt som naturgenopretningstiltag både i nuværende lysåbne og i skovene/den bevoksede natur i naturnationalparken. Tiltaget kan anvendes i forskellig skala: fra enkelttræer op til større arealer med skov og/eller lysåben natur. Formålene kan være flere: at skade træer for at skabe dødt eller døende ved, at fjerne/afsvide buske og græs for at forynge og skabe dynamik, at fjerne opvækst og frøpuljer af uønskede træarter, at fjerne næringsstoffer som er bundet i førnelaget og at skabe brændt dødt ved som levested for visse specialiserede arter af svampe og insekter.

3.9 Forventede klimaeffekter

I Naturnationalpark Hanstholm er de skovbevoksede arealer på ca. 1.087 ha kendetegnet ved en dominans af nåletræer. Nåletræerne udgøres overvejende af skovfyr (ca. 267 ha), ædelgran (ca. 115 ha) og sitkagran (ca. 259 ha) som er en oversøiske træart. Forventningen er, at hovedparten af de oversøiske træarter udfases hen over en periode på op til 25 år, samt at der i de øvrige bevoksninger gennemføres strukturfældninger for at skabe lys og variation. En sådan indsats i forhold til naturgenopretning i Naturnationalpark Hanstholm må forventes at bidrage til et mindsket nettooptag af CO₂ på især den korte bane. Det er derudover Naturstyrelsens vurdering, at Naturnationalpark Hanstholm, for så vidt angår naturgenopretning med udfasning af dels oversøiske træarter og strukturfældninger, befinder sig i den lave ende sammenlignet med de øvrige udpegede naturnationalparker.

Der er i Naturnationalpark Hanstholm endvidere planlagt en række indsatser for at fremme den naturlige hydrologi i området. Der er helt overvejende tale om indsatser som består i at nedlægge eksisterende grøfter suppleret med restaurering og etablering af enkelte vandhuller. Der er i Naturnationalpark Hanstholm gennemgående tale om ikke tørveholdige jorde med begrænset potentiale for CO₂-reduktion.

En fjerdedel af Naturnationalpark Hanstholm er i dag skovbevokset. Skovene optager CO₂ fra atmosfæren og lagrer kulstof i træernes ved. De skovbevoksede arealer udgør, inklusiv jordbund og tørv i skoven det største naturlige kulstoflager i naturnationalparken. Lageret på de skovbevoksede arealer fordeler sig på fem forskellige puljer: Levende overjordisk biomasse, levende underjordisk biomasse (træernes rødder), dødt ved, jordbundens lag af uomsat organisk materiale og mineraljordens indhold af organisk materiale. Det er særligt ændringer i skovens levende biomasse, altså træernes rødder, stammer, grene mm, der har betydning for, om der er et nettooptag eller nettoafgivelse i forbindelse med etableringen af naturnationalparken.

Sammenlignet med en fortsat naturnær skovdrift i området må det forventes, at etableringen af naturnationalparken både på lang og kort sigt har en negativ effekt på områdets optag af CO₂. Når der ryddes arealer til lysåben natur, reduceres skovens kulstoflager, ligesom naturlig hydrologi, græsning m.m. samlet set påvirker skovens tilvækst. Dermed er der en negativ påvirkning i forhold til evnen i skovens levende biomasse til at optage CO₂. Efter naturgenopretningen er gennemført, vil CO₂ optaget igen stige i den levende biomasse, herunder træer og krat, der vokser naturligt frem.

På lang sigt (100 år) opnår skoven en modenhed, hvor nettooptaget af CO₂ bevæger sig mod 0, fordi træer dør og nedbrydes i samme tempo, som skoven vokser. Til sammenligning vil der ved en fortsat skovdrift være et mere eller mindre stabilt nettooptag af CO₂ over hele perioden. Dette skyldes først og fremmest de substitutionseffekter, der er forbundet med produktionen af træbaserede produkter. Substitutionseffekten angiver størrelsen af de undgåede udledninger i andre sektorer, når klimatunge materialer som f.eks. stål, beton, aluminium mv. erstattes af bæredygtigt produceret træ, der er et klimavenligt alternativ.

Det kan derudover bemærkes, at i Københavns Universitets klimafremskrivningsrapport fra 2022²³ for drivhusgasregnskab for danske skove er vurderingen, at udlæg af urørt skov i nåle-skovsdominerede områder, hvor der alt andet lige vil være større behov for naturgenopretningstiltag (det vil sige flere lysninger, veteranisering, udfasning af oversøiske træarter og skovgræsning og genopretning), vil resultere i en væsentlig større negativ klimaeffekt på den korte bane (2020 – 2030) sammenlignet med udlæg af urørt skov i områder domineret af løvtræer. Dette understøttes af den nye beregningsmodel anvendt i København Universitets klimafremskrivningsrapport for 2024²⁴.

²³ Johannsen, V.K., Nord-Larsen, T. & Bentsen, N.S. (2022). Opdatering af skovfremskrivning: Forventet drivhusgasregnskab for de danske skove 2020-2050. IGN Rapport, februar 2022. Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet, Frederiksberg. 99 s. ill.

²⁴ https://static-curis.ku.dk/portal/files/392914977/Forest_carbon_pool_projections_2024_web.pdf

4. Forvaltningsplan

4.1 Udviklingsmål

Naturnationalpark Hanstholm har ikke et fast defineret udviklingsmål for naturens tilstand, da udviklingsmålet er, at naturen og de naturlige processer skal have friere udfoldelsesmuligheder og kunne udvikle sig mere dynamisk. Naturen kan dermed løbende ændre sig og blive mere varieret. Naturnationalpark Hanstholm har forudsætning for en vildere og dynamisk natur, der kan bidrage til øget biodiversitet. Det er således et udviklingsmål, at området generelt vil udvikle sig til en varieret natur, hvor skarpe grænser mellem skov og lysåben natur udvikles. Desuden skal forvaltningen understøtte målsætningerne i de gældende Natura 2000-planer. Der vil være et naturligt græsningstryk – af både "browsere" og "græssere". Græsningen vil foregå som helårsgræsning som udgangspunkt uden støttefodring, men vil variere i intensitet både geografisk og tidsmæssigt. Denne græsning vil være medvirkende til opbygning af en varieret skovstruktur og skabe varierede overgangszoner mellem lysåben og mere skygget natur. Naturen i naturnationalparken vil i højere grad være præget af fugtige områder, da den naturlige hydrologi søges genoprettet. Der vil komme meget mere dødt ved. Der vil således blive skabt en lang række forskellige biotoper, der kan udgøre levesteder for en varieret flora og fauna.

I Naturnationalpark Hanstholm vil kultur- og fortidsminderne fortsat være bevarede, og der vil være rige muligheder for, at befolkningen kan opleve en rig og varieret natur.

4.2 Principper for forvaltning af dyr, der kan passere ind og ud af naturnationalparken

Der bliver ikke afholdt kommerciel rekreativ jagt i naturnationalparkerne. Men der kan foretages både bestandsregulering og adfærdsregulering af krondyr og dådyr. De naturligt forekommende hjortearter (rådyr, dådyr og krondyr) forvaltes i princippet så lidt som muligt – inden for gældende lovgivning. Hjortearter, der kan forlade indhegningen fodres ikke.

Krondyr og dådyr vil i området være de mest betydningsfulde hjortearter og vil ligesom rådyr kunne passere uhindret ind og ud af naturnationalparken. Udvikler bestandene af hjorte sig uhensigtsmæssigt i forhold til det samlede græsningstryk i området, herunder navnlig græsning i et ikke acceptabelt omfang på privatejede landbrugsarealer uden for naturnationalparken, vil der være mulighed for at gennemføre en bestandsregulering på tilgrænsende arealer forvaltet af Naturstyrelsen. I det omfang denne øgede bestandsregulering ikke er i stand til at holde markskaderne på et acceptabelt niveau, kan det vælges at foretage yderligere bestands- og adfærdsregulering inde i hele eller dele af naturnationalparkerne. Bestandsregulering kan her bruges som en målrettet forstyrrelse på udvalgte steder. Ådsler efterlades til fremme af biodiversiteten, hvor det er foreneligt med de veterinære regler, b.l.a., undersøges muligheder for anlæg af kadaverpladser. Ved omfattende bestandsreguleringer af hjortearter kan de regulerede dyr blive solgt og anvendt til konsum.

Invasive arter af pattedyr kan bekæmpes efter gældende regler og forvaltningsplaner.

4.3 Principper for forvaltning af dyr udsat i naturnationalparken

Generelt

I Naturnationalpark Hanstholm er hensynet til dyrevelfærden i forvaltningen af de store pattedyr bag hegn afgørende. Dyrene skal leve med begrænset menneskelig indgriben, og forventningen er, at de derved bevarer så meget som muligt af deres naturlige adfærd. Hvis enkelte dyr udviser opsøgende eller aggressiv adfærd, fjernes eller aflives disse. Der iværksættes en fokuseret formidlingsindsats for at sikre en hensigtsmæssig adfærd hos brugerne af arealerne. Derudover udarbejdes der, senest to år efter at dyrene er sat ud, en særskilt evaluering af velfærden for de store planteædende pattedyr, hvilket vil fungere som et supplement til det løbende tilsyn med dyrene.

For at store planteædende pattedyr fremmer økosystemer med høj biodiversitet er det vigtigt at bestanden af de enkelte arter reguleres så tæt som muligt efter naturlige mekanismer. I naturlige økosystemer reguleres de største arter i højere grad af fødetilgængelighed, hvorimod mindre arter vil være mere reguleret af rovdyr.

I naturnationalparken forvaltes dyrene så lidt som muligt. Som udgangspunkt støttedres ikke. Støttefodring begrænses til de situationer, hvor det ikke er muligt at afhjælpe fødemangel ved f.eks. bestandsreduktion eller ved at flytte dyrene. Det sikres ligeledes, at der altid er adgang til vand – også i perioder med tørke eller hård frost.

Målsætningen er, via en proaktiv bestandsregulering, at sikre en dyretæthed der er lav nok til at de store planteædere ikke bliver udfordret på dyrevelfærden på grund af fødemangel. De store planteædende pattedyr forvaltes så ekstensivt som muligt inden for rammerne af den eksisterende lovgivning på veterinærområdet med henblik på, at dyrene kan udføre deres nøglefunktioner i økosystemet.

Tilsyn

Naturstyrelsen sikrer, at der i naturnationalparken føres et proaktivt tilsyn med dyrene, og at der er de rette faglige kompetencer tilstede for at tilse dyrene, herunder tilknyttet rådgivende privatpraktiserende dyrlæger, så der gennemføres løbende tilsyn og udarbejdes skriftlige dyrlægerapporter. Naturstyrelsen har udarbejdet retningslinjer for dyrevelfærd og udviklet et arts-specifikt velfærdsvurderingssystem, der anvendes i den daglige forvaltning af egne dyr på statens arealer. Retningslinjerne og velfærdssystemet sikrer, at der føres et proaktivt tilsyn med dyrene, hvor der registreres huld, adfærd, sundhed samt tilgængelig føderessource. Retningslinjerne omfatter ligeledes vurdering af dyrenes fødegrundlag på alle årstider, hvor der tages højde for fødegrundlaget både generelt og i definerede risikoperioder, som eksempelvis tørke, hård frost, snedække og ved evt. fødsler.

Det er hensigten, at tilsynet med de store planteædende pattedyr skal ske på bestandsniveau. Fastlæggelse af vilkår om tilsyn på bestandsniveau vil ske på baggrund af dispensationer fra de respektive myndigheder. For at sikre at dyrevelfærden i naturnationalparkerne er i orden, har regeringen besluttet, at dispensationsmuligheden i dyrevelfærdsloven skal evalueres efter, at de første naturnationalparker med en dispensation er åbnet. I risikoperioder (bl.a. hård frost og længevarende tørke) intensiveres tilsynet med dyrene. Den nærmere håndtering af krav til øremærkning afklares i dialog med Fødevarestyrelsen.

Dyrene i Naturnationalpark Hanstholm er under det lovpligtige tilsyn, bl.a. for at sikre dyrenes sundhed og velfærd og herunder også for at leve op til anmeldepligten for alvorlige husdyrsygdomme (bl.a. mund- og klovsyge, kogalskab og bluetongue), og for at kunne iværksætte hurtig og effektiv bekæmpelse af sygdomme, primært ved udtagning af syge dyr. Naturstyrelsen ønsker at håndtere dyrene så lidt som muligt for ikke at vænne dyrene til kontakt med mennesker. Som udgangspunkt foretages derfor ikke behandling af dyrene (f.eks. ivermectin-præparater mod indvoldsorm), hvor dyrene i stedet fjernes eller aflives, hvis der konstateres problemer i forhold til de enkelte individers sundhed og trivsel. Baggrunden for dette er at visse præparater vil kunne påvirke den insekt-biodiversitet, som ønskes opretholdt og gerne forøget.

Beredskabsplan

Med henblik på sikring af dyrevelfærden udarbejdes en beredskabsplan for håndtering af dyrene i særligt kritiske situationer. De tiltag, der kan indgå i en beredskabsplan, er beskrevet i faktaboksen nedenfor. I forbindelse med udarbejdelse af beredskabsplanen vil de beskrevne tiltag blive konkretiseret yderligere. Velfærdsvurderingssystem, retningslinjer og den konkrete plan for dyrevelfærden i naturnationalparken, herunder beredskabsplanen, vil indgå i ansøgningen til Fødevarestyrelsen om dispensation fra relevante bestemmelser i Dyrevelfærdsloven.

Bestandstætheder og bestandsregulering

I opstarten vil bestandene af de store pattedyr være forholdsvis små, og behovet for reduktion eller indgriben vil være knyttet til konkrete sygdomstilfælde eller skader på dyrene. Overvågningssystemet til bedømmelse af dyrenes velfærdstilstand og det hyppige tilsyn med dyrene skal sikre, at fødegrundlaget i området kan understøtte de voksende bestande.

Reduktion af bestandene vil kunne ske på forskellig vis afhængigt af dyrearten og baggrunden. På baggrund af den løbende overvågning af udviklingen i naturen vurderes det, om afgrænsningen fungerer hensigtsmæssigt, og om dyrenes velfærd er tilgodeset i forhold til floksammensætningen. Hvis ikke, kan der justeres i den relative sammensætning af de store planteædende pattedyr. Hvis græsningstrykket bliver for højt og/eller velfærdstilstanden vigende, kan der ligeledes udtages enkelt dyr.

Områdets bæreevne vurderes årligt efter vækstsæsonen eller under ekstreme vejrforhold (tørke eller meget våde forhold) på baggrund af vurdering af bestandsstørrelse, tilgængelig fødemængde og gennemsnitlig ernæringstilstand. Hvis områdets bæreevne vurderes til ikke at kunne sikre mod dårligt huld, grundet fødemangel i løbet af vinteren, reguleres bestandsstørrelsen herefter markant (for krondyrs vedkommende i henhold til gældende jagtlovgivning) – **inden** områdets bæreevne overstiges, og der opstår udfordringer med fødemangel. Ved bestandsreduktionen tilstræbes etablering af en naturlig køns- og alderssammensætning, og reduktionen bør tage udgangspunkt i de naturlige selektionsprocesser og bestandenes dyrevelfærd. Der kan også udtages dyr til anvendelse i andre naturprojekter. Bestandsreduktioner og tilføjelse af individer bør have et omfang der understøtter naturlige fluktuationer i bestandsstørrelse, således at naturtypernes regenerationsmuligheder i perioder fremmes. En sådan forvaltning vil bidrage til et over tid vekslende browser-græsningstryk, svarende til hvad der ville være naturligt i et skovgræsnings-økosystem.

Tabel 3.1 i afsnit 3.2.2 angiver et scenarie forhold til bestandsstørrelser og græsningstryk. Scenariet er baseret på et estimeret samlet græsningstryk på 40 kg dyr/ha. Dette græsnings-

Beredskabsplan

Følgende tiltag – ud over bestandsregulering og flytning af dyr – kan bringes i spil og eventuelt anvendes simultant:

- Etablering af mindre frahegninger på 1-3 ha, som kan åbnes i perioder med særlig fødemangel. Frahegningerne flyttes med f.eks. 5-7 års mellemrum og kan dermed skabe en strukturel variation med forskellige tilgroningsstadier.
- Fældning af træer, hvor dyrene vil kunne æde knopper, kviste, bark mv. Træerne vil efterlades og dermed skabe mere dødt ved i skovbunden.
- Etablering af aflastningsarealer uden for naturnationalparken. Under helt særlige forhold vil dyrene i en kortere periode kunne sluses ud på disse arealer.
- Støttefodring.

tryk er sat relativt lavt, i forhold til den nyeste litteratur om anbefalet græsningstryk i naturområder – se f.eks. Fløjgaard et al 2022²⁵. Baggrunden for at sigte mod den lave ende er, at store dele af jordbunden i naturnationalparken er næringsfattig, og at mængden af føde pr arealenhed gennemsnitligt er lavere end i mere næringsrige områder.

Græsningstrykket og browser/græsser fordelingen skal nøje følges i de første år, hvor bestandene udvikler sig, og erfaringerne fra denne overvågning skal bruges til en justering mellem browsere og græssere og en evt. reduktion af bestandene af de store pattedyr. Det er muligt, at områdets bæreevne på langt sigt kan ligge højere end 40 kg/ha.

Stabile bestande er ikke et mål i sig selv, idet fluktuationer i bestandsstørrelser og sammensætninger har vigtig indvirkning på biodiversiteten.

Ådsler

I henhold til gældende lovgivning skal ådsler af de store planteædende pattedyr indsamles og bortskaffes efter reglerne om animalske biprodukter. Muligheder for anlæg af kadaverpladser, eller mulighed for at efterlade hjortearter, hvor de dør, for at tilgodese den naturlige fauna, der er tilknyttet ådsler, undersøges i samarbejde med veterinærmyndighederne.

Heste

Der etableres en bestand af reproducerende heste, som får mulighed for at leve i familiegupper mv. Der vil være heste både i det store hegn og i det mindre hegn på ca. 300 ha med reproducerende kvæg ved Nors sø. Den samlede bestand i hele naturnationalparken vurderes på sigt at blive på ca. 250 heste. Fra starten udsættes forventeligt 50 -100 heste der lever i forskellige sociale grupper. I løbet af en årrække vil hovedparten af hestene således være født og opvokset i naturnationalparken, og får derved de bedste forudsætninger for at tilpasse sig livet i områdets natur. Der vil i forvaltningen af hestebestanden blive holdt øje med forhold knyttet til risiko for indavl og andre dyreetiske aspekter. For at sikre en passende genetisk variation i bestanden kan der fjernes og tilføres nye heste.

Kvæg

Det langsigtede mål er at etablere en reproducerende bestand af kvæg i hele naturnationalparken, så løsningen med de to adskilte kvægbestande ophører. En forøgelse af kvægbestanden sker inden for de rammer der sættes af den tilgængelige fødemængde i områderne. Som det er tilfældet for hestene, vil der løbende kunne fjernes og tilføres nye individer, eksempelvis for at sikre en passende genetisk variation.

Europæisk bison

Etablering af en reproducerende bestand af Europæisk bison kan være et langsigtet mål. Der udsættes ikke europæisk bison i forbindelse med naturnationalparkens etablering, men det kan ske, hvis Naturstyrelsen senere vurderer grundlaget for dette er til stede. Der vil i givet fald løbende kunne fjernes og tilføres nye individer, eksempelvis for at sikre en passende genetisk variation.

²⁵ Fløjgaard C, Pedersen PBM, Sandom CJ, Svenning J-C & Ejrnæs R (2022) Exploring a natural baseline for large-herbivore biomass in ecological restoration. *Journal of Applied Ecology*, 59, 18– 24. <https://doi.org/10.1111/1365-2664.14047>

4.4 Principper for forvaltning af friluftsliv og rekreative faciliteter

Naturnationalpark Hanstholm skal udover det primære formål at styrke biodiversiteten og natu-rens vilkår også give rigere naturoplevelser for de mange turister og andre besøgende, der ef-terspørger den vildere naturoplevelse.

Formidling

Der vil blive lagt vægt på naturformidling gennem friluftsfaciliteter, skiltning, online naturformid-ling og Naturstyrelsens medarbejdere, hvor sidstnævnte vil bidrage til at besvare spørgsmål og formidle arealerne for de besøgende. Der vil desuden i relevant omfang blive rakt ud til tu-ristorganisationer, frivillige m.fl. vedr. samarbejder om formidling af arealerne og indretning af friluftsfaciliteterne. Målet er bl.a. at give de besøgende inspiration til, hvad man kan opleve i naturnationalparken og hvor, og at give gode råd til besøgende om, hvordan man kan færdes på en sikker måde blandt de store planteædende pattedyr. Desuden er målet at informere be-vægelseshæmmede om, hvor man som dårligt gående, brugere med barne- og klapvogne, kø-restolsbruger o.a. kan færdes.

Færdsel

Ved færdsel i naturnationalparker færdes man efter de samme regler som for færdsel på øv-rige statsejede naturarealer. Færdsel sker på eget ansvar, jf. naturbeskyttelseslovens §§ 22-26. Dette fritager ikke grundejeren for erstatningsansvar efter de almindelige erstatningsretlige regler. Der vil således skulle ske en konkret vurdering af, om f.eks. grundejeren i forbindelse med en ulykke må anses for at have handlet ansvarspådragende, og om der i øvrigt er den fornødne sammenhæng mellem grundejerens adfærd og skaden, og dermed om der skal ud-betales erstatning til den tilskadekomne. Der skal også ske en vurdering af, om en gæst har foretaget en handling, som har været medvirkende til skaden, f.eks. om man har fulgt færd-selslovens regler om at gå og cykle eller reglerne for ansattes handlinger. Sådanne spørgsmål skal afgøres af domstolene.

De overordnede rammer for befolkningens færdsel på Naturstyrelsens arealer vil være uænd-rede for de områder, som Naturnationalpark Hanstholm omfatter, som det fremgår af styrel-sens hjemmeside²⁶. Langt hovedparten af de nuværende friluftsmæssige aktiviteter (f.eks. vandreture, cykling, løb og overnatning) vil kunne fortsætte uændret. Dog vil hensynet til de store planteædende pattedyr og det forhold, at der efterhånden kan indfinde sig yderligere na-turkvaliteter, kunne påvirke, hvilke tilladelser der kan gives til tilladelseskrevende aktiviteter. Placeringen af faciliteter vil ske på en måde, hvor der tages de nødvendige naturhensyn, hen-syn til de store planteædende pattedyr mv. og borgernes oplevelsesmuligheder, f.eks. gennem placering af låger, færister m.v., som er åbne for offentlighedens adgang. I tilfælde, hvor det bli-ver nødvendigt at flytte nogle konkrete faciliteter, eller der gives afslag på aktivitet, vil der blive arbejdet efter i stedet at tilbyde andre arealer til aktiviteter eller placering af faciliteter.

Tilladelseskrevende aktiviteter

Da der skal ske en konkret vurdering af den enkelte aktivitet, som kræver tilladelse fra Natur-styrelsen, herunder en afvejning mod de øvrige hensyn i naturbeskyttelseslovens formål, kan der ikke gives konkret retning for, hvorledes friluftslivet vil udvikle sig. F.eks. vil nogle aktivite-ter blive påvirket af tilstedeværelsen af hegnet, af dyrene eller hvis der indfinder sig yderligere forstyrrelsesfølsomme naturtyper og/eller arter. Naturstyrelsen vil efter behov afsøge mulighe-derne for alternative placeringer, f.eks. uden for hegnet og naturligvis på øvrige statsejede are-aler og i løbende dialog med ansøgerne.

²⁶ <https://naturstyrelsen.dk/regler-og-tilladelser>

Friluftsfaciliteter

I forbindelse med etableringen af naturnationalparken lægges særligt vægt på sikringen af en infrastruktur, som retter sig mod de forskellige brugergrupper, og som sikrer at der bl.a. etableres stier, så gående, cyklister og ryttere kan færdes rundt i naturnationalparken, og at der er gode forbindelser rundt om/uden for naturnationalparken. Samtidig skal infrastrukturen understøtte, at de besøgende kan bevæge sig uden om arealer med sårbar natur og faunalommer, hvor dyrene skal have mulighed for ro. For de konkrete faciliteter, skiltning og formidling mv. vil der også blive taget hensyn til bevægelseshæmmede i det omfang, det er muligt inden for de naturlige og økonomiske rammer – i samarbejde med lokale organisationer.

Faciliteter og områder særligt rettet mod brugerne plejes/vedligeholdes. Det kan afhængig af de konkrete forhold f.eks. dreje sig om slåning, maling af træværk, rydning af opvækst, fældning/beskæring af farlige træer omkring opholdsarealer samt rydning af væltede træer over stier og veje mv. På længere sigt skal det vurderes, om de græssende dyr kan reducere behovet for mekanisk slåning langs stier og grusveje af hensyn til fremkommelighed.

Der vil løbende kunne ske tilpasning af infrastruktur og faciliteter for at understøtte en hensigtsmæssig friluftsmæssig benyttelse af naturnationalparken. Der kan eksempelvis opstå behov for sløjfning af vej- eller stistrækninger, hvor det godtgøres, at særlige naturhensyn, eller hvor vigtige opholdssteder for de græssende dyr forstyrres. Også retableringen af de hydrologiske forhold kan betyde, at det nogle steder kan blive nødvendigt at flytte eller nedlægge vej- eller stistrækninger.

Naturnationalpark Hanstholm vil også på længere sigt primært give mulighed for at opleve Danmarks største vildmark. Friluftsforvaltningen på lang sigt bygger fortsat på princippet om at hele vildtreservatet friholdes for faciliteter og organiserede aktiviteter. Muligheden for på afstand at opleve vildtreservatet forbedres dog markant gennem etablering af nye faciliteter i reservatets vestlige del langs kystvejen, skrænterne nord og syd for reservatet ved hhv. Brunbjerg og høje Vilsbøl, udsigtstårn langs nordlige kant af lave Vilsbøl og langs vestkanten af Tved Plantage, hvor udsigtspunkterne udbygges.

Friluftsfaciliteter vil stadig være koncentreret omkring de tre indgange til naturnationalparken i Tved Klitplantage, ligesom der vil være friluftsmuligheder i begge plantager. Der kan løbende ske en justering af infrastruktur og friluftsfaciliteter i takt med, at der opnås erfaringer med den friluftsmæssige benyttelse af området.

4.5 Principper for forvaltning af faciliteter og aktiviteter på tilstødende arealer

De aktiviteter, der konkret vurderes at kunne påvirke forholdene for de store planteædende pattedyr, eller hvor de nuværende brugere af naturnationalparkområdet bliver begrænset i deres udfoldelse, søges henvist til de øvrige statsejede naturarealer i landsdelen eller andre af Naturstyrelsens arealer.

Som omtalt i afsnit 4.4 vil der blive iværksat en række tiltag på de tilstødende statsejede arealer med henblik på at virke både som alternative arealer til de besøgende i naturnationalparken, men også for at gøre brugen af de omkringliggende arealer endnu mere attraktive, og dermed reducere aktiviteter i naturnationalparken, der kan virke forstyrrende for følsomme naturtyper eller arter. Dette indebærer behov for en generel forståelse for, at der afvikles flere aktiviteter i de øvrige dele af Thy eller andre af Naturstyrelsens arealer.

I den fortsatte forvaltning af hele Naturnationalpark Hanstholm vil det løbende blive vurderet i hvilket omfang, der kan være behov for udvikling af yderligere tiltag – herunder eksempelvis

friluftsfaciliteter. Inden en iværksættelse af sådanne tiltag vil de blive drøftet med den lokale bestyrelse og herunder om nødvendigt en revision af den eksisterende zoneringsplan for friluftslivet.

4.6 Principper for forvaltning af naturgenopretningstiltag

Målet med Naturnationalpark Hanstholm er inden for store sammenhængende områder at lade de naturlige dynamikker udfolde sig mest muligt, og fremme og understøtte biodiversiteten inden for rammerne af de i afsnit 4.1 beskrevne udviklingsmål. Generelt sigtes der efter at opnå en tilstand, hvor der er mindst muligt behov for aktiv naturforvaltning. Dog vil opsyn med og vedligehold af hegninger med store græssende pattedyr kræve løbende vedligehold, ligesom det f.eks. kan blive nødvendigt at bekæmpe invasive arter, sikre mængden af dødt ved og fremme og udvikle de naturlige hydrologiske forhold. Forvaltningen af naturnationalparken skal medvirke til gennemførelse af Natura 2000-planens målsætninger. Derfor kan der være behov for at gennemføre målrettet naturforvaltning mhp. at sikre habitatnatur og -arter. Samme overvejelser kan gøre sig gældende for at sikre sårbare rødlistede arter og for at fremme biodiversitet. Endelig vil der også fremadrettet være behov for at sikre tilgængelighed for borgerne, samt pleje f.eks. fortidsminder og kulturarv.

Skovbevoksede arealer

I etablerings- og overgangsfasen jf. afsnit 3.7 reduceres andelen af træarter, der ikke er hjemmehørende i Europa, markant. Invasive plantearter bekæmpes bredt. Der foretages biodiversitetsfremmende tiltag i form af strukturfældning samt skabelse af svækkede træer og dødt ved. Herved skabes et mere mosaikpræget og stedvis mere lysåbent landskab som grundlag for udviklingen af de naturlige dynamikker på den enkelte lokalitet.

Bevoksninger med lærk eller andre europæiske nåletræer fældes på en måde, så enkelte af træerne samt overstandere og hjemmehørende arter af buske og træer bevares. Hvis der opstår selvsåning af uønskede arter som for eksempel sitkagran, contortafyr, rødeg og tsuga kan det fortsat fjernes.

Generelt vil fældninger til dødt ved eller hugst og salg af træ følge de overordnede retningslinjer for forvaltning af urørt skov. Det er også beskrevet nærmere i afsnit [3.7](#).

Forekomsten af invasive arter fra den officielle danske liste bliver løbende overvåget, og ved behov vil en evt. aktiv bekæmpelse blive udført i naturnationalparken. Nationale handleplaner for bekæmpelse af invasive arter samt Naturstyrelsens retningslinjer for invasive arter vil blive fulgt i naturnationalparken.

Stående og liggende dødt ved skabt i etableringsfasen har en begrænset levetid som medie for den biologiske mangfoldighed. På baggrund af den løbende overvågning af biodiversiteten følges også tilgangen af dødt ved. I det omfang, tilgangen falder markant over en længere periode, kan der iværksættes tiltag, som fremmer forekomsten af dødt ved – som f.eks. yderligere strukturfældning, veteranisering, brand og genopretning af naturlig hydrologi.

Lysåbne naturarealer

Sårbare naturarealer, herunder området moser, øvrige § 3-beskyttede arealer og lysåben habitatnatur kan være truet af tilgroning. Denne problemstilling kan blive særlig relevant i de første år efter etableringen af naturnationalparken, indtil bestandene af græssende dyr har effekt. Særligt spredning af oversøiske træarter som sitkagran og contortafyr på de lysåbne naturtyper kan blive et problem, og her kan nedskæring/fjernelse af disse træer blive aktuel over en længere periode. Ligeledes kan velkendte tiltag som f.eks. slåning, høstning, afskrælning, opgravning/nedgravning mm. blive nødvendige, hvis invasive arter (eller arter, der optræder invasivt) truer biodiversiteten, habitatnatur og de særlige sjældne arter. På tidligere agerjorde eller

naturarealer, der gennem tiden er blevet eller fortsat udsættes for menneskeskabte påvirkninger (såsom næringsstofberigelse), og som begrænser biodiversitetsudviklingspotentialet eller skader naturværdierne, kan der ligeledes blive behov for yderligere tiltag ud over etableringsfasen, f.eks. "udpining" ved høst og fraførsel af afgrøder, for dermed at fjerne næringsstoffer.

Hjemmehørende arter af rovdyr reguleres som udgangspunkt ikke. Naturstyrelsen kan gennemføre regulering af ræv i vildtreservatet hvis det vurderes nødvendigt af hensyn til sårbare, internationalt beskyttede ynglefugle.

Formidling

I forbindelse med de konkrete naturgenopretningstiltag på arealerne vil der her blive informeret på plancher/klapskilte. Denne helt lokale formidling suppleres med opslag på sociale medieplatforme hos Naturstyrelsen om konkrete typer af projekter, lokale pressemeddelelser og nyheder på naturnationalparkens hjemmeside.

4.6.1 Principper for forvaltning af vandmiljøet

Genopretning af naturlig hydrologi er højt prioriteret inden for naturnationalparken og anbefales også fra videnskabelig side overalt, hvor det er praktisk, teknisk og naboretligt muligt, og hvor helt specifikke naturhensyn ikke taler imod det. Som udgangspunkt vil der være tale om at arbejde for naturområder med mere naturlige vandstandssvingninger. Rækkefølgen for indsatsen prioriteres i øvrigt med henblik på at opnå størst mulig positiv effekt på biodiversiteten dvs. arter og naturtyper som har gavn af forbedrede hydrologiske forhold og i særdeleshed at få lukket grøfter, som har gennembrudt naturlige terræntærskler.

I forbindelse med afsøgning af mulige genopretningsprojekter iagttages hensyn til påvirkning af naboarealer, infrastruktur og andre tekniske anlæg i medfør af vandløbsloven. Derudover kan der være behov for at sikre vandaflledning på udvalgte lokaliteter og strækninger af hensyn til beskyttelse af fortidsminder og i særlige tilfælde friluftslivet, hvor det ikke er muligt at omlægge ruter eller flytte faciliteter.

Med naturnationalparkens beliggenhed vil der være ganske få forpligtelser ift. vandløbsvedligeholdelse og vandaflledning til/fra naboarealer.

Generelt gælder at vandløbskvaliteten skal afspejle uberørte forhold med en naturlig afstrømning og dynamik.

4.7 Principper for forvaltning af fredede og beskyttede fortidsminder

Det følger af museumslovens formål, at kulturarv og naturarv i Danmark skal sikres, og at loven skal sikre varetagelsen af opgaver, der vedrører fortidsminder og sten- og jorddiger. Det betyder, at det ikke er tilladt at foretage ændring i tilstanden af fortidsminder og sten- og jorddiger. For Naturstyrelsens arealer gælder, at alle sten- og jorddiger er omfattet af beskyttelse.

Græsningsskov vurderes generelt at kunne være positivt i forhold til synlighed for fortidsminder og sten- og jorddiger. En lokal kraftig påvirkning fra store dyr kan dog skade diger og fortidsminder.

Naturstyrelsen har plejepligt på fredede fortidsminder omfattet af museumsloven. Det betyder, at vegetationsplejen i omfang og karakter som minimum skal sikre, at vegetationen ikke nedbryder fortidsmindet, men så vidt muligt modvirker dette. Samtidig skal plejen sikre, at fortidsmindet fremtræder synligt.

For så vidt angår urørt skov på Naturstyrelsens arealer er der i samarbejde med Slots- og Kulturstyrelsen fastsat retningslinjer for plejepligten for større fladedækkende fortidsminder i disse områder.

For at sikre fortidsmindeinteresserne vil det være nødvendigt at gennemføre løbende overvågning. Overvågningen skal sikre, at skader på fortidsminder eller diger erkendes og håndteres så tidligt, at der ikke opstår uoprettelig skade på eksisterende fortidsminder og sten- og jorddiger. Den løbende monitoring skal samtidig danne basis for at kunne regulere dyrs adfærd med henblik på at skader fremadrettet undgås mest muligt samt være afsæt for at kunne iværksætte nødvendige aktioner ved opståede skader.

Der udvises særlig opmærksomhed ved alle fredede fortidsminder. Generelt kan naturlig hydrologi forenes med tilstedeværelsen af fortidsminder, men der må ikke ske hydrologiske ændringer, der påvirker fredede fortidsminder uden forudgående dispensation efter Museumslovens § 29e. Tilsvarende skal alle fysiske ændringer knyttet til ændret hydrologi indenfor 100 m beskyttelseslinjen af fredede fortidsminder have ansøgt dispensation efter Naturbeskyttelseslovens § 18. Det kan eksempelvis være anlæg af nye vandhuller, udvidelser af eksisterende eller skabelse af nye vandflader ved en hævnning af vandstanden i et område. Overvågningen skal sikre, at der kan iværksættes nødvendige aktioner løbende, hvis fortidsminder eller diger påvirkes ved hydrologiske forandringer.

I forbindelse med eventuelle jordarbejder i projektet skal den skjulte kulturarv sikres gennem forudgående arkæologiske undersøgelser.

De fredede fortidsminder plejes løbende jævnfør Museumslovens plejepligt og ud fra principperne i Naturstyrelsens fortidsmindepolitik. Dette forhold indarbejdes i Naturstyrelsens plejeplaner for de konkrete fortidsminder.

De eksisterende fortidsminder skal bevares og sikres mod uhensigtsmæssige påvirkninger af både dyr og mennesker. Til sikring heraf gennemgås fortidsminder og diger systematisk løbende med henblik på at observere og registrere eventuelt slid og skader. Antager sliddet efter græssende dyrs etablerede opholdssteder eller færdselsårer et væsentligt omfang, kan det blive nødvendigt at sikre de pågældende fortidsminder eller diger mod egentlige skader. Det kan i givet fald ske med tiltag i form af udlægning af trækroner eller anden fysisk hindring, herunder frahegning. Tilsvarende kan det blive nødvendigt at regulere dyrenes færdsel i områder, hvor deres vandringer medfører særlige slidtagere på fortidsminderne eller digerne. Resultaterne af den løbende monitoring vurderes i tæt samarbejde med Slots- og Kulturstyrelsen.

4.8 Principper for forvaltning af trafiksikkerhed

Der vil med udgangspunkt i den udarbejdede trafiksikkerhedsrevision (se afsnit 3.5) i samarbejde med de berørte myndigheder (Vejdirektoratet, politi og kommune) blive gennemført en evaluering af effekten og konsekvenserne af de gennemførte trafiksikkerhedsmæssige foranstaltninger herunder behovet for tilpasninger og justeringer. Der planlægges gennemført en evaluering af trafiksikkerheden omkring et år efter ibrugtagning af naturnationalparken.

4.9 Principper for overvågning af udviklingen i området

Udviklingen i forhold til natur, friluftsliv og turisme, fredet eller beskyttet kulturarv samt dyrevelfærdsmæssige forhold i Naturnationalpark Hanstholm vil løbende blive monitoreret og vurderet. Hvert 4. - 6. år vil der blive udarbejdet en redegørelse for udviklingen i naturnationalparken, der vil være baseret på bl.a. oplysninger hidrørende fra den løbende monitoring, hvilket fremgår af lovbemærkningerne til lovforslag om etablering af naturnationalparker. Offentligheden og berørte myndigheder vil blive inddraget i forbindelse med udarbejdelsen af redegørelsen i

det omfang, dette efter Naturstyrelsens vurdering skønnes relevant. Redegørelsen vil blive drøftet med den lokale bestyrelse inden den sendes til miljøministeren.

Den løbende monitoring samt den 4-6-årige redegørelse af udviklingen vil kunne indgå i grundlaget for vurderingen af resultaterne af gennemførte tiltag samt behovet for evt. tilpasninger af forvaltningen i den enkelte naturnationalpark, jf. lovbemærkningerne til lovforslag om etablering af naturnationalparker

Der er, med ophæng i de afsatte midler til forskning og overvågning i naturnationalparkerne, udviklet monitoringsprogrammer til både baselineregistrering og løbende monitoring i naturnationalparkerne. Monitoringsprogrammerne er drøftet med relevante forskere.

Natur og biodiversitet

I forhold til udvikling i naturen skal monitoringsprogrammet kunne dokumentere udviklingen i de biodiversitetsmæssige og strukturelle forhold i naturnationalparken, samt følge op på effekterne af de forvaltningsmæssige ændringer og tiltag, der gennemføres i forbindelse med etablering af naturnationalparkerne. Der kan desuden være behov for at iværksætte monitoring af særligt sårbare arter, der ikke er omfattet af anden artsovervågning og/eller sjældne arter. For hver enkelt naturnationalpark vil der ske en grundlæggende basisregistrering af biodiversitets- og strukturindhold samt tages højde for, hvilke arter eller sårbare naturtyper, der kan være særligt relevante at overvåge; det bemærkes, at der af lovbemærkningerne til lovforslaget om etablering af naturnationalparker fremgår, at monitoring kan være et nyttigt bidrag til at vurdere resultaterne af gennemførte tiltag og behovet for at iværksætte yderligere tiltag, f.eks. målrettet forvaltning på enkelte naturarealer. Baselineregistreringen vil danne udgangspunktet for den løbende monitoring, hvor det f.eks. kan følges, hvordan biodiversitets- og strukturindholdet udvikler sig på et areal, hvor der er blevet ryddet nåletræer, eller hvordan strukturen ændrer sig i overgangen mellem skov og lysåbne områder. Parametre, der indgår i overvågningen, er f.eks. vegetationsstrukturer, græsningsindikatorer og registreringer af bl.a. plantearter i permanente prøvefelter.

Naturens udvikling og tilstand forventes også at blive fulgt via det eksisterende nationale overvågningsprogram for de områder i Naturnationalpark Hanstholm, der indgår i NOVANA-programmet. I programmet overvåges naturtyperne repræsentativt hvert 6. år. Udbredelse af naturtyper og udvalgte naturparametre kortlægges inden for Natura 2000-områderne hvert 6. år (dog hvert 12. år for de skovbevoksede arealer). Arter overvåges med varierende frekvens afhængig af den konkrete art. Forekomsten af ynglefuglenes på fuglebeskyttelsesområdets udpegningsgrundlag overvåges som udgangspunkt hver 2. år. Naturnationalpark Hanstholm indgår i Naturstyrelsens egen baselinekortlægning af biodiversiteten i urørt skov, som er igangsat i 2021. Forekomsten af ynglefugle omfattet af fuglebeskyttelsesdirektivets bilag I overvåges af Naturstyrelsen uden for fuglebeskyttelsesområdet med samme frekvens som i NOVANA-programmet, således der er viden om ynglefuglenes forekomst i hele Naturnationalpark Hanstholm. Der vil også med års mellemrum blive foretaget punkttællinger af yngleforekomsterne for mere almindelige arter i Tved Klitplantage.

Friluftsliv

Vedr. friluftsliv og turisme vil der blive lavet såvel kvantitative som kvalitative undersøgelser af borgernes brug af naturnationalparkerne. Der vil f.eks. blive opsat tællere til registrering af friluftslivet for at belyse benyttelsen af arealet. Ligesom det er blevet undersøgt, hvordan mobildata evt. kan anvendes til at afdække færdsel i områderne. Monitoringen vil blive søgt tilrettelagt, så den kan give et billede af udviklingen af anvendelsen af arealerne før og efter etableringen af naturnationalparkerne. Endelig vil der blive igangsat kvalitative spørgeundersøgelser af holdninger og ønsker til de lokale naturnationalparker.

Dyrevelfærd

Som nævnt under afsnit 4.3 udvikles en protokol til overvågning af de store planteædende pattedyr bag hegn. Denne overvågning kan udvides og tilpasses, således at den kan indgå i analyser og forskning vedr. de store planteædende pattedyrs adfærd og samspil med friluftslivet. Der gennemføres pilotprojekter med anvendelse af ny teknologi, f.eks. droner og GPS-mærkning, for at undersøge hvordan det evt. kan bidrage til det løbende tilsyn med de store planteædende pattedyr. Der vil desuden blive gennemført en særskilt evaluering af velfærden for de store planteædende pattedyr i naturnationalparkerne, inklusiv af pilotprojektet, med teknologisk understøttelse af tilsynet. Evalueringen vil blive gennemført højst to år efter, at dyrene er sat ud.

Kultur- og fortidsminder

Endelig overvåges tilstanden af kultur- og fortidsminder med henblik på fortsat at sikre disse. Der vil ske en basisregistrering af kultur- og fortidsmindernes tilstand inden etableringen af naturnationalparken påbegyndes, og der vil ske løbende tilsyn med fortidsminder og diger med fokus på at forebygge skader samt udbedre mindre skader løbende før de udvikler sig til større restaureringskrævende skader. Se evt. mere om basisregistreringer i forarbejderne til lov om naturnationalparker hvoraf bl.a. fremgår, at der skal gennemføres en basisregistrering i naturnationalparkerne.

Der kan derudover blive iværksat forskningssamarbejder med relevante forskningsinstitutioner om aktuelle emner inden for ovennævnte områder.

Frivillige

Naturnationalpark Hanstholm besøges af mange naturinteresserede mennesker, der bl.a. registrerer og interesserer sig for særlige arter eller artsgrupper. Citizen Science, hvor frivillige bidrager til monitoreringen ved f.eks. at overvåge udbredelsen af særlige arter eller naturtyper, vil kunne styrke vidensgrundlaget, skabe lokal forankring og ejerskab samt bidrage til at udbrede kendskabet til naturnationalparken.

Bilag 1. Artstabeller

Artstabeller for Naturnationalpark Hanstholm er lavet på dataudtræk fra Arter.dk for 2015-2025. Arter.dk er en videnbase om de arter, der lever i Danmarks natur. Formålet med Arter.dk er at samle artsdata fra private og offentlige kilder og gøre dataene tilgængelige for alle. Arter.dk er et samarbejde mellem Styrelsen for Grøn Arealomlægning og Vandmiljø, Statens Naturhistoriske Museum, Naturhistorisk Museum Aarhus og DanBIF.

Udtrækkene er lavet på en indtegnning af naturnationalparkens omtrentlige afgrænsning. Det vil sige, at artsfund inden for og i umiddelbar nærhed af afgrænsningen fremgår af artstabellerne. Nogle arter vil optræde i flere tabeller, da de f.eks. både er rødlistede og beskyttet i medfør af habitatdirektivet. Det er ikke alle arter, der har et dansk navn. For de arter, der ikke har et dansk navn, vil det videnskabelige navn på latin fremgå, mens kolonnen med dansk navn vil være tom.

Tabellerne er baseret på direkte udtræk fra Arter.dk, og der skal derfor tages forbehold for usikkerheder og eventuelle fejl i data. Et eksempel er, at visse datasæt angives med stor unøjagtighed, da der registreres inden for kvadrater på eksempelvis 10x10 km², og fundene angives fra centrum af kvadratet. Ligeså vel kan det ikke undgås, at der kan være fund, der er fejlbestemt. På Arter.dk findes der en række vejledninger og artikler, der uddyber aspekterne ved brug af data. I forbindelse med detailprojektering og myndighedsarbejde foretages opdaterede søgninger, hvor dataudtrækkene kvalificeres.

Af Tabel 4.1 fremgår rødlistede arter (rødlistekategorierne DD, RE, EN, CR, VU, NT). Af Tabel 4.2 fremgår arter opført på artsfredningsbekendtgørelsens bilag 1 (dyr), 2 (planter) og 3 (igler og snegle). Af Tabel 4.3 fremgår arter opført på habitatdirektivets bilag IV og af Tabel 4.4 fremgår fugle, der er særligt beskyttede i medfør af fuglebeskyttelsesdirektivet. Arter, der er på udpegningsgrundlaget for Natura 2000-område N24 og findes i naturnationalparken, fremgår af afsnit 2.3.

Tabel 4.1 Rødlistede arter (rødlistekategorierne DD, RE, EN, CR, VU, NT)

Artsgruppe	Dansk navn	Videnskabeligt navn	Rødlistekategori
Fugle	Bjergvipstjert	<i>Motacilla cinerea</i>	VU
Fugle	Blishøne	<i>Fulica atra</i>	VU
Fugle	Bomlærke	<i>Emberiza calandra</i>	NT
Fugle	Broget fluesnapper	<i>Ficedula hypoleuca</i>	VU
Fugle	Duehøg	<i>Accipiter gentilis</i>	VU
Fugle	Ellekrage	<i>Coracias garrulus</i>	RE
Fugle	Fiskeørn	<i>Pandion haliaetus</i>	CR
Fugle	Fjordterne	<i>Sterna hirundo</i>	NT
Fugle	Gravand	<i>Tadorna tadorna</i>	VU
Fugle	Grønirisk	<i>Chloris chloris</i>	NT
Fugle	Grønsisken	<i>Spinus spinus</i>	NT
Fugle	Grønspætte	<i>Picus viridis</i>	VU

Fugle	Gulspurv	<i>Emberiza citrinella</i>	VU
Fugle	Gøg	<i>Cuculus canorus</i>	NT
Fugle	Havterne	<i>Sterna paradisaea</i>	VU
Fugle	Havørn	<i>Haliaeetus albicilla</i>	NT
Fugle	Hedelærke	<i>Lullula arborea</i>	NT
Fugle	Hjejle	<i>Pluvialis apricaria</i>	CR
Fugle	Hvæpsevåge	<i>Pernis apivorus</i>	NT
Fugle	Hvinand	<i>Bucephala clangula</i>	VU
Fugle	Hættemåge	<i>Chroicocephalus ridibundus</i>	EN
Fugle	Isfugl	<i>Alcedo atthis</i>	VU
Fugle	Karmindompap	<i>Carpodacus erythrinus</i>	EN
Fugle	Kongeørn	<i>Aquila chrysaetos</i>	CR
Fugle	Krikand	<i>Anas crecca</i>	VU
Fugle	Lærkefalk	<i>Falco subbuteo</i>	CR
Fugle	Løvsanger	<i>Phylloscopus trochilus</i>	VU
Fugle	Mosehornugle	<i>Asio flammeus</i>	CR
Fugle	Mudderklire	<i>Actitis hypoleucos</i>	RE
Fugle	Mursegler	<i>Apus apus</i>	NT
Fugle	Natravn	<i>Caprimulgus europaeus</i>	NT
Fugle	Pibeand	<i>Mareca penelope</i>	CR
Fugle	Ride	<i>Rissa tridactyla</i>	VU
Fugle	Rød glente	<i>Milvus milvus</i>	VU
Fugle	Rødben	<i>Tringa totanus</i>	NT
Fugle	Rørspurv	<i>Emberiza schoeniclus</i>	NT
Fugle	Sanglærke	<i>Alauda arvensis</i>	NT
Fugle	Sangsvane	<i>Cygnus cygnus</i>	VU
Fugle	Skeand	<i>Spatula clypeata</i>	VU
Fugle	Skærpiber	<i>Anthus petrosus</i>	EN
Fugle	Sort stork	<i>Ciconia nigra</i>	RE
Fugle	Sortand	<i>Melanitta nigra</i>	DD
Fugle	Sortspætte	<i>Dryocopus martius</i>	VU
Fugle	Spidsand	<i>Anas acuta</i>	EN
Fugle	Spurvehøg	<i>Accipiter nisus</i>	VU
Fugle	Stenpikker	<i>Oenanthe oenanthe</i>	VU
Fugle	Stor hornugle	<i>Bubo bubo</i>	EN
Fugle	Stor præstekrave	<i>Charadrius hiaticula</i>	VU
Fugle	Stor skallesluger	<i>Mergus merganser</i>	VU
Fugle	Stor tornskade	<i>Lanius excubitor</i>	CR
Fugle	Storspove	<i>Numenius arquata</i>	VU
Fugle	Stær	<i>Sturnus vulgaris</i>	VU
Fugle	Svaleklire	<i>Tringa ochropus</i>	EN
Fugle	Tajgasædgås	<i>Anser fabalis</i>	NT
Fugle	Tinksmed	<i>Tringa glareola</i>	EN
Fugle	Topmejse	<i>Lophophanes cristatus</i>	NT
Fugle	Tyrkerdue	<i>Streptopelia decaocto</i>	NT

Fugle	Vandrefalk	<i>Falco peregrinus</i>	VU
Fugle	Vendehals	<i>Jynx torquilla</i>	VU
Fugle	Vibe	<i>Vanellus vanellus</i>	VU
Insekter	Brunlig perlemorsom- merfugl	<i>Boloria selene</i>	NT
Insekter	Ensianblåfugl	<i>Phengaris alcon</i>	EN
Insekter	Gråbåndet bredpande	<i>Erynnis tages</i>	NT
Insekter	Hue-vandnymfe	<i>Coenagrion armatum</i>	EN
Insekter	Klitperlemorsommer- fugl	<i>Fabriciana niobe</i>	NT
Insekter	Liden guldbille	<i>Chrysolina hyperici</i>	CR
Insekter	Markperlemorsom- merfugl	<i>Speyeria aglaja</i>	NT
Insekter	Moserandøje	<i>Coenonympha tullia</i>	NT
Insekter	Skovbjørn	<i>Arctia plantaginis</i>	CR
Insekter	Skovperlemorsom- merfugl	<i>Fabriciana adippe</i>	NT
Insekter	Spættet bredpande	<i>Pyrgus malvae</i>	NT
Insekter	Stor sandspringer	<i>Cicindela sylvatica</i>	NT
Insekter	Sørgeskåbe	<i>Nymphalis antiopa</i>	VU
Krybdyr	Markfirben	<i>Lacerta agilis</i>	VU
Levermosser	Mose-dværghånd	<i>Kurzia pauciflora</i>	NT
Levermosser	Tæt tveblad	<i>Scapania compacta</i>	NT
Mosser	Kruset hårmund	<i>Trichostomum crispulum</i>	VU
Mosser	Skygge-kalkmos	<i>Seligeria calcarea</i>	NT
Padder	Butsnudet frø	<i>Rana temporaria</i>	NT
Padder	Spidssnudet frø	<i>Rana arvalis</i>	NT
Padder	Strandtudse	<i>Epidalea calamita</i>	EN
Pattedyr	Brandts flagermus	<i>Myotis brandtii</i>	NT
Pattedyr	Damflagermus	<i>Myotis dasycneme</i>	VU
Pattedyr	Odder	<i>Lutra lutra</i>	VU
Pattedyr	Ræv	<i>Vulpes vulpes</i>	NT
Planter	Bakke-fnokurt	<i>Tephrosia integrifolia</i>	NT
Planter	Bakketidsel	<i>Carlina vulgaris</i>	NT
Planter	Bredbladet kæruld	<i>Eriophorum latifolium</i>	EN
Planter	Brun næbfrø	<i>Rhynchospora fusca</i>	NT
Planter	Dansk kambunke	<i>Koeleria pyramidata</i>	NT
Planter	Dværg-siv	<i>Juncus pygmaeus</i>	EN
Planter	Eng-troldurt	<i>Pedicularis palustris</i>	NT
Planter	Fin bunke	<i>Deschampsia setacea</i>	NT
Planter	Flydende kogleaks	<i>Isolepis fluitans</i>	NT
Planter	Fåblomstret kogleaks	<i>Eleocharis quinqueflora</i>	NT
Planter	Glat snylterod	<i>Monotropa hypopitys</i> subsp. <i>hy- pophegea</i>	NT
Planter	Græsbladet vandaks	<i>Potamogeton gramineus</i>	EN
Planter	Gulgrøn bransenføde	<i>Isoetes echinospora</i>	EN

Planter	Hjertelæbe	<i>Hammarbya paludosa</i>	EN
Planter	Hvid næbfrø	<i>Rhynchospora alba</i>	NT
Planter	Hvidgrå draba	<i>Draba incana</i>	EN
Planter	Kattefod	<i>Antennaria dioica</i>	NT
Planter	Klit-øjentrøst	<i>Euphrasia dunensis</i>	CR
Planter	Knudearve	<i>Lysimachia minima</i>	EN
Planter	Knude-firling	<i>Sagina nodosa</i>	NT
Planter	Krognæb-star	<i>Carex lepidocarpa</i>	NT
Planter	Krybende ranunkel	<i>Ranunculus reptans</i>	EN
Planter	Langbladet soldug	<i>Drosera anglica</i>	EN
Planter	Langbladet vandaks	<i>Potamogeton praelongus</i>	EN
Planter	Liden snerre	<i>Galium sternerii</i>	NT
Planter	Liden soldug	<i>Drosera intermedia</i>	NT
Planter	Loppe-star	<i>Carex pulicaris</i>	NT
Planter	Lyng-øjentrøst	<i>Euphrasia micrantha</i>	NT
Planter	Nåle-sumpstrå	<i>Eleocharis acicularis</i>	NT
Planter	Pilledrager	<i>Pilularia globulifera</i>	EN
Planter	Plettet kongepen	<i>Hypochaeris maculata</i>	NT
Planter	Sen bredbægret ensian	<i>Gentianella campestris</i> var. <i>campestris</i>	EN
Planter	Smalbladet pindsvineknop	<i>Sparganium angustifolium</i>	NT
Planter	Smalbægret ensian	<i>Gentianella amarella</i>	EN
Planter	Sort skæne	<i>Schoenus nigricans</i>	NT
Planter	Sortgrøn brasenføde	<i>Isoetes lacustris</i>	EN
Planter	Spæd mælkeurt	<i>Polygala serpyllifolia</i>	NT
Planter	Stinkende krageklo	<i>Ononis spinosa</i> subsp. <i>hircina</i>	NT
Planter	Stor skjaller	<i>Rhinanthus angustifolius</i>	NT
Planter	Storlæbet blærerod	<i>Utricularia intermedia</i>	NT
Planter	Strandbo	<i>Plantago uniflora</i>	NT
Planter	Svømmende sump-skærm	<i>Helosciadium inundatum</i>	VU
Planter	Søpryd	<i>Baldellia ranunculoides</i>	EN
Planter	Tusindfrø	<i>Radiola linoides</i>	NT
Planter	Tvebo star	<i>Carex dioica</i>	NT
Planter	Tvepibet lobelie	<i>Lobelia dortmanna</i>	EN
Planter	Vibefedt	<i>Pinguicula vulgaris</i>	NT
Spindlere	Gråklitsækspinder	<i>Porrhoclubiona genevensis</i>	VU
Spindlere		<i>Acartauchenius scurrilis</i>	DD
Spindlere		<i>Micaria aenea</i>	VU
Spindlere		<i>Micaria dives</i>	VU
Spindlere		<i>Talavera aequipes</i>	VU
Spindlere		<i>Zelotes clivicola</i>	DD
Svampe og laver	Askegrå rensdyrlav	<i>Cladonia rangiferina</i>	NT

Svampe og laver	Bjerg-ruinlav	<i>Clauzadea monticola</i>	NT
Svampe og laver	Blegfrugtet kornlav	<i>Micarea peliocarpa</i>	NT
Svampe og laver	Blodrød skørhat	<i>Russula sanguinea</i>	NT
Svampe og laver	Bred jordtunge	<i>Geoglossum cookeanum</i>	NT
Svampe og laver	Brunfrugtet tenspore-lav	<i>Bacidia arceutina</i>	NT
Svampe og laver	Brunrød kantskivelav	<i>Myriolecis persimilis</i>	DD
Svampe og laver	Brunrød slimslør	<i>Chroogomphus rutilus</i>	DD
Svampe og laver	Bøge-fuscidea	<i>Fuscidea lightfootii</i>	NT
Svampe og laver	Citrongul knappenålslav	<i>Chaenotheca chrysocephala</i>	NT
Svampe og laver	Daddelbrun vokshat	<i>Hygrocybe spadicea</i>	VU
Svampe og laver	Etage-bægerlav	<i>Cladonia verticillata</i>	VU
Svampe og laver	Fjeld-blegskivelav	<i>Ochrolechia frigida</i>	EN
Svampe og laver	Flammet orangelav	<i>Polyscauliona phlogina</i>	NT
Svampe og laver	Flaske-tallerkenlav	<i>Fellhanera bouteillei</i>	DD
Svampe og laver	Glat vulkanskorpe	<i>Dacryobolus karstenii</i>	NT
Svampe og laver	Grøngul rødblad	<i>Entoloma incanum</i>	NT
Svampe og laver	Grønlig vortelav	<i>Verrucaria viridula</i>	DD
Svampe og laver	Grå slimslør	<i>Gomphidius glutinosus</i>	DD
Svampe og laver	Grå stolpelav	<i>Parmeliopsis hyperopta</i>	EN
Svampe og laver	Gulgrøn bægerlav	<i>Cladonia carneola</i>	VU
Svampe og laver	Gulgrøn kantskivelav	<i>Lecanora varia</i>	VU
Svampe og laver	Hede-hjelmhat	<i>Galerina cephalotricha</i>	DD
Svampe og laver	Honning-vokshat	<i>Hygrocybe reidii</i>	NT
Svampe og laver	Hvidrandet grøn-skorpe	<i>Ropalospora viridis</i>	NT
Svampe og laver	Irsk kødporesvamp	<i>Cystidiopostia hibernica</i>	DD
Svampe og laver	Kalk-bægerlav	<i>Cladonia pocillum</i>	CR

Svampe og laver	Kalk-gulskivelav	<i>Protoplastenia rupestris</i>	NT
Svampe og laver	Kalkhede-bægerlav	<i>Cladonia symphycharpa</i>	CR
Svampe og laver	Kalk-landkortlav	<i>Rhizocarpon umbilicatum</i>	CR
Svampe og laver	Kalk-tensporelav	<i>Bilimbia sabuletorum</i>	EN
Svampe og laver	Kliddet grynhat	<i>Cystodermella granulosa</i>	VU
Svampe og laver	Klit-ametysthat	<i>Laccaria maritima</i>	DD
Svampe og laver	Klit-bægerlav	<i>Cladonia zopfii</i>	NT
Svampe og laver	Klit-korallav	<i>Stereocaulon saxatile</i>	NT
Svampe og laver	Klit-vokshat	<i>Hygrocybe conicoides</i>	DD
Svampe og laver	Kreneleret bægerlav	<i>Cladonia deformis</i>	VU
Svampe og laver	Kromgul vokshat	<i>Gloioxanthomyces vitellinus</i>	NT
Svampe og laver	Kruset bævrelav	<i>Blennothallia crispa</i>	VU
Svampe og laver	Kvist-orangelav	<i>Athallia cerinella</i>	VU
Svampe og laver	Kyst-bægerlav	<i>Cladonia subcervicornis</i>	VU
Svampe og laver	Körbers tensporelav	<i>Bacidina phacodes</i>	VU
Svampe og laver	Lav korallav	<i>Stereocaulon condensatum</i>	NT
Svampe og laver	Lerfarvet sumpspind	<i>Jaapia argillacea</i>	DD
Svampe og laver	Mos-tensporelav	<i>Bacidia bagliettoana</i>	EN
Svampe og laver	Narre-kantskivelav	<i>Lecanora confusa</i>	EN
Svampe og laver	Nordlig bægerlav	<i>Cladonia borealis</i>	NT
Svampe og laver	Oliven-pletlav	<i>Arthonia didyma</i>	NT
Svampe og laver	Pudret bægerlav	<i>Cladonia cenotea</i>	EN
Svampe og laver	Rank korallav	<i>Stereocaulon paschale</i>	CR
Svampe og laver	Rigkær-blækhat	<i>Coprinopsis martinii</i>	EN
Svampe og laver	Ru tensporelav	<i>Cliostomum corrugatum</i>	DD
Svampe og laver	Rødfrugtet porina	<i>Porina leptalea</i>	VU

Svampe og laver	Savsmulds-mørkhat	<i>Psathyrella atomatoides</i>	DD
Svampe og laver	Skarlagen-vokshat	<i>Hygrocybe punicea</i>	VU
Svampe og laver	Skov-pletlav	<i>Arthonia ligniariella</i>	DD
Svampe og laver	Skæklædt bægerlav	<i>Cladonia squamosa</i>	NT
Svampe og laver	Småskællet kødpigs-vamp	<i>Sarcodon squamosus</i>	VU
Svampe og laver	Soral-snosporelav	<i>Scoliciosporum sarothamni</i>	DD
Svampe og laver	Sortfrugtet skivelav	<i>Lecidea turgidula</i>	NT
Svampe og laver	Stjerneformet rosetlav	<i>Physcia stellaris</i>	EN
Svampe og laver	Syl-bægerlav	<i>Cladonia cornuta</i>	NT
Svampe og laver	Trist svovlhat	<i>Hypholoma laeticolor</i>	DD
Svampe og laver	Turners blegskivelav	<i>Ochrolechia turneri</i>	DD
Svampe og laver	Tørve-knaplav	<i>Micarea lignaria</i>	EN
Svampe og laver	Udbredt blegskivelav	<i>Ochrolechia microstictoides</i>	DD
Svampe og laver	Umbrabrun støvbold	<i>Lycoperdon umbrinum</i>	DD
Svampe og laver	Ved-lecania	<i>Lecania cyrtellina</i>	DD
Svampe og laver		<i>Agonimia globulifera</i>	CR
Svampe og laver		<i>Buellia arborea</i>	DD
Svampe og laver		<i>Lepraria jackii</i>	DD
Svampe og laver		<i>Marchantiana asserigena</i>	NT
Svampe og laver		<i>Parabagliettoa dufourii</i>	DD
Svampe og laver		<i>Renatobasidium notabile</i>	DD
Svampe og laver		<i>Thelocarpon epibolum</i>	NT
Svampe og laver		<i>Tulasnella hyalina</i>	DD

Tabel 4.2 Arter opført på artsfredningsbekendtgørelsens bilag 1,2 og 3.

Arts-gruppe	Dansk navn	Videnskabeligt navn	Rødlistekategori
Insekter	Ensianblåfugl	<i>Phengaris alcon</i>	EN

Insekter	Gråbåndet bredpande	<i>Erynnis tages</i>	NT
Insekter	Klitperlemorsommerfugl	<i>Fabriciana niobe</i>	NT
Insekter	Sortåret hvidvinge	<i>Aporia crataegi</i>	LC
Krybdyr	Hugorm	<i>Vipera berus</i>	LC
Krybdyr	Markfirben	<i>Lacerta agilis</i>	VU
Krybdyr	Skovfirben	<i>Zootoca vivipara</i>	LC
Padder	Butsnudet frø	<i>Rana temporaria</i>	NT
Padder	Lille vandsalamander	<i>Lissotriton vulgaris</i>	LC
Padder	Skrubtudse	<i>Bufo bufo</i>	LC
Padder	Spidssnudet frø	<i>Rana arvalis</i>	NT
Padder	Stor vandsalamander	<i>Triturus cristatus</i>	LC
Padder	Strandtudse	<i>Epidalea calamita</i>	EN
Pattedyr	Brandts flagermus	<i>Myotis brandtii</i>	NT
Pattedyr	Brun langøre	<i>Plecotus auritus</i>	LC
Pattedyr	Brunflagermus	<i>Nyctalus noctula</i>	LC
Pattedyr	Damflagermus	<i>Myotis dasycneme</i>	VU
Pattedyr	Dværgflagermus	<i>Pipistrellus pygmaeus</i>	LC
Pattedyr	Odder	<i>Lutra lutra</i>	VU
Pattedyr	Skimmelflagermus	<i>Vespertilio murinus</i>	LC
Pattedyr	Sydflagermus	<i>Eptesicus serotinus</i>	LC
Pattedyr	Troldflagermus	<i>Pipistrellus nathusii</i>	LC
Pattedyr	Vandflagermus	<i>Myotis daubentonii</i>	LC
Planter	Gulgrøn braseføde	<i>Isoetes echinospora</i>	EN
Planter	Hjertelæbe	<i>Hammarbya paludosa</i>	EN
Planter	Plettet gøgeurt	<i>Dactylorhiza maculata</i>	NE
Planter	Plettet gøgeurt (underart)	<i>Dactylorhiza maculata subsp. maculata</i>	LC
Planter	Skotsk løstilk	<i>Ligusticum scoticum</i>	LC
Planter	Thy-gøgeurt	<i>Dactylorhiza majalis subsp. calci-fugiens</i>	NE
Snegle	Vinbjergsnegl	<i>Helix pomatia</i>	LC

Tabel 4.3 Arter opført på habitatdirektivets bilag IV

Artsgruppe	Dansk navn	Videnskabeligt navn	Rødlistekategori
Krybdyr	Markfirben	<i>Lacerta agilis</i>	VU
Padder	Spidssnudet frø	<i>Rana arvalis</i>	NT
Padder	Stor vandsalamander	<i>Triturus cristatus</i>	LC
Padder	Strandtudse	<i>Epidalea calamita</i>	EN
Pattedyr	Brandts flagermus	<i>Myotis brandtii</i>	NT
Pattedyr	Brun langøre	<i>Plecotus auritus</i>	LC
Pattedyr	Brunflagermus	<i>Nyctalus noctula</i>	LC
Pattedyr	Damflagermus	<i>Myotis dasycneme</i>	VU
Pattedyr	Dværgflagermus	<i>Pipistrellus pygmaeus</i>	LC
Pattedyr	Odder	<i>Lutra lutra</i>	VU

Pattedyr	Skimmelflagermus	<i>Vespertilio murinus</i>	LC
Pattedyr	Sydflagermus	<i>Eptesicus serotinus</i>	LC
Pattedyr	Troldflagermus	<i>Pipistrellus nathusii</i>	LC
Pattedyr	Vandflagermus	<i>Myotis daubentonii</i>	LC

Tabel 4.4 Fugle opført på fuglebeskyttelsesdirektivets bilag I og fugle beskyttede jf. direktivets art. 4, stk. 2 opført på habitatbekendtgørelsens bilag 6

Dansk navn	Videnskabeligt navn	Rødlistekategori
Aftenfalk	<i>Falco vespertinus</i>	NE
Blisgås	<i>Anser albifrons</i>	LC
Blishøne	<i>Fulica atra</i>	VU
Blå kærhøg	<i>Circus cyaneus</i>	NA
Dværgfalk	<i>Falco columbarius</i>	NE
Ellekrage	<i>Coracias garrulus</i>	RE
Fiskeørn	<i>Pandion haliaetus</i>	CR
Fjordterne	<i>Sterna hirundo</i>	NT
Gravand	<i>Tadorna tadorna</i>	VU
Gråand	<i>Anas platyrhynchos</i>	LC
Grågås	<i>Anser anser</i>	LC
Havterne	<i>Sterna paradisaea</i>	VU
Havørn	<i>Haliaeetus albicilla</i>	NT
Hedelærke	<i>Lullula arborea</i>	NT
Hjejle	<i>Pluvialis apricaria</i>	CR
Hvepsevåge	<i>Pernis apivorus</i>	NT
Hvidklire	<i>Tringa nebularia</i>	LC
Hvinand	<i>Bucephala clangula</i>	VU
Hættemåge	<i>Chroicocephalus ridibundus</i>	EN
Isfugl	<i>Alcedo atthis</i>	VU
Jagtfalk	<i>Falco rusticolus</i>	NE
Knopsvane	<i>Cygnus olor</i>	LC
Kongeørn	<i>Aquila chrysaetos</i>	CR
Kortnæbbet gås	<i>Anser brachyrhynchus</i>	LC
Krikand	<i>Anas crecca</i>	VU
Lille kobbersneppe	<i>Limosa lapponica</i>	LC
Lille skallesluger	<i>Mergellus albellus</i>	LC
Mosehornugle	<i>Asio flammeus</i>	CR
Natravn	<i>Caprimulgus europaeus</i>	NT
Pibeand	<i>Mareca penelope</i>	CR
Pibesvane	<i>Cygnus columbianus</i>	LC
Rød glente	<i>Milvus milvus</i>	VU
Rødben	<i>Tringa totanus</i>	NT
Rødrygget tornskade	<i>Lanius collurio</i>	LC
Rødstrubet lom	<i>Gavia stellata</i>	LC
Rørhøg	<i>Circus aeruginosus</i>	LC

Sandløber	<i>Calidris alba</i>	LC
Sangsvane	<i>Cygnus cygnus</i>	VU
Skarv	<i>Phalacrocorax carbo</i>	LC
Skeand	<i>Spatula clypeata</i>	VU
Sort glente	<i>Milvus migrans</i>	NE
Sort stork	<i>Ciconia nigra</i>	RE
Sortand	<i>Melanitta nigra</i>	DD
Sortspætte	<i>Dryocopus martius</i>	VU
Spidsand	<i>Anas acuta</i>	EN
Steppehøg	<i>Circus macrourus</i>	NE
Stor hornugle	<i>Bubo bubo</i>	EN
Stor skallesluger	<i>Mergus merganser</i>	VU
Storkjove	<i>Stercorarius skua</i>	LC
Storspove	<i>Numenius arquata</i>	VU
Strandskade	<i>Haematopus ostralegus</i>	LC
Sule	<i>Morus bassanus</i>	LC
Sølvhejre	<i>Ardea alba</i>	NA
Tajgasædgås	<i>Anser fabalis</i>	NT
Tinksmed	<i>Tringa glareola</i>	EN
Trane	<i>Grus grus</i>	LC
Vandrefalk	<i>Falco peregrinus</i>	VU

Dataudtrækket stammer fra Arter.dk og indeholder observationer fra følgende kilder:

- Bat observations from 2019-2021 project in National Park Thy, Northwest Jutland, Denmark
- Bugbase, Lepidopterological Society
- Danish Mycological Society, fungal records database
- DOF/BirdLife Denmark - Observations from DOFbasen
- Game observations from the Danish Hunters' Association (Danmarks Jægerforbund)
- iNaturalist Research-grade Observations
- The Danish Environmental Portal, species and habitats-database "Danmarks Miljøportals Naturdatabase"
- www.arter.dk

Derudover er datasættet suppleret med udtræk fra Naturbasen i perioden 2015 til april 2023.

UDKAST

Naturstyrelsen
Førstballevej 2
7183 Randbøl

www.naturstyrelsen.dk